

I. ULUSLARARASI ALEVİLİK ÇALIŞMALARI KONGRESİ

5–7 Haziran 2026
Çorum

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

I. ULUSLARARASI

ALEVİLİK ÇALIŞMALARI KONGRESİ

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

Editörler

Doç. Dr. Veysel DİNLER

Doç. Dr. Nail ELHAN

HAZİRAN 2026 · ÇORUM

I. ULUSLARARASI

ALEVİLİK ÇALIŞMALARI KONGRESİ

BİLDİRİ ÖZETLERİ

Editörler

Doç. Dr. Veysel DİNLER

Doç. Dr. Nail ELHAN

ISBN

978-625-00-5612-7

Basım Yeri ve Yılı

Çorum, Haziran 2026

Düzenleyici Kurumlar

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Çorum Şubesi

Alevi Kültür Merkezi Derneği Çorum Şubesi

Copyright © 2026

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilmek koşuluyla kısa alıntılar yapılabilir. Bu kitabın tamamı veya bir bölümü, yayın hakkı sahiplerinin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi saklama ve erişim sistemi aracılığıyla çoğaltılamaz, yayımlanamaz, dağıtılamaz veya satışa sunulamaz.

Bu kitap, I. Uluslararası Alevilik Çalışmaları Kongresi'nde sunulan bildirilerin özetlerinden derlenmiş olup metinlerde yer alan görüş ve düşüncelerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

ÖNSÖZ

Çorum gibi Hititlere başkentlik yapmış bir Anadolu kentinde, farklı ülkelerden ve Türkiye'nin dört bir yanından akademisyenleri, araştırmacıları, sanatçıları ve yurttaşları bir araya getiren I. Uluslararası Alevilik Çalışmaları Kongresi'ne ev sahipliği yapmanın mutluluğunu ve gururunu yaşıyoruz. Bu buluşma, kentimizin kültürel birikimini ve dayanışma gücünü ortaya koyarken, birlikte düşünmenin ve birlikte üretmenin ne kadar büyük imkânlar yaratabileceğini de gösterdi.

Kongremizi, Çorum'da sürdürdüğümüz Rıza Şehri çalışmalarının bir parçası olarak tasarladık. Rıza Şehri, bizim için insanın insana, topluma ve doğaya karşı sorumluluğunu hatırlatan; eşitliğin, adaletin, barışın ve karşılıklı rızanın hayatın bütün alanlarına yayıldığı bir birlikte yaşama idealidir. Böyle bir ütopyaya ulaşmanın kolay olmadığını biliyoruz. Ancak ütopyaların, bugünün sınırlarını aşmayı düşünmemize ve yarının imkânlarını çoğaltmamıza yardımcı olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle Rıza Şehri'ni, gündelik ilişkilerimizde, ortak çalışmalarımızda ve kentimizin yaşamında adım adım hayata geçirmek istediğimiz bir gelecek tasavvuru olarak görüyoruz.

Bu anlayışla gerçekleştirdiğimiz kongre, akademik bildirilerin sunulduğu oturumların ötesine geçen büyük bir kültür ve sanat şölenine dönüştü. Resim sergisi, belgesel gösterimi ve Türkiye'nin en değerli bağlama üstatlarının müzik dinletisi, bilimsel tartışmalarla aynı buluşmanın içinde yer aldı. Araştırmanın açtığı sorulara sanatın duyarlılığı, belleğine ve anlatım gücüne başvurularak yeni pencereler açıldı. Sözü, görüntüyü, rengi ve bağlamanın sesini buluşturan bu program, Aleviliğin düşünsel ve kültürel zenginliğini birlikte paylaşmamızı sağladı.

Alevilik üzerine bilgi üretiminin, bu inancı ve kültürü yaşatan insanların deneyimleriyle buluşmasını önemsiyoruz. Akademik çalışmaların toplumsal hafızaya kulak verdiği, farklı görüşlerin birbirini dinleyebildiği ve herkesin kendisini özgürce ifade edebildiği ortamların çoğalmasını istiyoruz. Kongremizin bu yönde kurduğu bağların, yeni araştırmalara, dostluklara ve ortak çalışmalara vesile olmasını diliyoruz.

Bu büyük buluşma; Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Çorum Şubesi, Alevi Kültür Derneği Çorum Şubesi, Çorum Emek ve Demokrasi Platformu ve bileşenlerinin ortak emeğiyle gerçekleşti. Kurumlarımızın, gönüllülerimizin ve dostlarımızın katkıları, dayanışmanın somut karşılığını ortaya koydu. Salonların hazırlanmasından konukların ağırlanmasına kadar her aşamada paylaşılan sorumluluk, Rıza Şehri idealinin nasıl hayat bulabileceğine dair kıymetli bir deneyim oldu. Çorum'un bu buluşmaya kattığı samimiyetin ve misafirperverliğin, katılımcılarımızın hafızasında yer edineceğine inanıyoruz.

Elinizdeki bildiri özetleri kitabı, kongremizde paylaşılan bilimsel birikimi kalıcılaştırırken bu ortak emeğin de bir kaydını tutuyor. Kongrenin düzenleme ve bilim kurullarına, bildirileriyle katkı sunan bütün katılımcılara, sanatçılarımıza, konuklarımıza ve emeğini esirgemeyen herkese içtenlikle teşekkür ediyorum. Bu kitabın Alevilik çalışmalarına katkı sunmasını; Çorum'da kurduğumuz buluşmanın eşit, özgür ve barış içinde bir yaşam arayışını güçlendirmesini diliyorum.

Av. Ahmet Özdel

Rıza Şehri Düzenleme Komitesi Sözcüsü

KONGRE KURULLARI

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Nail ELHAN (Başkan)

Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Veysel DİNLER

Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet KANATLI

Hitit Üniversitesi

Arş. Gör. Dr. Mehmet ERDOĞAN

Hitit Üniversitesi

Arş. Gör. Dr. Selçuk KAYA

Hitit Üniversitesi

Neray PALA

Bağımsız Araştırmacı

Zeliha ALTUNTAŞ

Bağımsız Araştırmacı

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Yaprak GÜRSOY
London School of Economics

Prof. Dr. Élise MASSICARD
Sciences Po Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ŞEN
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Rıza YILDIRIM
Viyana Üniversitesi

Doç. Dr. Veysel DİNLER
Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Nail ELHAN
Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Volkan ERTİT
Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Doç. Dr. İhsan KOLUAÇIK
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet KANATLI
Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Cemal SALMAN
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Onur TETİK
Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Ümit ÇETİN
Westminster Üniversitesi

Dr. Altuğ ORTAKÇI
Hitit Üniversitesi

Dr. Besim Can ZIRH
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Dr. Vanessa R. de OBALDÍA
Bağımsız Araştırmacı

Dr. Yeliz TEBER
Oxford Üniversitesi

KONGRE PROGRAMI

5 HAZİRAN 2026 CUMA

09.00–10.00 **Kayıt**

10.00–10.30 **Açılış Konuşmaları**

Düzenleyici Kurumlar Adına Av. Ahmet Özdel
Kongre Düzenleme Kurulu Adına Doç. Dr. Nail Elhan

10.30–12.15 **Açılış Paneli: Laiklik ve Sekülerleşme Ekseninde Alevilik**

Prof. Dr. Mustafa Şen · Doç. Dr. Volkan Ertit · Doç. Dr. Veysel Dinler
Moderatör: Doç. Dr. Nail Elhan (Hitit Üniversitesi)

13.00–14.15 | OTURUM 1| SALON 1 · AŞEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Cemal Salman

Dr. Hayal Hanoğlu (*Saksonya Bilimler Akademisi*)
Alevi Çalışmalarında Kolektif Bilgi Üretimi: Alevi Ansiklopedisi

Prof. Dr. Markus Dressler & Dr. Hayal Hanoğlu
(*Leipzig Üniversitesi & Saksonya Bilimler Akademisi*)
Alevi Arşivi: Anadolu'daki Alevi Toplulukların Etno-Tarihi, 16.–20. Yüzyıllar

Doç. Dr. Nail Elhan (*Hitit Üniversitesi*)
Alevi Dergiler Projesi: Süreli Yayınlar, Hafıza ve Modern Alevi Kimliğinin İnşası

13.00–14.15 | OTURUM 2 | SALON 2 · CEMEVİ
Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Altuğ Ortakçı

Dr. Serdar Gürçay (*İstanbul Kültür Üniversitesi*)
Velâyetnâmelerde Kimlik, Otorite ve Hafıza:
Alevi-Bektaşi Geleneğinin Anlatı Yoluyla İnşası

Dr. Abbas Karakaya *(Bağımsız Araştırmacı)*
Bir Şiir İncelemesi: Cemal Süreya'nın Beni Öp Sonra Doğur Beni Adlı Şiiri

Hüseyin Cılga (*Bağımsız Araştırmacı)*
Alevi-Bektaşi Edebiyatında Fıkraların Yeri, Önemi ve Örnekleri

13.00–14.15 | OTURUM 3 | SALON 3 · HALKEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mehmet Kanatlı

Dr. Öğr. Üyesi Ali Keleş & Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Timuçin Bakırcı
(Trabzon Üniversitesi & Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Alevi Deyişlerinde İnsan-Ağaç İlişselliği: Posthuman Perspektif

Dr. Ufuk Erol (*Leibniz Avrupa Tarihi Enstitüsü*)
Yukarı Fırat'tan Orta Anadolu'ya: 18. ve 19. Yüzyıllarda
Alevi Toplulukların Anadolu İçlerinde Göçü

Prof. Dr. Aktan Müge Ercan (*Kırıkkale Üniversitesi*)
Alevi-Bektaşi Geleneğinde 'Yeşil El' Metaforu Bağlamında
'Ellerin Yeşil Ola' Dua Kalıbı Üzerine Bazı Tespitler

Öğr. Gör. Deniz Aka (*Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi*)
Seküler Mekânda Kutsalın İcrası ve Dijital Platformlarda Kültürel Temsil:
'Muhabbet Bağı' Örneği

14.30–15.45 | OTURUM 4 | SALON 1 · AŞEVİ
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Şükrü Aslan

Prof. Dr. Şükrü Aslan (*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*)
Toplumsal Değişim ve Alevilerin Kimlik-Hukuk Mücadeleleri

Doç. Dr. Mehmet Ertan (*Düzce Üniversitesi*)
Alevi Hareketinin Eşit Yurttaşlık Arayışı ve Kamu Kurumlarıyla İlişkileri

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Orhan (*Altınbaş Üniversitesi*)
Alevi Kimliğinde Kapsayıcılık ve Farklı Toplumsal Kimliklerle İlişkiler

Doç. Dr. Cemal Salman (*İstanbul Üniversitesi*)
Zaman-Mekân Cenderesinde Alevi Kimlik Hareketi ve Örgütlenmesi

14.30–15.45 | OTURUM 5 | SALON 2 · CEMEVİ

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ömer Can Satır

Ece Esmer-Kırma (*Hamburg Üniversitesi*)

Alevi Dinselliklerin Yeniden Yapılandırılması: Dinleşme Sürecinde Kesimsellik, İktidar ve Nesnelerin Dolaşımı

Çiğdem Abda & Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik

İstanbul Teknik Üniversitesi & İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Otman Baballar ve İbadetlerindeki Sayı Sembolleri

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Cem Esen (*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi*)

Ontolojik Başkaldırıdan Müzikal Teodise'ye: Şathiyelerde Varlık, İtiraz ve Anlam

14.30–15.45 | OTURUM 6 | SALON 3 · HALKEVİ

Oturum Başkanı: Dr. Mehmet Erdoğan

H. Dursun Gümüşoğlu & Dr. Ali Çağlar Deniz (*ADO*)

Erken Dönem Arşiv Belgelerine Göre Hacı Bektaş Dergâhı

Fatma Merve Akbaydoğan (*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*)

Safevi Devleti'nde Şii Ulema-Sufi İlişkisi: Ali El-Kerekî ve Kızılbaş Sufiliği Örneği

16.00–17.15 | OTURUM 7 | SALON 1 · AŞEVİ

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Veysel Dinler

Dr. Şan Ararat Halis (*Bağımsız Araştırmacı*)

Cismi Var İsmi Yok: Sinemada Aleviliğin Zımnî Görünümleri

Doç. Dr. Veysel Dinler (*Hitit Üniversitesi*)

İkrar ve İnkâr Arasında Alevi Cenazeleri: Bağlama ve Semah Üzerine Güncel Tartışmalar

Esma Nur Yüksektepe (*Sivas Cumhuriyet Üniversitesi*)

Sivas Aleviliğinde Geleneksel Ocak Sisteminin Güncel Durumu ve Dönüşümü Üzerine Bir Analiz

Can Aslan (*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*)

Bir Alevilik Felsefesi Var Mıdır? Alevilik ve Felsefe Üzerine Bazı Sorgulamalar

Dr. Öğr. Üyesi Çağatay Şahin (*Hacettepe Üniversitesi)*
Düşkünlükten Shunning'e: Bir Devlet Dışı Yaptırım Biçimi Olarak Düşkünlük ve Dünyadaki Görünümleri

16.00–17.15 | OTURUM 8 | SALON 2 · CEMEVİ
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Özden Kanter Akbaş

Prof. Dr. Özden Kanter Akbaş (*Hitit Üniversitesi*)
Alevi- Bektaşi İnançlarında Don Değiştirme Ve Hayvanların Kutsallığı

Öğr. Gör. Rıza Oylum (*Üsküdar Üniversitesi)*
Romandan Gerçeğe Şah İsmail Hatayi: Çamuroğlu ve Pala Romanlarında Şah İsmail'e Bakış

Anıl Durdu (*İnönü Üniversitesi)*
Kutsalın Hafızası: Hatâyî Dîvânı'nda Mekânın Poetik Haritası

16.00–17.15 | OTURUM 9 | SALON 3 · HALKEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Volkan Ertit

Akın Onur Bazkara (*Celal Bayar Üniversitesi*)
XIX. Yüzyıldan Günümüze Narlıdere Tahtacılarının İnanç Pratikleri

Beste Gök (*Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi*)
Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde Yol'a Giriş ve Sosyal Sözleşme: İkrar ve Musahiplik Cemlerinin Sosyo-Dini İşlevleri

Doç. Dr. Nuran Savaşkan Akdoğan & Dicle Paşa (*Ankara Üniversitesi*)
Arap Alevi (Nusayri) Toplumunda Kimlik ve Aidiyet: Tenasüh İnancı

Doç. Dr. Özlem İngün Karkış (*Doğuş Üniversitesi*)
Alevi Kimliği İçinde Çoğulluk ve Ortaklaşma Arayışları: Manavgat Örneği

17.30–18.45 | BELGESEL GÖSTERİMİ | SALON 1 · AŞEVİ
BELGESEL

“Sönmeyen Çerağ: Yaşayan Alevilik-Bektaşilik”
Belgesel Gösterimi
Yönetmen Rıza Oylum ile Söyleşi

17.30–18.45 | OTURUM 10 | SALON 2 · CEMEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Yusuf Muratoğlu

Prof. Dr. Aysun Sungurhan (*Kırıkkale Üniversitesi*)
Alevi-Bektaşi Şiirlerinde Dervişliğin Bir Simgesi: Hırka

Doç. Dr. Ömer Güven (*Amasya Üniversitesi*)
Kul Himmet’in Şiirlerinde Arkaik Unsurlar

Doç. Dr. Mümine Çakır (*Kırıkkale Üniversitesi*)
Kadîmî Baba’nın Şiirlerinde Hz. Ali

Volkan Odabaş (*Fatsa Bilim ve Sanat Merkezi*)
Poetik Bir Eğilim Olarak Modern Türk Şiirinde Alevilik ve Alevi Teolojisinin Temsili

17.30–18.45 | OTURUM 11 | SALON 3 · HALKEVİ
Oturum Başkanı: Dr. Mehmet Erdoğan

Eren Baydur & Doç. Dr. Yakup Yıldız (*İnönü Üniversitesi*)
İkrardan Şiire: Alevilikte Musahiplik Kurumunun Teorik Temelleri ve Edebî Tezahürleri

Esma Karabey & Doç. Dr. İsmail Söylemez
(İnönü Üniversitesi & Ankara Üniversitesi)
Virânî Divanı'nda Şehâdet ve Velâyet Mekânları: Kerbelâ ve Necef

Fadime Kurtoğlu & Doç. Dr. İsmail Söylemez
(İnönü Üniversitesi & Ankara Üniversitesi)
Kaygusuz Abdal Dîvânı'nda Cerağ: Kutsal Emanetten Tasavvufi İmgeye

Doç. Dr. Işılav Pınar Özlük (*Kırıkkale Üniversitesi*)
Kaygusuz Abdâl Menâkıb-Nâmesi'nin Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Yasaları Bağlamında İncelenmesi

6 HAZİRAN 2026 CUMARTESİ

09.30–10.45 | OTURUM 12 | SALON 1 · AŞEVİ
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa Şen

İsmail Kaplan (*Bağımsız Araştırmacı*)
Almanya'da Okullarda Alevilik Dersleri

Av. Semanur Dikme (*Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi*)
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Takdir Marjı Doktrini ve Alevi İçtihatları

Mehmet Gür (*İnönü Üniversitesi*)
2021–2025 Yılları Arasında Alevilikle İlgili Yayınlanan Lisansüstü Tezlerde Alevi Modernleşmesi

09.30–10.45 | OTURUM 13 | SALON 2 · CEMEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Veysel Dinler

İbrahim Bahadır (*Bağımsız Araştırmacı*)
Akademinin Manipülatif Fonksiyonu: Aleviliğin Akademi ile İmtihanı

Dr. Aynur Ünal (*London College of Contemporary Arts*)
Kadim (Yerli) İnanç Perspektifinden Aleviliğin Genel Tanımına Eleştirel Bir Yaklaşım

Prof. Dr. Cavid Qasımov & Nazan Akbulut
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi & Millî Eğitim Bakanlığı)
Üç Dönem Perspektifinde Rus Şarkiyatçılığında Alevilik Çalışmaları

Dr. Öğr. Üyesi İlbey C. N. Özdemirci (*Kilis 7 Aralık Üniversitesi*)
Gündelik Hayatta Aleviliği İncelemek: Teorik ve Yöntemsel Açılımlar

09.30–10.45 | OTURUM 14 | SALON 3 · HALKEVİ
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hava Selçuk

Doç. Dr. Adil Çelik (*Cumhuriyet Üniversitesi*)
Erken Dönem Amerikalı Oryantalist John Porter Brown'ın Perspektifinden Bektaşilik

Prof. Dr. Mehmet Ali Yolcu (*Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi*)
17. Yüzyıl Alman Seyyahı Adam Olearius'un Anlatımıyla İran'da Kızılbaş-Safevi Ritüelleri

Prof. Dr. Ali Selçuk (*Erciyes Üniversitesi*)
20. Yüzyılın Başlarında Alman Şarkiyatçı Georg Jacob'un Gözünden Bektaşilik

Prof. Dr. Hava Selçuk (*Erciyes Üniversitesi*)
Alevi Köyü ve Alevi Nahiyesi (Argoma'dan Suluova'ya)

11.00–12.15 | OTURUM 15 | SALON 1 · AŞEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. İhsan Koluaçık

Doç. Dr. İhsan Koluaçık (*Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi*)
Yeni Türkiye Sinemasında Aleviler ve Alevilik

Doç. Dr. Özgür İpek (*Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi*)
Unutturma Rejimine Karşı: Maraş ve Sivas Katliamlarını Sinema Aracılığıyla Hatırlamak

Öğr. Gör. Dr. Gökhan Evecen (*Akdeniz Üniversitesi*)
İki Belgesel Üzerinden Bir Kimlik ve Temsil Analizi

11.00–12.15 | OTURUM 16 | SALON 2 · CEMEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mehmet Kanatlı

Dr. Sibel Özil Erdağı (*Yalova Üniversitesi*)
Kutsal Bir Silahın Doğuşu: Ebu Müslim Horasânî Anlatılarında Teber-i Muteber'in Olağanüstü Yapım Hikâyesi

Kıymet Erzincan Kına (*Bağımsız Araştırmacı*)
Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde Sırlanması

Gülbahar Güven Tapan (*Bağımsız Araştırmacı*) & Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur Özdemir (*Hitit Üniversitesi*)
Alevi İnanç Dünyasında Tanrı Tasavvuru

11.00–12.15 | OTURUM 17 | SALON 3 · HALKEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Murat Alandağlı

Melike Tepecik (*Bağımsız Araştırmacı*)
Alevi Köyleri ve Kutsal Alanları Özelinde Maden Arama Ruhsatlarının Ekolojik ve İnançsal Yıkım Bağlamında Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Murat Alandağlı (*Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi*)
Kadılık ve Dergâh Nazarında Alevi-Bektaşi Tekke ve Zaviyeleri: Çorum Merkez ve Kırsalı Örneği

Sefa Aydoğan & Dr. Ali Çağlar Deniz (*ADO*)
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ali Seydili Ocağı'ndan Hasan Dede'nin Evrakına Göre Çorum'da Dedegan Aleviler

Dr. Cemal Ekin (*Hitit Üniversitesi*)
Hitit Üniversitesi
Alevi-Bektaşi İbadet Pratiklerine Ait Mekânları Tekke ve Zaviyeler Üzerinden Okumak Mümkün mü?

13.00–14.15 | OTURUM 18 | SALON 1 · AŞEVİ
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Çiğdem Boz

Prof. Dr. Çiğdem Boz (*Munzur Üniversitesi*)
Orta Sınıfın Aleviliği

Dr. Muhammed Selçuk Kaya (*Hitit Üniversitesi*)
Kooperatifçilik İlkeleri ve Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Değerleri Işığında Sosyal Dayanışma Kooperatifçiliği

Doç. Dr. Mehmet Kanatlı (*Hitit Üniversitesi*)
Ütopik Sosyalizm Bağlamında Alevi Ütopyası: Rıza Şehri

Dr. Ceren Deniz (*Max Planck Sosyal Antropoloji Enstitüsü*)
Çorum Kalkınmasında Ortaklık Kültürü ve Alevi Kimliği

13.00–14.15 | OTURUM 19 | SALON 2 · CEMEVİ
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mustafa Onur Tetik

Şevval Nazlı Özden (*Hitit Üniversitesi*)
Çorum Olayları'nda Toplumsal Hafıza ve Anlatı Farklılıkları

13.00–14.15 | OTURUM 20 | SALON 3 · HALKEVİ

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Besim Can Zırh

Dr. Öğr. Üyesi Besim Can Zırh (*Orta Doğu Teknik Üniversitesi*)

Almanya'da Aleviliğin Yeniden Tanımlandığı On Yılın Tarih-Yazımsal Arkeolojisi: Yurtseverler Birliği Dergisi (1982–1989)

Zeliha Altuntaş (*Bağımsız Araştırmacı*)

Anadolu Aleviliğini Yeniden Düşünmek: Hafıza, Kimlik ve 'Can' Kavramı Üzerinden Doğa-Kadın ve Etik Sorumluluk

Dr. Vanessa R. De Obaldia (*Oxford Üniversitesi*)

Heterodox Islam and Religious Freedom in Greek Thrace

18.00–19.30 | KAPANIŞ PANELİ | SALON 1 · AŞEVİ

Moderatör: Av. Ahmet Özdel

Veliyettin Hürrem Ulusoy

Hacıbektaş Dergâhı Postnişini

Nurettin Aksoy

Alevi Dedesi

18.00–19.30 | BELGESEL GÖSTERİMİ | SALON 3 · HALKEVİ

“Finnen”

Belgesel Gösterimi

Yönetmen Dr. Gökhan Evecen ile Söyleşi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i

KONGRE KURULLARI iii

KONGRE PROGRAMI v

İÇİNDEKİLER xiv

Alevi Çalışmalarında Kolektif Bilgi Üretimi: Alevi Ansiklopedisi

Hayal Hanoğlu 1

Alevi Arşivi: Anadolu'daki Alevi Topluluklarının Etno-Tarihi, 16.–20. Yüzyıllar

Markus Dressler & Hayal Hanoğlu 2

Alevi Dergiler Projesi: Süreli Yayınlar, Hafıza ve Modern Alevi Kimliğinin İnşası

Nail Elhan 3

Velâyetnâmelerde Kimlik, Otorite ve Hafıza: Alevi-Bektaşi Geleneğinin Anlatı Yoluyla İnşası

Serdar Gürçay 5

Bir Şiir İncelemesi: Cemal Süreya'nın Beni Öp Sonra Doğur Beni Adlı Şiiri

Abbas Karakaya 7

Alevi-Bektaşi Edebiyatında Fıkraların Yeri, Önemi ve Örnekleri

Hüseyin Cılga 8

Alevi Deyişlerinde İnsan-Ağaç İlişselliği: Posthuman Perspektif

Ali Keleş & Mehmet Timuçin Bakırcı 9

Yukarı Fırat'tan Orta Anadolu'ya: 18. ve 19. Yüzyıllarda Alevi Toplulukların Anadolu İçlerinde Göçü

Ufuk Erol 11

Alevi-Bektaşi Geleneğinde "Yeşil El" Metaforu Bağlamında "Ellerin Yeşil Ola" Dua Kalıbı Üzerine Bazı Tespitler

Aktan Müge Ercan 12

Seküler Mekânda Kutsalın İcrası ve Dijital Platformlarda Kültürel Temsil: "Muhabbet Bağı" Örneği

Deniz Aka 13

Toplumsal Değişim ve Alevilerin Kimlik-Hukuk Mücadeleleri

Şükrü Aslan 15

Alevi Hareketinin Eşit Yurttaşlık Arayışı ve Kamu Kurumlarıyla İlişkileri

Mehmet Ertan 16

Alevi Kimliğinde Kapsayıcılık ve Farklı Toplumsal Kimliklerle İlişkiler

Gözde Orhan 17

Zaman-Mekân Cenderesinde Alevi Kimlik Hareketi ve Örgütlenmesi

Cemal Salman 19

Alevi Dinselliklerin Yeniden Yapılandırılması: Dinleşme Sürecinde Kesimsellik, İktidar ve Nesnelerin Dolaşımı

Ece Esmer-Kırma 21

Otman Baballar ve İbadetlerindeki Sayı Sembolleri

Çiğdem Abda & Ahmet Şefik Şenlik 23

Ontolojik Başkaldırıdan Müzikal Teodise'ye: Şathiyelerde Varlık, İtiraz ve Anlam

Hüseyin Cem Esen 25

Erken Dönem Arşiv Belgelerine Göre Hacı Bektaş Dergâhı

H. Dursun Gümüşoğlu & Ali Çağlar Deniz 27

Safevi Devleti'nde Şii Ulema-Sufi İlişkisi: Ali El-Kerekî ve Kızılbaş Sufiliği Örneği

Fatma Merve Akbaydoğan 29

Cismi Var İsmi Yok: Sinemada Aleviliğin Zımnî Görünümleri

Şan Ararat Halis 31

İkrar ve İnkâr Arasında Alevi Cenazeleri: Bağlama ve Semah Üzerine Güncel Tartışmalar

Veysel Dinler 33

Sivas Aleviliğinde Geleneksel Ocak Sisteminin Güncel Durumu ve Dönüşümü Üzerine Bir Analiz

Esma Nur Yüksektepe 34

Bir Alevilik Felsefesi Var Mıdır? Alevilik ve Felsefe Üzerine Bazı Sorgulamalar

Can Aslan 36

Düşkünlükten Shunning'e: Bir Devlet Dışı Yaptırım Biçimi Olarak Düşkünlük ve Dünyadaki Görünümleri (Amish, Roman, Aborjin ve Afrika Topluluk Hukukları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme)

Çağatay Şahin 38

Alevi- Bektaşi İnançlarında Don Değiştirme ve Hayvanların Kutsallığı

Özden Kanter Akbaş 40

Romandan Gerçeğe Şah İsmail Hatayi: Çamuroğlu ve Pala Romanlarında Şah İsmail'e Bakış

Rıza Oylum 41

Kutsalın Hafızası: Hatâyî Dîvânı'nda Mekânın Poetik Haritası

Anıl Durdu 43

XIX. Yüzyıldan Günümüze Narlıdere Tahtacılarının İnanç Pratikleri

Akın Onur Bazkara 45

Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde Yol'a Giriş ve Sosyal Sözleşme: İkrar ve Musahiplik Cemlerinin Sosyo-Dini İşlevleri

Beste Gök 47

Arap Alevi (Nusayri) Toplumunda Kimlik ve Aidiyet: Tenasüh İnancı

Nuran Savaşkan Akdoğan & Dicle Paşa 49

Alevi Kimliği İçinde Çoğulluk ve Ortaklaşma Arayışları: Manavgat Örneği

Özlem İngün Karkış 50

Alevilik-Bektaşilikte Yol ve Erkân Kavramlarının Türk Şiirine Yansımaları

Deniz Özger 52

Alevi-Bektaşi Şiirlerinde Dervişliğin Bir Simgesi: Hırka

Aysun Sungurhan 54

Kul Himmet'in Şiirlerinde Arkaik Unsurlar

Ömer Güven 55

Kadîmî Baba'nın Şiirlerinde Hz. Ali

Mümine Çakır 57

Poetik Bir Eğilim Olarak Modern Türk Şiirinde Alevilik ve Alevi Teolojisinin Temsili

Volkan Odabaş 59

İkrardan Şiire: Alevilikte Musahiplik Kurumunun Teorik Temelleri ve Edebî Tezahürleri

Eren Baydur & Yakup Yıldız 61

Virânî Divanı'nda Şehâdet ve Velâyet Mekânları: Kerbelâ ve Necef

Esma Karabey & İsmail Söylemez 63

Kaygusuz Abdal Dîvânı'nda Cerağ: Kutsal Emanetten Tasavvufi İmgeye

Fadime Kurtoğlu & İsmail Söylemez 65

Kaygusuz Abdâl Menâkıb-Nâmesi'nin Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Yasaları Bağlamında İncelenmesi

Işılav Pınar Özilik 66

Almanya'da Okullarda Alevilik Dersleri

İsmail Kaplan 68

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Takdir Marjı Doktrini ve Alevi İçtihatları

Semanur Dikme 70

2021–2025 Yılları Arasında Alevilikle İlgili Yayınlanan Lisansüstü Tezlerde Alevi Modernleşmesi

Mehmet Gür 72

Akademinin Manipülatif Fonksiyonu: Aleviliğin Akademi ile İmtihanı

İbrahim Bahadır 74

Kadim (Yerli) İnanç Perspektifinden Aleviliğin Genel Tanımına Eleştirel Bir Yaklaşım

Aynur Ünal 75

Üç Dönem Perspektifinde Rus Şarkiyatçılığında Alevilik Çalışmaları

Cavid Qasımov & Nazan Akbulut 77

Gündelik Hayatta Aleviliği İncelemek: Teorik ve Yöntemsel Açılımlar

İlbey C. N. Özdemirci 78

Erken Dönem Amerikalı Oryantalist John Porter Brown'ın Perspektifinden Bektaşilik

Adil Çelik 80

17. Yüzyıl Alman Seyyahı Adam Olearius'un Anlatımıyla İran'da Kızılbaş-Safevi Ritüelleri

Mehmet Ali Yolcu 82

20. Yüzyılın Başlarında Alman Şarkiyatçı Georg Jacob'un Gözünden Bektaşilik

Ali Selçuk 84

Alevi Köyü ve Alevi Nahiyesi (Argoma'dan Suluova'ya)

Hava Selçuk 86

Yeni Türkiye Sinemasında Aleviler ve Alevilik

İhsan Koluaçık 87

Unutturma Rejimine Karşı: Maraş ve Sivas Katliamlarını Sinema Aracılığıyla Hatırlamak

Özgür İpek 89

İki Belgesel Üzerinden Bir Kimlik ve Temsil Analizi

Gökhan Evecen 90

Kutsal Bir Silahın Doğuşu: Ebu Müslim Horasânî Anlatılarında Teber-i Muteber'in Olağanüstü Yapım Hikâyesi

Sibel Özil Erdağı 91

Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde Sırlanması

Kıymet Erzincan Kına 92

Alevi İnanç Dünyasında Tanrı Tasavvuru

Gülbahar Güven Tapan & Fatma Nur Özdemir 94

Alevi Köyleri ve Kutsal Alanları Özelinde Maden Arama Ruhsatlarının Ekolojik ve İnançsal Yıkım Bağlamında Değerlendirilmesi

Melike Tepecik 96

Kadılık ve Dergâh Nazarında Alevi-Bektaşi Tekke ve Zaviyeleri: Çorum Merkez ve Kırsalı Örneği

Murat Alandağlı 98

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ali Seydili Ocağı'ndan Hasan Dede'nin Evrakına Göre Çorum'da Dedegan Aleviler

Sefa Aydoğan & Ali Çağlar Deniz 100

Alevi-Bektaşi İbadet Pratiklerine Ait Mekânları Tekke ve Zaviyeler Üzerinden Okumak Mümkün Mü?

Cemal Ekin 102

Orta Sınıfın Aleviliği

Çiğdem Boz 103

Kooperatifçilik İlkeleri ve Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Değerleri Işığında Sosyal Dayanışma Kooperatifçiliği

Muhammed Selçuk Kaya 105

Ütopik Sosyalizm Bağlamında Alevi Ütopyası: Rıza Şehri

Mehmet Kanatlı 107

Çorum Kalkınmasında Ortaklık Kültürü ve Alevi Kimliği

Ceren Deniz 110

Çorum Olayları'nda Toplumsal Hafıza ve Anlatı Farklılıkları

Şevval Nazlı Özden 112

Almanya'da Aleviliğin Yeniden Tanımlandığı On Yılın Tarih-Yazımsal Arkeolojisi: Yurtseverler Birliği Dergisi (1982–1989)

Besim Can Zırh 114

Anadolu Aleviliğini Yeniden Düşünmek: Hafıza, Kimlik ve "Can" Kavramı Üzerinden Doğa-Kadın ve Etik Sorumluluk

Zeliha Altuntaş 116

Heterodox Islam and Religious Freedom in Greek Thrace

Vanessa R. De Obaldia 116

Alevi Çalışmalarında Kolektif Bilgi Üretimi: Alevi Ansiklopedisi

Hayal Hanoğlu[1]

Bu bildiri, Alevi Çalışmaları alanında gelişmekte olan kolektif ve disiplinlerarası bilgi üretimi çerçevesinde şekillenen bir akademik girişim olarak Alevi Ansiklopedisi'ne odaklanmaktadır. Ansiklopedinin çok dilli ve açık erişimli dijital bir platform olarak geliştirilme deneyiminden hareketle bildiri, ansiklopedik çalışmanın yalnızca yerleşik bilginin depolandığı bir alan değil; aynı zamanda iş birliği, müzakere ve düşünümsellik üzerinden şekillenen epistemik bir pratik olarak nasıl işlev gördüğünü incelemektedir. Alevi Ansiklopedisi, farklı disiplinlerden akademisyenlerin katkılarının yanı sıra inanç önderlerinin (Pirler/Analar) doğrudan katılımı aracılığıyla, akademik olarak üretilmiş araştırmaları sözlü gelenek, ritüel pratik ve topluluk hafızasında yer alan bilgiyle bir araya getirmektedir. Proje, bu farklı bilgi biçimlerini karşılıklı diyalog içerisine yerleştirerek yazılı ve sözlü bilgi arasındaki yerleşik hiyerarşileri sorgulamaktadır.

Bildiri, Ansiklopedi'yi tamamlanmış bir ürün olarak sunmaktan ziyade, yaşayan bir bilgi altyapısı ve özellikle bilginin uzun süre büyük ölçüde dışarıdan üretildiği bir alanda yeni kuşak araştırmacıların giderek artan katılımı bağlamında önemli bir kolektif deneyim olarak ele almaktadır. Kolektif editöryal süreçlerin, disiplinlerarası etkileşimin ve katılımcı bilgi üretim biçimlerinin hem içeriği hem de alanın sınırlarını nasıl şekillendirdiğini tartışmaktadır. Bu doğrultuda bildiri, ansiklopedik pratiği; alanın gelişimi, iş birliği ve Alevi Çalışmalarındaki gelecekteki araştırma ufuklarına ilişkin daha geniş tartışmalara katkı sunan, düşünümsel ve metodolojik açıdan önemli bir müdahale olarak konumlandırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevilik çalışmaları, kollektif bilgi üretimi, ansiklopedi pratiği

[1] Dr. Saksonya Bilimler Akademisi (Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig), hayalh@gmail.com / hanoglu@saw-leipzig.de

Hayal Hanoğlu, sosyal antropoloji, sosyal psikoloji ve sosyoloji alanlarında disiplinlerarası bir akademik geçmişe sahip, göç ve din çalışmaları alanında uzmanlaşmış bir araştırmacıdır. Doktorasını İngiltere'deki Kent Üniversitesi'nde Göç Çalışmaları alanında, Aleviliğin diasporik dönüşümünü ve bunun Türkiye'deki kırsal Alevi coğrafyaları üzerindeki etkilerini ele aldığı araştırmasıyla tamamlamıştır. Sonraki çalışmaları, özellikle Kürt Alevi kadınlarının anlatıları ve stratejilerine odaklanarak din, etnisite, toplumsal cinsiyet ve aktivizm arasındaki kesişimleri incelemiştir. Hâlihazırda Leipzig'deki Saksonya Bilimler Akademisi (Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig) bünyesinde, uzun soluklu bir araştırma projesi olan 'Alevi Arşivi: Anadolu'da Alevi Topluluklarının Etnotarihi' kapsamında araştırmacı olarak çalışmaktadır. Göçmen Alevilik, diasporik siyaset, ulusötesi Alevi aktivizmi ve Alevi kadınlarının kesişimsel mücadeleleri üzerine çok sayıda çalışma yayımlamıştır. Çalışmaları, Alevi topluluklarının tarihlerini, yaşantılarını, tahayyüllerini ve öznelliklerini merkeze almaya devam etmektedir.

Alevi Arşivi: Anadolu'daki Alevi Topluluklarının Etno-Tarihi, 16.–20. Yüzyıllar

Markus Dressler[2] & Hayal Hanoğlu[3]

Bu bildiri, Saksonya Bilimler Akademisi (Leipzig) bünyesinde yürüttüğümüz Alevi toplulukların tarihsel, toplumsal ve kültürel dönüşümlerini Osmanlı arşiv belgeleri, sözlü tarih ve etnografik veriler üzerinden incelemeyi amaçlayan, uzun soluklu Alevi Arşivi projesinin kapsam ve metotlarını tanıtmayı amaçlamaktadır.

Araştırma projesi, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan süreçte Anadolu'daki Alevi toplulukların yerleşim dinamiklerini ve topluluk oluşum süreçlerini etno-tarihsel bir perspektifle, değişim ve devamlılık bağlamında incelemeyi hedeflemektedir.

Araştırma, Osmanlı arşiv belgelerini, Alevi ailelerine ait belgeleri/el yazmalarını ve sözlü tarih anlatımlarını bir araya getirerek, Alevi toplulukların devletle olduğu kadar kendi aralarında ve diğer inanç gruplarıyla kurdukları çok yönlü ilişkileri analiz etmektedir. Bu yönüyle çalışma, Alevi toplulukları yalıtılmış yapılar olarak ele alan yaklaşımların ötesine geçerek, onları tarihsel etkileşimler içinde şekillenen dinamik toplumsal yapılar olarak ele almaktadır.

Proje, bütünleşik bir dijital beşerî bilimler (Digital Humanities) yaklaşımıyla, verilerin sistematik biçimde toplanmasını, analiz edilmesini ve ilişkisel ağlar içinde görselleştirilmesini mümkün kılan bir sanal araştırma platformu geliştirmektedir. Bu yaklaşım hem yeni analitik imkanlar sunmakta hem de elde edilen verilerin mümkün olduğu ölçüde erişime açık hale getirilmesine olanak tanımaktadır.

Bu çalışma, Anadolu'nun toplumsal ve dinsel tarihine dair yerleşik kabulleri yeniden düşünmeye katkı sunarken, aynı zamanda Alevi toplulukların tarihsel hafızasının ve kültürel mirasının korunmasına da önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi arşivi, Alevi toplulukları, etno-tarih, dijital beşerî bilimler.

[2] Prof.Dr. Leipzig Üniversitesi, Din Bilmleri. markus.dressler@uni-leipzig.de
Markus Dressler, Leipzig Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Doktora ve doçentlik çalışmalarını din bilimleri alanında tamamlamış; ABD, Türkiye ve Almanya'daki çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapmıştır. Alevilik, Osmanlı ve Türkiye'de din ile toplum ilişkileri, sekülerlik ve etnotarih başlıca çalışma alanlarıdır. Dressler, 2026'dan bu yana Saksonya Bilim ve Beşeri Bilimler Akademisi bünyesindeki Alevi Arşivi projesini yönetmektedir. Son yayınları arasında Alevi-Bektaşi Kültür Enstitüsü Arşivi Kataloğu (2026) ile İslam kavramı ve Türkiye'de dinî azınlıklar üzerine kitap bölümleri bulunmaktadır.

[3] Bkz. 1 nolu dipnot.

Alevi Dergiler Projesi: Süreli Yayınlar, Hafıza ve Modern Alevi Kimliğinin İnşası

Nail Elhan[4]

Alevi çalışmalarının temel sorunlarından biri kaynakların dağınıklığıdır. Alevilik uzun süre sözlü aktarıma dayanmıştır. Yazılı kültür ise cönk ve mecmua gibi kapalı mecralarda yaşamıştır. Yayıncılık faaliyetleri dönemsel baskılarla kesintiye uğramıştır. Bu nedenle Alevi süreli yayınları özel kütüphanelerde, dernek raflarında ve kişisel koleksiyonlarda kalmıştır. Arşiv vardır, ancak parçalıdır ve erişilmesi zordur. TÜBİTAK 3005 programı kapsamında yürütülen "1960 Sonrası Alevi Süreli Yayınlarının Aleviliğin Siyasallaşmasındaki Rolü, Etkilerinin Analizi ve Dijitalleştirilmesi" projesi (224K892) bu boşluğu kapatmayı amaçlamaktadır. Proje, 100'den fazla Alevi dergisini bir araya getirmiştir. Derlemede Türkiye'de ve Avrupa diasporasında yayımlanan dergiler yer almaktadır.

Seçimde bilinçli olarak geniş bir ölçüt kullanılmıştır. Kendini "Alevi dergisi" olarak tanımlayan her yayın, duruşundan bağımsız biçimde dahil edilmiştir. Böylece Aleviliği İslam içinde, İslam dışında, Şiilikle ya da Kürtlükle ilişkili gören çizgiler aynı arşivde yan yana durmaktadır. Çalışma birkaç aşamada ilerlemiştir. Dergiler tespit edilip toplanmış, sayfalar dijitalleştirilmiş ve OCR ile aranabilir hale getirilmiştir. Her sayı için üstveri oluşturulmuştur. Yayıncılar, editörler ve entelektüellerle yapılan görüşmeler ise basılı kaydın arkasındaki kurumsal hafızayı belgelemektedir. Dijitalleştirme yalnızca erişimi kolaylaştırmaz. Araştırmacılar artık "laiklik", "Diyanet" ya da "eşit yurttaşlık" gibi kavramları altmış yıllık bir metin bütününde arayabilir. Söylem analizi ve metin madenciliği mümkün hale gelir. Bu durum, arşivden bilinebilecek olanı değiştirir. Projenin çıktıları alevidergiler.org adresinden sunulmaktadır. Bu bildiri, projeyi yalnızca bir dijitalleştirme girişimi olarak değil, bir araştırma altyapısı olarak tartışmaya açmaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi dergileri, süreli yayıncılık, modern Alevilik, Alevi kimliği, Alevi yayıncılığı.

[4] Doç. Dr. Hitit Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü. nail.elhan@gmail.com.
Nail Elhan Lisans ve doktora eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamladı. Çalışmaları Orta Doğu, İran, milliyetçilik, siyasal İslam ve Alevilik-Bektaşilik tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. İran Devrimi'nin Türkiye'deki yansımaları ve İran-Türkiye ilişkileri üzerine yayınları bulunmaktadır.

Velâyetnâmelerde Kimlik, Otorite ve Hafıza: Alevi-Bektaşi Geleneğinin Anlatı Yoluyla İnşası

Serdar Gürçay[5]

Velâyetnâme, dinî otorite olarak kabul edilen velilerin tarihî ve menkıbevi hayatlarını ihtiva eden eserlerdir. Tekke-tasavvuf edebiyatının sözlü geleneği uhdesinde yazıya geçirilmiş kaynakların sınırlı olması, yazılı velâyetnâmelerin kıymetini artırmaktadır. Zira bu eserlerde yalnızca velilerin kerametleri yer almamaktadır, bunun yanı sıra dönemine ve geleneğe ışık tutan sosyo-ekonomik, kültürel, tarihî, psikolojik pek çok veri sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, velâyetnâme literatürünü yalnızca hagiografik anlatılar olarak değil; Alevi-Bektaşi kimliğinin kurucu metinsel araçları olarak ele almaktadır. Bu bağlamda çalışma, başta Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Veli olmak üzere Koyun Baba, Otman Baba, Kaygusuz Abdal, Şücaeddin Veli ve Abdal Musa gibi öne çıkan velâyetnâmeleri karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Söz konusu metinlerin kimlik, otorite ve kolektif hafıza üretimindeki işlevlerini farklı pencerelerden mercek altına almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, velâyetnâmelerin toplumsal ve dinî yapıların inşasında oynadığı rolü görünür kılmayı hedeflemektedir. Araştırma, nitel metin analizi ve söylem çözümlemesi yöntemlerini bir arada kullanarak velâyetnâmelerdeki anlatı yapılarını üç temel eksen çerçevesinde değerlendirmektedir. Bunlar; kutsal soy ve keramet anlatıları aracılığıyla kimliğin temellendirilmesi, pir ve mürşid figürleri üzerinden dinî ve sosyal otoritenin meşrulaştırılması ve geçmişin yeniden kurgulanması yoluyla kolektif hafızanın sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu üçlü yapı, metinlerin sadece dinî-tasavvufî anlatıları üretmekle kalmayıp aynı zamanda normatif bir toplumsal düzen inşa ettiğini göstermektedir. Çalışmanın özgün katkısı, velâyetnâmeleri pasif bir gelenek aktarım aracı olarak değil, aktif ve güçlü bir kimlik inşa sistemi olarak kavramsallaştırmasıdır. Elde edilen bulgular, velâyetnâmelerin Alevi-Bektaşi

[5] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, s.gurcay@iku.edu.tr.
Serdar Gürçay, lisans eğitimini 2008–2012 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisansını 2013–2015 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi Türk Edebiyatı alanında, doktora eğitimini ise 2015–2021 yılları arasında aynı üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda tamamlayarak bilim doktoru unvanını almıştır. Ayrıca Anadolu Üniversitesi İşletme ve Sosyoloji bölümlerinden mezundur. 2016–2023 yılları arasında İstanbul Aydın Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmıştır. 2023 yılından itibaren İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Çalışma alanları: Türk halk edebiyatı, folklor ve Alevi-Bektaşi çalışmalarıdır. Yüksek lisans tezi İstanbul'un Çatalca ilçesi üzerine halkbilimsel bir araştırma, doktora tezi ise Alevi-Bektaşi menakıbnamelerinde zaman, mekân ve nesne sembolizmi üzerine olup her iki çalışma da kitap olarak yayımlanmıştır. Ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleleri ile çeşitli bilimsel toplantılarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

topluluklarında sınır çizme, otoriteyi kurumsallaştırma ve inanç pratiklerini normatif hâle getirme işlevi gördüğünü göstermektedir. Ayrıca bu metinlerin, yazılı kültür ile sözlü gelenek arasında bir geçiş köprüsü kurarak kimliğin tarihsel sürekliliğini sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi-Bektaşi, velâyetnâme, kimlik, otorite, kolektif hafıza.

Bir Şiir İncelemesi: Cemal Süreya'nın Beni Öp Sonra Doğur Beni Adlı Şiiri

Abbas Karakaya[6]

Cemal Süreya'nın *Beni Öp Sonra Doğur Beni* adlı kitabındaki şiirlerin çoğu Süreya'nın sürgün tecrübesi, doğduğu yer, içine doğup yetiştiği kültür ve coğrafyadan beslenen veya esinlenen şiirlerdir. Bu özelliği ile bu şiirler Süreya'nın şairlik macerasında "otobiyografik dönem" e işaret eder. Süreya doğduğu, çocukluğunun geçtiği yerdeki hayatın zorluklarını ve annesini erken yaşta kaybedişini Doğu-Batı karşıtlığı ekseninde suçlayıcı bir dil kullanmadan şiirleştirir. Şiirlerdeki anlatıcı-ben ülke coğrafyasına ve topluma politik bir mercekten bakan karşılaştığı güçlüklere teslim olmamış özgüveni yerinde biri olarak belirir.

Kitabın en ilginç şiiri, Papirüs dergisinin üçüncü döneminin (Haziran 1966-Mayıs1970) ilk sayısında yayımlanan, Süreya'nın "Dersim Olaylarını" ve bu konudaki duruşunu sezdirdiği ilk ve tek şiiri "Beni Öp Sonra Doğur Beni" adlı şiirdir. Doğulu bir mağdurun (anlatıcı-ben Süreya), Batı'nın (Cumhuriyet elitlerinin) Doğu'ya (Dersim bölgesi) kendini dayatması ile ilgili bir iç hesaplaşması gibidir bu şiir. Üzerine bir "karabasan" gibi çöken bu dayatılmışlık halinin yarattığı tüm yarılmalara ve acılara rağmen anlatıcı bu olumsuz yaşantıların üstüne sünger çekmeye ve yeni bir başlangıç yapmaya istekli görünür.

Anahtar kelimeler: Cemal Süreya, Dersim Olayları, Dersim Bölgesi.

[6] Dr. Bağımsız Araştırmacı. denizalti.haliyle@gmail.com
2010 yılında ABD'de Indiana Üniversitesi Avrasya Çalışmaları Programında, Cemal Süreya ve şiirin siyaseti üzerine hazırladığı tezle doktorasını tamamladı. ABD'de Türkçe, modern Türk edebiyatı ve kültürü; Türkiye'de ise Yeditepe ve Piri Reis üniversitelerinde ders verdi. Cemal Süreya'nın *Üvercinka* kitabının İngilizce çevirisi ABD'de yayımlandı. Dört şiir kitabı ve üç çevirisi bulunmaktadır. Doğa ve kent hakları ile Alevilerin eşit yurttaşlık mücadelesinde yer almaktadır.

Alevi-Bektaşi Edebiyatında Fıkraların Yeri, Önemi ve Örnekleri

Hüseyin Cılga[7]

Fıkralar, Türk Edebiyatının sözlü anlatım türlerinin içinde çok önemli bir yere sahiptir. Alevî-Bektaşî fıkraları ise günümüzde hâlâ canlılığını korumakta, yeri geldiğinde kıssadan hisse bağlamında anlatılarak zevkle dinlenilmektedir. Sözlü kültürümüzde yaygın olmakla birlikte, yazılı kaynaklarda da birçok Alevî-Bektaşî fıkrası yer almaktadır. Hatta bu konuda yazılmış fıkra kitaplarının sayısı da küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Alevî-Bektaşî fıkraları, genelde muhabbetlere farklı bir lezzet katmak ve o anda konuşulan konuya vurgu yapmak için anlatılır. Aslında bu fıkralarımız, saatlerce anlatılan konuyu bir fıkrayla daha anlaşılır ve daha zevkli bir sohbet ortamı hâline getirir. Fıkraların halkımızın nezlinde kabul görmesi ve yaygın bir şekilde anlatılmasını da bu özelliğine bağlamak gerekir diyebiliriz.

Alevî-Bektaşîler, Cenâb-ı Hakk'a ve onun yasalarına sadakatle inanır ve korkulacak değil sevilecek bir Yüce Yaratıcı olarak kabul eder. O'nunla âşık-mâşuk ilişkisi içindedir, hatta naz perdesinden sitem ettiği de görülür. Tüm bu yaklaşımlarının birçok örneklerini Alevî- Bektaşî fıkralarında görmemiz mümkündür.

Bu bildirimizde çok uzun yıllar boyu sahada gerçek kişilerle birebir görüşerek derlediğimiz fıkralardan örnekler vererek sonuca varmayı düşünüyoruz.

Anahtar kelimeler: Alevî-Bektaşî fıkraları, sözlü kültür, Tanrı tasavvuru.

[7] Bağımsız Araştırmacı. hcilga58@gmail.com.

Alevi Deyişlerinde İnsan-Ağaç İlişselliği: Posthuman Perspektif

Ali Keleş[8] & Mehmet Timuçin Bakırcı[9]

Modern Batı düşüncesinin merkezinde konumlanan hümanist paradigmadan radikal bir kopuşu temsil eden insan-sonrası dönüşüm (posthuman turn), insanı doğanın efendisi olarak konumlandıran bakışın aksine, insan dışı varlıkların da birer eyleyen olduğunu savunur. Günümüzde meydana gelen kriz ve anomalileri açıklamada yetersiz kalan modernist bakış açısı yerine yeni ve işlevsel bir görme biçimi şeklinde değerlendirilen posthümanist perspektif, insanı ayrıcalıklı konumundan indirip, tüm varlıklarla eşit, iç içe geçmiş bir ağın parçası şeklinde tanımlar. Bu paradigmatik dönüşüm kabaca üç düzlemde değerlendirilebilir: (1) ontolojik dönüşüm, modernist paradigmanın doğayı insanın emrine amade bir hammadde deposu olarak tasvir ettiği görüşün aksine insanı devasa bir evrenin parçası olarak kabul eder ve varlıklar arasındaki hiyerarşiyi reddeder; (2) epistemolojik dönüşüm, modernizmin bilmeyi sadece insanın zihnine özgü bir davranış şeklindeki kabulünün aksine bilgi ve bilmeyi tüm varlıkların etkileşiminin sonucu olarak değerlendirir; (3) etik dönüşüm ise modernizmin etiği yalnızca insanlar arasındaki bir sözleşme olarak kabul eden ve diğer insanların çıkarıyla çatışmadığı sürece doğaya verilen zararın göz ardı edildiği bakış açısının aksine tüm varlıkların öz haklarını gözetir. Bu bağlamda posthümanist ve insandan-fazlası (more-than-human)

[8] Dr. Öğretim Üyesi, Trabzon Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü, alikeles80@gmail.com. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. "Ortak Kimlik ve Müzik: 1980 Sonrası Alevi Uyanışı" adlı yüksek lisans tezini Prof. Dr. Meral Özbek danışmanlığında yazmıştır. Doktorasını 2016 yılında, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Programı'nda, Prof. Dr. Ayhan Erol danışmanlığında yazıp savunduğu "Alevi Müzik Uyanışının Eğitim Bileşeni: Şahkulu Sultan Dergâhı ve Erdal Erzincan Müzik Merkezi" adlı tez ile tamamlamıştır. 2018 yılından beri Trabzon Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. İlgi ve çalışma alanları; müzik sosyolojisi, kültürel kimlik-müzik ilişkisi, popüler müzik araştırmaları, zoomüzikoloji ve biyomüzikoloji incelemeleridir.

[9] Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, mtimucinbakircii@gmail.com.
Dr. Mehmet Timuçin Bakırcı, lisans eğitimini 2017 yılında Gazi Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Çalgı Eğitimi Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini 2019 yılında, yine aynı üniversitede Prof. İsmet Doğan danışmanlığında hazırladığı "Gaziantep Abdallarında Geleneksel Müzik Öğrenme Sürecinin Eğitim Bilimleri Kuramları Bağlamında İncelenmesi" başlıklı teziyle almıştır. Doktora çalışmasını ise 2025 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Müziği alanında, "Beğeni Hiyerarşileri Bağlamında Türk Halk Müziğinin Toplumsal Konumu" isimli teziyle başarıyla tamamlamıştır. Akademik kariyerine 2022 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuarı'nda öğretim görevlisi olarak başlayan Bakırcı, aynı yıl içerisinde Trabzon Üniversitesi Devlet Konservatuvarı kadrosuna katılmıştır. 2026 yılı itibarıyla Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuarı'nda öğretim üyesi olarak göreve başlamış olup akademik ve sanatsal çalışmalarını halen bu kurumda sürdürmektedir. Temel çalışma ve ilgi alanları; Türk Halk Müziği icracılığı, müzik-kimlik ilişkisi ve müzik sosyolojisidir.

perspektifin varlıklar arasındaki keskin sınırları ve hiyerarşiyi reddeden, insan ile diğer varlıklar arasındaki ilişkiselliğe odaklanan bakış açısı, Alevi-Bektaşi öğretisindeki "Can", "Vahdet-i Vücut" ve "Her şey aslına döner" felsefeleriyle çarpıcı benzerlikler gösterir. Örneğin insan-merkezci bakış açısına göre gölge veren, meyve sunan ya da şiirde yalnızca dekor olan ağaç, posthümanist perspektifte kendi başına bir özne niteliği sergiler. Alevi-Bektaşi deyişlerinde ağaçların dilinden söylenen şiirler, yalnızca şairin ağacı konuşturması değil, insanın ağaçların sesini duyması ve onlarla bir yoldaşlık kurması şeklinde değerlendirilebilir.

Alevi-Bektaşi kolektif belleği, deyişler ve ritüeller yoluyla sürekli hatırlanan ortak deneyimlere yaslanır. Böylece müzik, kimliği biçimlendiren bir ortak semboller/anlamlar dünyasının inşa edilebilmesinde rol alır. Kırklar söylencesi ve ayin-i cem pratikleri gibi topluluklar açısından pozitif ya da Kerbela ve Pir Sultan Abdal'ın asılması gibi travmatik vakalar vb. negatif çağrışımlara sahip pek çok deneyime ağaçlar da tanıklık etmiştir. Hatta tarik çubuğu, kutsiyet atfedilmiş ve ziyarete dönüşmüş ağaçlar, idamlarda kurulan dar ağaçları, tahtacıların ağaç işçiliği faaliyetleri, Günçayı Köyü ile Çalbaba ormanı arasındaki ilişki gibi kimi durumlarda pasif tanıklar olmanın ötesinde belirleyici varlıklar olarak işlev görmüşlerdir. Bu bağlamda deyişlerde ağaç sadece bir metafor değil, acı çeken, rızalık veren aktif bir aktördür. Ayrıca bağlamanın tınısı aslında ağacın tınısıdır ve insan sesinden bağımsız bir anlatım gücü taşır. Dolayısıyla Alevi-Bektaşi öğretisindeki "dile gelmek" tabiri, sosyal bilimlerdeki "eyleyen" kavramı ile örtüşür.

Bu çalışmada insan-dışı bir eyleyen olarak ağaç, Alevi-Bektaşi kolektif hafızası ve kültürel kimliği açısından yorumlanmaya çalışılmıştır. Ağaçname, Kadim ve Ağacın Dilinden deyişleri ise bu yorumlama ve analiz faaliyetinin hareket noktalarıdır. Başka bir ifadeyle çalışmada posthümanist perspektif ile Alevi-Bektaşi öğretisinin kesişimi belirtilen örnekler üzerinden ele alınmıştır. Çalışmada Ağaçname, Kadim ve Ağacın Dilinden deyişleri ezgi, ritim ve form özellikleri bakımından analiz edilmiş, analizin gösterge niteliği yüksek verileri görselleştirilerek ve betimlenerek karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca deyişlerin sözleri, biçim ve anlam yönünden incelenmiş ve posthüman perspektifin faillik ve ilişkisellik kavramlarından yararlanılarak yorumlanmıştır. Sonuç olarak posthümanist ve insandan-fazlası perspektifin, Alevi-Bektaşi geleneğindeki kadim öğretilerden canlı cansız tüm varlıkların birliği fikrini modern bir dille yeniden doğruladığına ilişkin veriler ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Alevi, deyiş, ağaç, posthüman, insandan-fazlası

Yukarı Fırat'tan Orta Anadolu'ya: 18. ve 19. Yüzyıllarda Alevi Toplulukların Anadolu İçlerinde Göçü

Ufuk Erol[10]

Bu makale 18 ve 19. yüzyıllarda bugünkü Malatya, Elazığ ve Tunceli illerini kapsayan Yukarı Fırat bölgesinden Orta Anadolu'ya ve özellikle Çorum ve çevresine belli başlı Alevi ocakzade ve talip topluluklarının göçünü ele almaktadır. Osmanlı ve genel çerçevede Ortadaoğu tarihinin en belirleyici tarihsel ve sosyolojik mevzularından olan göç ve topluluk hareketleri Alevilik tarihi için de dikkate değer bir öneme haizdir. Göç ve hareketlilik kavramları Alevilik tarihini şekillendiren belli başlı tarihsel ve sosyal olgulara tekabül eder. Bu çerçevede makale Malatya ve Tunceli yörelerinden Çorum ve civarına göç eden Şah İbrahim Veli, Dede Garkın ve Ağuiçen/Ağuçan ocaklarını incelemektedir. Bu ocakların ve talip topluluklarının neden Çorum ve çevresinde göç ettikleri ve burada nasıl yerleşik hale geldikleri henüz yeterince araştırılmış ve tarihsel detaylarıyla ortaya konmamıştır. Bu makale öncelikle bu ocakların göç etmelerinin altında yatan sosyal, siyasi, ekonomik ve dini nedenleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Makalenin odaklanacağı diğer sorular da neden Çorum bölgesinin yerleşim yeri seçildiği ve yerleşimlerin hangi koşullar altında devam ettiğidir. Mevzuu bahis sorulara cevap aramak için bakılacak ana kaynak grubunu Osmanlı arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Osmanlı arşivleri ihtiva ettiği detaylar itibariyle bahsi geçen sorulara cevap verecek nitelikte önemli detayları bize sunmaktadır. Bu detaylar ayrıca Çorum bölgesinde Osmanlı yönetiminin Alevi gruplara bakışını ve siyasi uygulamaları hakkında da bizlere bilgi sunmaktadır. Makalenin kullandığı Osmanlı arşiv belgeleri kadar önemli bir diğer kaynak grubu da Yukarı Fırat'tan göç etmiş Çorum yöresindeki Alevi ocakların sözlü tarih anlatılarıdır. Bu sözlü anlatılar bizlere ocakların tarihten günümüze yaşayan kolektif sosyal hafızalarından kesitler sunmakta ve bu kesitlerin içinde tahkik edilecek önemi detaylar içermektedir. Sonuç olarak, bu makale Osmanlı arşiv belgeleri ve sözlü tarih anlatılarını kullanarak Yukarı Fırat'tan Çorum bölgesine yaşanan Alevi göçünü aydınlatmaya yönelik bir katkı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Çorum, Yukarı Fırat, Alevilik, Göç, Ocakzade, Talip

[10] Dr. Leibniz Avrupa Tarihi Enstitüsü. ufukerol93@gmail.com.
2024 yılında Indiana Üniversitesi Bloomington Tarih Bölümünde doktorasını tamamladı. Doktora tezinde Yukarı Fırat bölgesindeki Alevi ocaklarının yerel tarihlerini ve Safeviler ile Osmanlılarla ilişkilerini inceledi. Ekim 2024'ten bu yana Almanya'daki Leibniz Avrupa Tarihi Enstitüsünde (IEG) doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmaktadır. Araştırmaları erken modern İran tarihi ve 19. yüzyıl İran-Avrupa ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Alevi-Bektaşi Geleneğinde "Yeşil El" Metaforu Bağlamında "Ellerin Yeşil Ola" Dua Kalıbı Üzerine Bazı Tespitler

Aktan Müge Ercan[11]

Alevî-Bektaşî kültüründe gerek toplumsal yaşamda gerekse edebî düzlemde sembolik dilin yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Nesneler dünyası metaforik olarak adeta yeniden üretilmiştir. Bu kültürün inanca dayalı metafor yaratma noktasındaki zenginliği, her nesneye zahirî anlamıyla bakmayı yetersiz bırakmış, dilde ve duyguda bâtını anlamlara yönelmeyi mecbur kılmıştır. "Gösteren" konumundaki zahirî anlamların arkasında, "gösterilen" bâtını anlamlar sıralanmıştır. Bu noktadan hareketle insan uzvu olan "el" çevresinde de inanca dayalı pek çok sembolik anlam kalıplaşmaları meydana geldiği görülmektedir. Bunlardan birisi de "yeşil el"dir. Yeşil el, Alevî kültür çevresinde üretilen halk inanışlarında Miraç olayıyla ilişkilendirilmiş, rivayette Hz. Muhammed'in Miraç dönüşü uğradığı Kırklar Meclisi'nde Selman-ı Farisi'nin elindeki tek bir üzüm tanesini sıkarak şerbete dönüştüren "gökten gelen yeşil el" şeklinde yer almıştır. Kimi zaman herkese nasibini paylaştırdığına inanılan "yeşil bir perde arkasından uzanan bir el" olmuştur. Menkabelerdeki bu kullanımında "yeşil el", evliyanın ve mürşitlerin manevî rızık dağıtıcısı olduğu anlamını taşımaktadır. Alevilikte Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Velî gibi inanç önderlerinin velayeti ve koruyuculuğu da "yeşil el" ile sembolleştirilmiştir. Pençe-i Âli Abâ olarak bilinen, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i temsil eden parmaklarla ve yeşil renkteki el ise Ehlibeyt'in kutsiyeti ve bereketi anlamıyla kalıplaşmıştır. Yeşil elin bir metafor olarak kullanıldığı yerlerden birisi de "ellerin yeşil ola" dua kalıbıdır. Bu çalışmada, yeşil el metaforu, üretildiği sosyal ve kültürel çevre içinde değerlendirilecek, ardından "ellerin yeşil ola" dua kalıbı ile bağlantısı kurulacak ve bu duanın, sosyal çevre değiştirdiğinde geçirdiği anlam farklılaşması ile kazandığı yeni anlam kalıplaşmaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: El, yeşil, yeşil el, dua, halk inanışı

[11] Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. mugeyilmaz@kku.edu.tr.
1994 yılında Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını 1997'de Gazi Üniversitesinde Türk Halk Edebiyatı, doktorasını 2002'de Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde Türk Halk Bilimi alanında tamamladı. Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde profesör olarak görev yapmaktadır.

Seküler Mekânda Kutsalın İcrası ve Dijital Platformlarda Kültürel Temsil: "Muhabbet Bağı" Örneği

Deniz Aka[12]

Bu çalışma, Alevi-Bektaşi geleneğinin kutsal metinleri olan deyişlerin dijital medya platformlarından YouTube ve Instagram aracılığıyla yeniden sunumunu ve bu süreçte inşa edilen kültürel temsili "Muhabbet Bağı" grubu örneği üzerinden incelemektedir. Araştırma, Alevi nüfusunun yoğun olmadığı ve dini (sünni) muhafazakârlığın yaygın olduğu Şanlıurfa ilinde yaşayan, tamamı Sünni inanca mensup bireylerden oluşan bir müzik topluluğunun deyiş icra etme pratiklerine odaklanması bakımından alana özgün bir katkı sunmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, veri toplama sürecinde grubun dijital ortamdaki paylaşımlarına yönelik içerik analizi ile icracıların motivasyonlarını anlamaya yönelik yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler bir arada kullanılmıştır. Elde edilen veriler bütüncül bir yaklaşımla; motivasyon, bağlam ve kimlik, mekân ve dijitalleşme, geri bildirimler ile eser seçimi olmak üzere beş ana kategoride analiz edilmiştir.

İçerik analizi bulgularına göre, Muhabbet Bağı grubu dijital platformları yalnızca eserlerin paylaşıldığı bir arşiv alanı olarak değil; kolektif kimlik üretimi, katılımcı topluluk inşası ve kültürel sürekliliğin sağlandığı bir kamusal etkileşim alanı olarak kullanmaktadır. YouTube uzun soluklu performansların ana sahnesi işlevi görürken, Instagram daha yoğun bir etkileşim alanı yaratarak takipçilerin içerik üretim sürecine aktif olarak dâhil edildiği bir "katılımcı kültür" modeli sunmaktadır.

Derinlemesine görüşme sonuçları ise, yaklaşık otuz yıllık bir dostluk ve "muhabbet ortamı" geçmişine dayanan grubun, dijitalleşme sürecinde ticari bir profesyonelleşme hedefinden

[12] Öğretim Görevlisi, doktora öğrencisi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Meslek Yüksekokulu Medya ve İletişim denizaka@osmaniye.edu.tr.
Deniz Aka, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden yüksel onur derecesiyle mezun olmuştur. Aynı üniversitenin Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Yandal yapmıştır. Yüksek lisans eğitimini, "Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsal İletişim Uygulamaları: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Örneği" başlıklı teziyle tamamlamıştır. Erasmus programı kapsamında Polonya'da lisans ve yüksek lisans düzeyinde akademik eğitim almıştır. Hâlihazırda, "Almanya'daki Türkiye Diasporasının Kimlik Oluşum Sürecinde Medya Kullanımının Rolü: Kuzey Ren-Vestfalya Örneği" başlıklı doktora tezinin son aşamasındadır. Araştırma alanları; iletişim sosyolojisi, göç sosyolojisi, diaspora çalışmaları, kültürel çalışmalar ve kimlik inşası süreçleri üzerine yoğunlaşmaktadır. 2023 yılından bu yana Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Medya ve İletişim Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. İlgili bölümde ve üniversite bünyesinde; iletişim kuramları, iletişim etiği, kurumsal iletişim, iletişim tarihi sinema ve temsil, yaratıcı yazarlık derslerini yürütmektedir.

ziyade manevi bir paylaşımı merkeze aldığını göstermektedir. Grup üyeleri, kendilerini Alevi kimliği içinde tanımlamasalar da Ehlibeyt sevgisi ve Hacı Bektaş Veli düşüncesini temel alarak ayrıştırıcı siyasal dilden uzak, kapsayıcı ve "incitmeme" ilkesine dayalı bir yaklaşım benimsemektedir. Bağlama merkezli kolektif icralarında eserlerin özgün yapılarına sadık kalmaya özen gösteren topluluk, genç bireylerin de sürece katılımıyla kültürel mirasın kuşaklar arası aktarımında dinamik bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma; yerel ve geleneksel kültürel formların, seküler dijital mekânlarda özgün inanç bağlamından kopmadan nasıl hibrit bir mirasa dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Kimlikler arası geçişkenlik ve dijitalleşmenin sağladığı imkânlar, daha önce sınırlı kamusal alana sahip kültürel repertuvarların yeni nesil bir iletişim modeliyle küresel ağlarda yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi deyişleri, Şanlıurfa, muhabbet bağı, dijital etnografi, kültürel bellek.

Toplumsal Değişim ve Alevilerin Kimlik-Hukuk Mücadeleleri

Şükrü Aslan[13]

Alevi inanç geleneği, tarihinde ilk defa geniş ölçekte ve farklı mecralarda kimliğinin tanınmasını amaçlayan hukuksal mücadele-müzakere deneyimi geliştirmiş bulunuyor. Ulusal-küresel düzeyde süren bu girişimler kuşkusuz toplumsal değişimin yarattığı yeni dinamiklerle de ilgilidir. Ekonomik, teknolojik, kültürel, siyasal vb. alanlardaki değişimler, diğer tüm kesimler-kimlikler gibi Alevileri de etkilemiş; yeni imkanlar ve sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sunumda 4-5 Ekim 2025'te İstanbul'da yapılan "Alevilerin Örgütlenme Manzarası Çalıştayı"nda Masa 4 ve 8'e konu olan "Toplumsal Değişme" ve "Hukuk-Müzakere" tartışmaları özetlenecek ve önümüzdeki yıllarda Alevi geleneğinin olası eğilimleri-yönelimleri ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal Değişim, Kimlik, Hukuk, Aleviler, Müzakere.

[13] Prof. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi aslan.sukru@gmail.com.
Şükrü Aslan, lisans programını, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, bölüm birincisi olarak tamamladı. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde Kentsel Enformel Sektörler konulu çalışmasıyla yüksek lisans, Toplumsal Mücadeleler ve Kent konulu çalışmasıyla doktora yaptı. Kent, göç/iskan ve etnisite sosyolojisi üzerine çalışan Aslan'ın yazarı, derleyicisi ya da derleyicileri arasında yer aldığı 30 kitabı yayınlandı. Ayrıca ulusal ve uluslararası yazında yer almış çok sayıda makalesi bulunmaktadır. 2018/2019 öğretim yılında Avusturya'da Innsbruck Üniversitesi Göç ve Eğitim Enstitüsünde misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. 2015-2020 yılları arasında MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi editörlüğü yaptı. Sosyoloji Derneği üyesi ve Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı olan Aslan BirGün Gazetesinde köşe yazarıdır. Nüfus Etnisite İskan Sosyolojisi, Modernleşme ve Kent Sosyolojisi başlıklı dersler verdiği MSGSÜ Sosyoloji Bölümünden 2026 yılı Ocak ayı itibarıyla emekli oldu.

Alevi Hareketinin Eşit Yurttaşlık Arayışı ve Kamu Kurumlarıyla İlişkileri

Mehmet Ertan[14]

Bu tebliğ, 4-5 Ekim 2025'te İstanbul'da yapılan "Alevilerin Örgütlenme Manzarası Çalıştayı"nda Masa 3 ve Masa 6'ya konu olan "Kamu Kurumları, Belediyeler ve Siyasi Partilerle İlişkiler" ve "Kamusallık, Politika ve Hukuk" başlıklı tartışmalardan hareketle Alevi hareketinin devlet kurumları, belediyeler ve siyasi partilerle yürüttüğü hukuki ve siyasal müzakere süreçlerini eşit yurttaşlık talebi ekseninde incelemeyi amaçlamaktadır. Alevi hareketinin eşit yurttaşlık talebi Diyanet İşleri Başkanlığının konumu, zorunlu din dersleri uygulaması, cemevlerinin statüsü ve kamusal alanda Alevilerin maruz kaldığı ayrımcılıkla yakından alakalıdır. Bu mücadele başlıkları ise doğal olarak Alevi hareketini kamu kurumlarıyla ilişkilenmeye ve müzakereler yürütmeye yönlendirmektedir. Bu bağlamda tebliğ, Alevi hareketinin kamu kurumları, belediyeler ve siyasi partilerle yürüttüğü müzakere süreçlerinde hangi temel ilkelerin belirleyici olduğunu tartışmaktadır. Ayrıca hareketin kamusal görünürlük ve siyasal tanınma arayışı ile kurumsal özerkliğini koruma çabası arasındaki gerilim değerlendirilerek, Türkiye'de demokratik yurttaşlık ve devlet-toplum ilişkileri tartışmalarına katkı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: eşit yurttaşlık, müzakere, Aleviler, kamusallık

[14] Doç. Dr. Düzce Üniversitesi Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi ertan.mehmet@yahoo.com.
Mehmet Ertan, 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini tamamladıktan sonra yüksek lisans (2008) ve doktora (2016) derecelerini Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsünden aldı. Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde Atatürk Enstitüsü ve Sosyal Politika Forumunda araştırma görevlisi olarak çalıştı. Alevilik çalışmaları, kimlik siyaseti, Türk siyasal hayatı ve siyasi partiler konularında ulusal ve uluslararası akademik dergilerde ve derleme kitaplarda yayınlanan makaleleri mevcuttur. Aleviliğin Politikleşme Süreci: Kimlik Siyasetinin İmkan ve Kısıtlılıkları (İletişim Yayınları, 2017) başlıklı kitabın yazarı, Ayşe Buğra'ya Armağan: Türkiye'nin Büyük Dönüşümü (İletişim Yayınları, 2018) başlıklı kitabın editörlerinden olan Ertan, halen Düzce Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim üyesidir.

Alevi Kimliğinde Kapsayıcılık ve Farklı Toplumsal Kimliklerle İlişkiler

Gözde Orhan[15]

Alevi kimliği, sadece kurumsal baskılarla ve katliamlar tarihiyle değil, kendi içindeki zengin etnik çeşitlilikle ve diğer toplumsal hareketlerle kurduğu kapsayıcı ilişkilerle de şekillenmektedir. Türk, Kürt, Arap, Roman vb. Alevilikler arasındaki geçişkenlik, kimliği parçalayan bir unsur olmaktan ziyade, farklı kültürel kodların harmanlandığı yaratıcı bir potansiyel sunmaktadır. Bu çoketnili yapı, Aleviliğin tarihsel süreçte sol ve sosyalist hareketlerle kurduğu organik bağla birleştiğinde, inancın bir dinden öte siyasal bir duruşa ve muhalif bir kimliğe evrildiği de söylenebilir. Bu noktadan hareketle bu bildiri, Aleviliğin hem "siyasal bir kimlik" hem de "inançsal bir kimlik" olarak özümsediği değerler ve ilkeler ışığında toplumdaki farklı kesimlerle ne ölçüde temas kurabildiğini tartışmayı amaçlamaktadır. Aleviliği statik bir inanç kümesi olarak değil, özgürlükçü karakteriyle modern hak arayışları için potansiyel bir hareket sahası sunan dinamik bir toplumsallık olarak düşünmenin imkanlarını sorgulamaktadır.

Özellikle kadın hareketi, ekoloji mücadelesi ve LGBTİ+ hakları gibi alanlarla kurulan kesişimsellik, Alevi kimliği için hem bir zenginleşme hem de bir kriz alanıdır. Geleneksel Alevi öğretisi dolayımsız bir kapsayıcılık sunsa da gündelik hayattaki patriyarkal eğilimler ve muhafazakarlaşma temayülü, bu modern hareketlerle olan ilişkiyi gerilimli kılabilmektedir. Alevilik, bu yeni hareketlerin içinde kendi özgün rengini mi bulmaktadır, yoksa seküler bir siyasetin içinde erime riskiyle mi karşı karşıyadır?

Sonuç olarak çalışma, Aleviliğin imkân verdiği yaratıcı kapasitenin ancak mevcut çelişkilerin ortaya konmasıyla toplumsal barışa katkıda bulunabileceğini savunmaktadır. Çoketnili yapı bir zenginlik sunduğu kadar, etnik milliyetçiliklerin kimliği parçalama riskini de içinde barındırır. Bildiri, Aleviliğin geleceğini; kendi içsel gerilimlerini, geleneksel muhafazakarlıkla olan hesaplaşmasını ve çağın sunduğu veya kaçınılmaz kıldığı zoraki ve gönüllü bağların diyalektiği üzerinden analiz etmeye çalışmaktadır. Bu bakış açısı, sadece söylemsel düzeyde bir

[15] Dr. Öğretim Üyesi. Altınbaş Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü. gozde.orhan@altinbas.edu.tr.
Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünde lisans eğitimini tamamlayan Orhan, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nden 2008'de yüksek lisans, 2017'de doktora derecelerini almıştır. 2018 yılından bu yana Altınbaş Üniversitesi'nde doktor öğretim üyesi kadrosunda çalışmaktadır. EHESS Cetobac'ta FMSH-Atlas programı çerçevesinde doktora sonrası araştırmacı olarak bulunmuştur. Etnisite, kent, ekoloji, kadın ve kültürel çalışmalar alanlarında derleme kitaplar, makaleler ve çeviriler kaleme almıştır. TÜSTAV mütevelli heyeti üyesi, Dört Ayaklı Şehir Kent, Doğa, Hayvan Çalışmaları Derneği yönetim kurulu üyesi, Ayrıntı Dergi yayın kurulu üyesidir.

kapsayıcılığı değil, çoğulcu ve ekolojik bir toplumun inşasında aktif öznelik ihtiyacına cevap verebilecek yeni bir tahayyülün ufkunu da gösterebilir.

Anahtar kelimeler: Alevi Kimliği, Kapsayıcılık, Çokkültürlülük, Toplumsal Hareketler, Kesişimsellik.

Zaman-Mekân Cenderesinde Alevi Kimlik Hareketi ve Örgütlenmesi

Cemal Salman[16]

Alevilerin dini ve toplumsal düzeni, yüzyıllar boyu kırsal zaman ve mekânda örgütlenen ocak ağına dayanırken, 1960'lı yıllardan itibaren yoğunlaşan iç ve dış göç, kentleşme ve modernleşme süreci, Alevi toplum yapısı, kimliği ve örgütlenmesinde köklü değişimlere yol açmıştır. Modern devlet, siyasal ve kamusal alan, sivil toplum, kentsel zaman ve mekân, değişen sorun, ihtiyaç ve talepler karşısında Alevi kimlik hareketi ve bu hareketin öncülüğünü üstlenen Alevi örgütleri, bir geçiş ve yeniden inşa sürecinin katalizörü olmuştur. Geride kalan yarım yüz yılda ocaklardan dergâhlara, dernek ve vakıflardan ulusal-ulusötesi konfederasyonlara, siyasi gruplardan alternatif oluşum ve platformlara çeşitlenen Alevi hareketi, bugün dayandığı mevzuat, amaç, işlev, ilke ve işleyiş bakımından farklılaşan yapılar içinde temsil edilmektedir. Bu farklılaşma, bir yanıyla Alevi topluluk ve Alevi kimlik hareketi bakımından bir çoğulluk ve zenginlik göstergesi, bir yanıyla temsil ve otorite sorunlarına yol açan bir dağınıklık olarak ele alınır. Her iki durumda, hem Alevi örgütlerinin kendi içinde ve aralarında hem bürokrasiden siyasete, yerel yönetimlerden demokratik kitle örgütlerine uzanan düzlemde ilişki, müzakere ve mücadele süreçlerini etkilemektedir.

Bu çalışma, mevzubahis farklılaşma ve bunun etkilerini, 4-5 Ekim 2025 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Alevilerin Örgütlenme Manzarası başlıklı çalıştayda Alevi hareketi ve örgütlenmesine dair sorun, imkân, etkileşim, mevcut yapı ve projeksiyonların masaya yatırıldığı iki oturumun verilerinden hareketle ele almayı amaçlar. Bu iki kapalı oturumdan birinde doğrudan Alevi ocak, dergâh, cemevi, dernek, vakıf ve federasyonlarından 12

[16] Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi cemalsalman@gmail.com, cemal.salman@istanbul.edu.tr.
Kamu Yönetimi lisans ve Siyaset Bilimi yüksek lisans derecelerini Gazi Üniversitesi'nden, doktora derecesini 2015 yılında İstanbul Üniversitesi'nden aldı. "Göç ve Kentleşme Sürecinde Alevi Kimliğinin Dönüşümü" başlıklı doktora tezi, Türk Sosyal Bilimler Derneği 2017 Yılı Doktora/Genç Sosyal Bilimciler Ödülü'ne layık görüldü. Yine 2017 yılında DİSK-Kemal Türkler Emek Araştırmaları Ödülü'ne layık görülen "Suriyeli Göçmen Emeği" araştırmasını yürüten ekibin içinde yer aldı. 2014 yılında Almanya/Köln Üniversitesi'nde, 2018-2019 yıllarında İngiltere/University College London'da misafir araştırmacı olarak bulundu; Alevi diasporası üzerine doktora ve doktora sonrası araştırmalar yürüttü. 2011 yılından beri İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mensubu olan Salman, hâlen bu fakültede öğretim üyesidir. Kentsel teori, kent sosyolojisi, mekân kuramı ve politikası, toplumsal hareketler, yerel yönetimler alanlarında ders ve araştırmalar; iç ve dış göç, toplumsal hafıza, mekân, kültürel etkileşim ve kimlik gibi konularda da Aleviler başta olmak üzere diğer kimi göçmen topluluklar özelinde çalışmalar yürütmektedir. Yazarı ya da yazarlarından/editörlerinden olduğu Suriyeli Göçmen Emeği (Birleşik Metal-iş, 2017), Göç Kimlik Alevilik (Dipnot, 2019), Misafirlikten Kent Sakinliğine (Gazi, 2022), Sosyal Bilimler Perspektifinden Aleviler ve Alevilik-1 (Ütopya 2023) kitaplarının yanı sıra, yukarıdaki konularla bağlantılı araştırma, makale, yayın ve çalışmalarla alana katkı sunmaya çalışmaktadır.

temsilcinin, birinde Alevi kimlik hareketi ve örgütlenmesi alanında çalışan 10 akademisyen ve araştırmacının sunumları, katılımcıların rızası ve onayı dâhilinde kayda alınmıştır. Söz konusu kayıtlardan elde edilen deşifre metinler, akademik araştırma etiğine uygun olarak, nitel analiz yöntemlerinden "veri üçgenlemesi" (içerik, tema ve söylem) tekniğiyle analiz edilecektir. Çalışma sonunda kurum temsilcilerinin "içeriden", araştırmacı ve akademisyenlerin "dışarıdan" tespit, gözlem ve önerileri ışığında, Alevi hareketinin ve örgütlenmesinin ortak hareket, ayrışma, müzakere ve mücadele zeminlerine dair bir panorama çıkarılması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: zaman-mekân sıkışması değişme, kimlik hareketleri, Alevilik, örgütlenme, temsil

Alevi Dinselliklerin Yeniden Yapılandırılması: Dinleşme Sürecinde Kesimsellik, İktidar ve Nesnelerin Dolaşımı

Ece Esmer-Kırma[17]

Bu bildiri, Alevi topluluklarının doğayla kurdukları ilişkilerin (kutsal mekân ziyaretleri, insan hayvan etkileşimleri ve çevresel söylemlerin üretimi) gündelik hayatta nasıl icra edildiğini ve bu pratiklerin değişen sosyal ve maddi koşullar altında Alevi dindarlıklarını nasıl yeniden yapılandırdığını inceleyen, devam etmekte olan bir doktora araştırmasına dayanmaktadır.

Çalışmanın temel araştırma sorusu, doğayla ilişki kurma pratiklerinin Alevi topluluklarının gündelik yaşamlarında nasıl uygulandığı ve bu eylemlerin Alevi dindarlığını hangi yollarla dönüştürdüğü etrafında şekillenmektedir. Araştırma, Dersim bölgesi (Tunceli, Sivas, Erzincan) ve İstanbul'u kapsayan çok mekânlı bir etnografik alan çalışmasına dayanmaktadır.

Çalışma, Alevileri özcü bir yaklaşımla doğayla iç içe resmeden klasik anlatıların ötesine geçerek, bu ilişkileri tarihsel bağlamı içinde yeniden müzakere edilen pratikler olarak ele alır. Teorik düzlemde araştırma, maddi din, yaşanan din ve Aleviliğin söylemsel ve kurumsal olarak nasıl "dinleştirildiğini" inceleyen literatürlerle eleştirel bir diyaloğa girmektedir. Ayrıca bu çalışma, "yaşanan din" yaklaşımını bu makro kurumsallaşmanın ve söylemin karşısına basit bir zıtlık veya romantize edilmiş bir direniş alanı olarak yerleştirmez. Aksine, bireysel failliğin aşırı vurgulanması riskinden kaçınarak, "yaşanan din" ve "maddi din" perspektiflerini, inançsal ve toplumsal dönüşümün birbirinden ayrılamayacak kadar sıkı ilişkiselliğini okumak için metodolojik bir araç olarak kullanır. Söylem ve pratik birbirini dışlayan dikotomiler değil, dinsel dönüşümün birbirine dolanmış farklı görünümleri olarak analiz edilmektedir.

Bu sunum, araştırmanın ilerleyen safhalarından ziyade, Mart 2026'da İstanbul'da gerçekleştirilen ön-saha çalışmasının kavramsal ve ampirik çıktılarını tartışmaya açmaktadır. Ön-saha süreci, araştırmanın odağını soyut bir doğa mefhumundan, doğrudan maddi kültüre ve nesnelerin dolaşımına doğru kaydırmıştır. Bu bağlamda bildiri, sahada belirginleşen dört temel ekseni ele almaktadır. İlk olarak, kutsal mekânlara atfedilen anlamlar üzerinden şekillenen kuşaklararası gerilimler incelenmektedir. Kutsal bir mekânı sıradanlaştıran rasyonalist söylemler, aynı alanı tahrip eden göçmen nesiller ve geleneksel ziyaret pratiklerini ısrarla sürdürenler arasındaki parçalı bir-aradalık analizin merkezlerinden biri oluşturmaktadır. İkinci olarak, söylemin ötesine geçen maddi unsurların gücü tartışılmakta; alanda hiç gösterilmeyen

[17] Doktora Öğrencisi, Hamburg Üniversitesi Alevilik Çalışmaları ece.esmer.kirma@uni-hamburg.de.

ve bir giz olarak kalan tarık, elma (lokma), pabuç ve kutsal toprak (teberik) gibi nesnelerin salt sembolik araçlar değil, bizzat dolaşıma giren, çatışma yaratan ve sınırlar çizen eyleyiciler olarak nasıl varlık gösterdiği analiz edilmektedir. Üçüncü eksen, dinsel alanın cinsiyetlendirilmiş iktidar ilişkileri üzerinden nasıl müzakere edildiğine odaklanmaktadır. Bedensel ve maddi pratikleri hane içine sınırlandırarak marjinalize eden eril-söylemsel otorite kurguları ile; kadınların aynı kutsal nesneler ve performatif eylemler aracılığıyla yürüttükleri gündelik faillik pratikleri ele alınmaktadır. Bu dinamik, iki tarafı birbirinden tamamen koparan katı bir fay hattı veya ikilik olarak değil; otoritenin mekan (kamusal-özel) ve pratik (söylem-beden) üzerinden iç içe geçerek sürekli olarak yeniden tanımlandığı ilişkisel bir iktidar ağı olarak incelenmektedir. Son olarak çalışma, sahada tekil bir Alevilik varsayımının yetersiz kaldığını vurgulayarak, farklı bölgesel ve tarihsel müdahale yoğunluklarının yarattığı "çoğul Alevilikleri" kesişimsel bir perspektifle ele almaktadır. Kesişimsellik yaklaşımı, yalnızca kamusal alandaki kimlikler üzerinden değil, aynı zamanda hane içindeki ve dışındaki nesne-pratikleri ve dindarlığın inşası üzerinden analize dahil edilmektedir. Özetle bu bildiri, Aleviliğin yaşadığı dönüşümü lineer bir sekülerleşme veya kentleşme anlatılarına indirgemeden; nesneler, bedensel ritüeller ve çoğul dindarlık rejimleri üzerinden sahanın yönlendiriciliğinde okumayı önermektedir.

Anahtar kelimeler: maddi din, yaşanan din, dinleşme, etnografi, kesişimsellik

Otman Baballar ve İbadetlerindeki Sayı Sembolleri

Çiğdem Abda[18] & Ahmet Şefik Şenlik[19]

Günümüzde Türkiye'de Trakya bölgesinde ve Bulgaristan'ın Haskova vilayeti civarında yoğunluklu olarak yaşayan Otman Babalılar, Alevi inanç ve kültürünü kısmen farklı bir surette yaşatan bir topluluktur. Köklü bir geçmişe sahip olan bu topluluğun ilk izleri 14. yüzyıla kadar gitmektedir. Otman Baba 14. yüzyılda yaşamış, döneminde Kutbü'l-Aktâb olarak kabul edilmiş tarihî bir şahsiyet, bir derviştir. Vefatından sonra Halifesi Küçük Abdal tarafından Otman Baba'nın şahsiyeti, yolu ve kerametlerini konu alan bir velayetname kaleme alınmıştır. Bu velayetname ayrıca dönemin dinî, siyasi ve toplumsal olaylarına ışık tutan önemli bir kaynaktır.Otman Baba'nın kimliği, tarihi misyonu ve Velayetnamesi hakkında yapılan çalışmalar günümüzde mevcut olsa da ona bağlı sürekler üzerine yapılmış detaylı çalışmalar henüz arzu edildiği oranda değildir. Otman Babalılar üzerine halen yapılmakta olan araştırmalarından alınan ilhamla oluşturulmuş bu çalışmada Otman Babalıların dinî ritüelleri bazı tezahürleriyle ele alınacaktır. Çalışma, yazılı kaynakların taranmasına ve birden fazla cem

[18] Doktora Öğrencisi İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Müzikoloji ve Müzik Teorisi Bölümü. abdaci@itu.edu.tr
Çiğdem Abda, 19 Aralık 1985 yılında İstanbul'da doğdu. Bağlama eğitimine 10 yaşında başladı. 2008'de İstanbul Üniversitesi Belediye Konservatuarında Türk Müziği Bölümüne girdi. 1 yıl sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümünü kazandı. Okul bünyesinde Prof. Dr. Cihangir Terzi şefliğinde devam eden Türk Halk Müziği korosunda bağlama icracısı olarak görev aldı ve Arif Sağ ve Erdal Erzincan Bağlama Ustalık Sınıfına katıldı.2013 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde pedagojik formasyon eğitimini tamamladıktan sonra 2014 yılında MEB'de kadrolu olarak önce Sakarya daha sonra İstanbul'da Müzik öğretmenliği yapmış olup görevine halen devam etmektedir. 2022 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Ana Sanat Dalı Müzik Bilimleri programında yüksek lisansını bitirdi. Yüksek lisans tezi, Trakya Bölgesinde yer alan Babai toplulukları ile ilgili bir alan çalışmasıdır.2022 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne bağlı Müzik Teorisi ve Müzikoloji Bölümü doktora programında eğitimine halen devam etmektedir. Doktora çalışmasını Alevilik inancı, ritüel ve kültürel kimlik çerçevesinde yürütmektedir.

[19] Prof. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
as.senlik@gmail.com
Prof. Dr. Ahmet Şefik Şenlik, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Devlet bursu kazanarak Almanya'ya gitti; Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesinde Türkoloji, İslam Filolojisi (Arap-Fars Dili) ve İslami Bilgiler Bölümlerinde okudu. Aynı üniversitede Osmanlı Türkçesi sentaksı üzerine bir doktora çalışması hazırladı. On altı yıl kaldığı Almanya'da üniversitede ve üniversite dışındaki kurumlarda olmak üzere Türkçe, Almanca, Osmanlı paleografyası, hüsn-i hat ve geleneksel Türk müziği dersleri verdi. Akabinde Slovakya'da Comenius Üniversitesinde üç yıl çalıştı. 2012'den beri İstanbul Medeniyet Üniversitesi mensubudur. Ayrıca Farsça dersleri verdiği İTÜ Türk Müziği Devlet Konservatuvarının Müzikoloji ve Müzik Teorisi programında ikinci doktora için halen öğrenim görmektedir. Türk dili ve edebiyatı konuları haricinde kültür tarihi, paleografya, kaligrafi, geleneksel Türk müziği, dil bilimi, Arap-Fars dil ve edebiyatları ilgi ve çalışma alanları arasındadır.

ritüelinde gerçekleştirilen katılımcı gözlem, ses-görüntü kayıtları ve yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanan etnografik alan araştırmasına dayanmaktadır.Alevilikte Oniki İmam inancı dolayısıyla on iki sayısına büyük önem atfedilmekte bu da dinî ritüellerine doğrudan aksetmektedir. Bir Alevi topluluğu olan Otman Babalılar'ın ritüellerinde on iki sayısı yanı sıra yedi sayısının da öne çıktığı gözlemlenmektedir. Yedi sayısının mimarinin yanı sıra ibadet pratikleri, giyim kuşam, nefes (deyiş) metinleri gibi hayatın birçok alanına yansıdığı görülmektedir. Bu bildiride Otman Babalılar'ın kültürel kimliğinin ayırt edici özelliği olan yedi sayısının anlam, köken ve kullanım alanları incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Otman Baba, sürek, cem ibadeti, yedi sayısı, kültürel kimlik.

Ontolojik Başkaldırıdan Müzikal Teodise'ye: Şathiyelerde Varlık, İtiraz ve Anlam

Hüseyin Cem Esen[20]

Din felsefesinin tarihsel süreçteki en karmaşık ve üzerinde en çok tartışılan ontolojik alanlarından biri "teodise" problemidir. Kötülük problemi ve Tanrı'nın adaleti ekseninde şekillenen teodise, mutlak iyi bir Tanrı inancı ile evrendeki kötülüğün ve ilahi cezalandırma mekanizmalarının varlığını mantıksal bir düzlemde uzlaştırma çabasıdır. Anadolu'nun heterodoks inanç zemininde, bilhassa Alevi-Bektaşi felsefesinde bu probleme yaklaşım, dogmatik teolojinin katı, kuralcı ve mutlakiyetçi sınırlarını aşarak ontolojik bir başkaldırıya ve estetik bir isyana dönüşmesi bakımından büyük önem taşır. Bu isyanın en cesur edebi ifade biçimi olan şathiyeler, "anlamın müzikal aktarımı" sayesinde günümüze kadar varlığını sürdürerek varoluşsal bir haysiyet savunmasının söylem alanı haline gelmiştir.

Bu bildirinin temel problemi, ortodoks teolojinin korkuya dayalı Tanrı tasavvuru ile kötülük probleminin şathiye formunda nasıl yapıbozuma uğratıldığıdır. Çalışmanın amacı ise yüzeysel bir okumayla inanç esaslarıyla alay ediyormuş gibi görünen bu deyişlerin altındaki derin Tanrı-insan samimiyetini, Vahdet-i Vücud felsefesini deşifre etmek ve teolojik radikalizmin müziksel formla nasıl bütünleştiğini ortaya koymaktır. Metinlerin derin katmanlarında yatan ezoterik, kozmolojik ve ontolojik kodları görünür kılmak amacıyla çok boyutlu, nitel ve disiplinlerarası melez (*hibrit*) bir göstergebilim modeli benimsenmiştir.

Kuramsal analiz çerçevesi üç temel düşünürün yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Birinci aşamada, Roland Barthes'ın Düzanlam, Yananlam ve Söylen (*Mit*) süreçleri üzerinden ortodoks ceza ve

[20] Dr. Öğretim Üyesi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü, huseyincemesen@gmail.com.
Hüseyin Cem Esen, lisans eğitimini 2010 yılında Haliç Üniversitesi Konservatuvarı Türk Musikisi Bölümü'nde tamamlamıştır. Mezuniyetinin ardından müzik eğitimi veren kurumlarda eğitmenlik yapmış ve ulusal ile uluslararası pek çok etkinlikte çalgı icracısı olarak görev almıştır. 2015 yılında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından yürütülen "Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı"na (ÖYP) dereceyle dâhil olmuş ve bu kapsamda Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'ne Araştırma Görevlisi olarak atanmıştır. Yüksek lisans derecesini, 2018 yılında Gazi Üniversitesi Türk Müziği Anabilim Dalı'nda hazırladığı *"Ahmed Avni Konuk'a ait Fihrist-i Makâmât adlı eserin makam tahlili"* başlıklı teziyle almıştır. Doktora eğitimini ise 2022 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Müziği Anabilim Dalı'nda, *"Yeni Platonculuğun Osmanlı mûsikî nazarîyatı modelleri üzerindeki etkileri"* başlıklı çalışmasıyla tamamlayarak doktor unvanını kazanmıştır. Hüseyin Cem Esen'in doktora tezi, 2023 yılında YÖK Üstün Başarı Ödülleri kapsamında "Yılın Doktora Tezi" ödülüne layık görülmüştür. Aynı yıl, Uluslararası Rast Müzik Kongresi (IRMC) Bilim Ödülleri kapsamında da "Yılın Doktora Tezi" seçilmiştir. Hâlihazırda Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nda öğretim üyesi olarak görev yapan Esen; akademik çalışmalarını müzikoloji, müzik teorisi ve müzik felsefesi alanlarında sürdürmektedir.

korku mitlerinden nasıl yeni bir mitos yaratıldığı incelenir. İkinci aşamada, Paul Ricoeur'ün felsefi hermeneutiği aracılığıyla sembollerin opak yapısı çözümlenerek rasyonel aklın sınırlarının ötesindeki ontolojik ufka ulaşılır. Üçüncü aşamada ise Umberto Eco'nun "metnin niyeti" (*intentio operis*) kavramı merkeze alınarak, metinlerin nihilist veya ateist bir manifestoymuş gibi "aşırı yoruma" maruz kalması engellenir.

Analizler sonucunda şathiyelerde kötülüğün kaynağının Tanrı'ya değil, insanın cehaletine atfedildiği; ilahi adaletin sorgulanmasının "naz makamı" çerçevesinde samimi bir diyalogla gerçekleştiği görülmüştür. Korkutucu ve cezalandırıcı Tanrı figürü, melankolik diyalektikler sayesinde evrenin her zerresine sızmış, insanın kalbinde tecelli eden sevgi dolu bir "Dost"a dönüştürülmüştür. Kaygusuz Abdal gibi kurucu figürlerin eserlerinde bu ontolojik isyan ve antropomorfik meydan okumanın amansız bir sorgulamaya tabi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Şathiye, teodise, göstergebilim, müzikal anlam.

Erken Dönem Arşiv Belgelerine Göre Hacı Bektaş Dergâhı

H. Dursun Gümüşoğlu[21] & Ali Çağlar Deniz[22]

Tarih kitaplarında hala Vak'a-i Hayriyye olarak yâd edilen Vak'a-i Şerriyye, Bektaşi tekkelerinin sadece fiziksel varlığını kurumsal hafızasını da yok etmeye yönelik olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede asırlardır dergâhlar arası ve dergâh ile hükümet arasında yapılan yazışmaların pek çoğu, adeta bir kültürel soykırıma uğramışçasına yok edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin mayasını çalan ve Yeniçeri Ocağı'nın bağlı bulunduğu Hacı Bektaş Dergâhı ile alakalı Vak'a-i Şerriyye yani 1826 yılı öncesi pek az belge elimizdedir. Bunlardan Osmanlı arşivinde yer alan ve tespit edebildiğimiz kadarıyla en eski belge Arapça olarak düzenlenmiştir. 15 Rebiülahir 893 (29 Mart 1488) tarihinde Edirne- Çakmak mevkisinde yazılan ve üst kısmı günümüze gelemeyen bu belge, Hacı Bektaş Çelebilerinden Mahmud Çelebi'nin Çelebilik icazetidir. İkinci belge, 20 Cemaziyevvel 1019 (10 Ağustos 1610) tarihli, Hacı Bektaş Dergahı'na bağlı tekkelere yapılacak şeyh atamalarına devlet görevlilerinin karışmamasına dair bir belgedir ve henüz 17. asrın başlarında bile bu tür sorunların olduğunu kanıtlamaktadır. Üçüncü belge ise h. 1078-1091 (m. 1667-1681) yılları arasında, Bektaşiliğin yedi büyük tekkesinden biri olan Abdal Musa Tekkesi'ni Anadolu Müfettişi ve Elmalı Kadısı'nın yardımıyla işgal ederek Hacı Bektaş Dergahı'na bağlı tâlipleri burada hizmet görmekten meneden kişilerin tekkeden çıkarılmasını isteyen bir dilekçedir. Bu dilekçe, Hacı Bektaş Dergâhı Şeyhi ve mütevellisi olan Hacı Zülfikar

[21] Halifebaba, dursungumusoglu@hotmail.com.

[22] Dr. Alevi Düşünce Ocağı. caglardeniz34@gmail.com
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans, Gazi Üniversitesi SBE Din Sosyolojisi Bölümünde yüksek lisans öğrenimi gören Deniz, doktorasını İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. University of Delaware'de (2012-2013) misafir araştırmacı, Univerza v Ljubljani'de (2014) ve Kırgız-Türk Manas Üniversitesi'nde (2015) misafir hoca olarak bulundu. 2019 yılında Sakarya Üniversitesi TÖMER'den "Yabancılara Türkçe Öğretme Sertifikası" almaya hak kazanan Deniz, 2026 yılı itibariyle Osmangazi Üniversitesi Turizm Rehberliği Yüksek Lisans Programına devam etmektedir.
Türk Modernleşmesinde Düşünsel Dönüşümler (Anahtar Kitaplar, 2013), Öğrenci İşi (İletişim, 2015, 2. baskı), Hafıza Yelpazesi (2014, E) yazarın daha önce yayımlanmış telif eserleridir. Toplumsal Hareket Teorileri ve Ortadoğu İsyanları (2015, Orion), Öteki Muhafazakarlık (2016, Phoenix) adlı kitapların editörü ve bölüm yazarıdır. Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu (2016, İ. Bilgi Üniversitesi) adlı kitabın da eş yazarı olan Deniz, Yeni Medya ve Toplum (2016, Literatürk) kitabının eş editörü ve bölüm yazarı, Bir Din Aydını Profili: M. Şemseddin Günaltay (2016, Rağbet) ve Kent Fragmanları (2016, Phoenix), Beklenmeyen Misafirler (2018, Transnational Press London) kitaplarının ise bölüm yazarıdır. Deniz, TRT tarafından 2015 yılı içerisinde hazırlanıp dolaşıma sokulan Öğrenci İşi adlı belgeselin de bilimsel danışmanlığını yapmıştır. 2020 yılında çevrimyazısını yaptığı "Serçeşmenin Savunması" (Dorlion Yay.) ve çevirisini yaptığı "Koruma, Kabul ve Entegrasyon: Türkiye'de Mültecilik" (Bilgi Üniversitesi Yay.) yayınlanmıştır. 2023 yılında "Bulalım Fatıma Ana'yı" (Oroji Yay.) adlı cönk çalışması yayınlanmıştır. 2024 yılında ise Alevi İlahiyat metinlerinden biri olan "Tabibu Kulubi'l-Asfiya Seyr-i Süluk-i Evliya" (Oroji Yay.) yayınlanmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Eski Anadolu Türkçesi ve Ortaçağ Arapçası üzerine ders ve kurs vermeye devam etmektedir.

Çelebi'ye (1605-1667) aittir. Bu arzuhalden de anlaşıldığı üzere 17. asrın sonunda da bu yüzyılın başında olduğu gibi Dergâh'ın düzenine ve işleyişine müdahale eden devlet görevlileri bulunuyordu ama bu görevlileri devlet yetkililerine şikayet edebilecek mekanizmalar da işlemekteydi. Her üç belgenin de transkripsiyonunu ve günümüz dile tercümesini çalışmamız içerisinde sunacağız.

Anahtar kelimeler: Hacı Bektaş Dergahı, Vak'a-i Şerriyye, Mahmud Çelebi İcazetnamesi, Bektaşi Tevliyet ve Meşihat Mekanizmalarına Müdahaleler, Abdal Musa Tekkesi

Safevi Devleti'nde Şii Ulema-Sufi İlişkisi: Ali El-Kerekî ve Kızılbaş Sufiliği Örneği

Fatma Merve Akbaydoğan[23]

Safevî Devleti'nin kuruluşu, bir sufi tarikatının merkezi bir devlete dönüşme sürecidir. Bu tebliğ, devletin erken döneminde Şii uleması ile sufiyye arasındaki çok katmanlı ilişkiyi dönemin en önemli ve güçlü fakihi Ali el-Kerekî (Muhakkık-ı Sânî) ve Safevi askeri gücünün çekirdeği olan Kızılbaş sufileri üzerinden incelemektedir.

Safevî İran'ında Şii İmamiyye'nin tesisi için Tebriz'e hem Kum, Meşhed ve Necef gibi şehirlerden hem de Cebel-i Âmil bölgesinden pek çok Şii alim davet edilmiştir. Doğal olarak bu alimlerin tasavvufa karşı tek tip bir tutum sergilediği söylenemez. Bir yanda tasavvufu İslam'ın özü (irfan) olarak gören ve Şiilik ile tasavvufu meczeden bir damar bulunurken; diğer yanda tasavvufu "bid'at" ve "sapkınlık" olarak niteleyen keskin bir muhalefet mevcuttur. Bu gerilimde Ali el-Kerekî, fıkıh merkezli usulî ekolün temsilcisi olarak, nassların zahiri yorumunu önceleyen ve ulemanın siyasi otoritesini (Naib-i İmam) savunan bir çizgi izlemiştir. Usulî ulema için Kızılbaşların mürşidlerine duydukları "kayıtsız bağlılık", fakihin mutlak otoritesine karşı ciddi bir tehdit oluşturmuştur.

Kerekî ile Kızılbaş sufileri arasındaki gerilimin temelinde yatan neden, sadece itikadi değil, aynı zamanda kurumsal meşruiyet kavgasıdır. Kızılbaş sufileri, devleti "şah-mürşid" arasındaki manevi bağ üzerine kurgularken; Kerekî, devleti fıkhi normlar ve ulema denetimi üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Kerekî'nin ilk dönem eserleri incelendiğinde doğrudan Zahid-i Gîlânî ve Şeyh Safiyüddin gibi tarikat kurucularını hedef almaktan kaçındığı, ancak bu silsilenin miras bıraktığı "velayet" anlayışını fıkhi bir kalıba dökerek "ehl-i tarikat"ın bağımsız hareket alanını daralttığı ve mevcut Kızılbaşların heterodoks pratiklerini dolaylı yoldan tasfiye etmeyi amaçladığı görülmektedir.

[23] Yüksek Lisans Öğrencisi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Alevi Bektaşi Kültürü Bilim Dalı. merveakbaydogan@gmail.com.
10.11.1991 Kırıkkale doğumlu. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilgisi Eğitimi mezunu ve Fen Bilimleri öğretmeni olarak görev yapmakta. Şiir ve yazıları pek çok dergide yayımlandı ve "Külyaprak" adlı şiir kitabı ile Seyhan Erözçelik Şiir Ödülü'ne layık görüldü. İkinci lisans eğitimi olarak İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne ve HBV Universitesi'nde lisansüstü eğitimine devam etmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma ile Şii ulemanın tasavvuf ile ilişkisi ve özelde Kızılbaş sufiliğine bakış, Kereki'nin "şeriat-tarikat" dengesinde ulemanın konumunu nasıl tahkim ettiği analiz edilerek "ulema-sufi" gerilimini birincil ve alandaki yeni kaynaklar ışığında sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Safevi Devleti, Ali el-Kerekî, Kızılbaşlık, Şiilik, Tasavvuf, Sufilik, Ulema.

Cismi Var İsmi Yok: Sinemada Aleviliğin Zımnî Görünümleri

Şan Ararat Halis[24]

Egemen kimlik tarafından baskılanmaları nedeniyle birçok olanaktan mahrum bırakılan ötekileştirilmiş toplumların, zaman içerisinde egemen kimlikle arasında ciddi niteliksel farklar oluşmaktadır. Gelir dağılımından, eğitim sistemindeki eşitsizliklere kadar birçok açıdan ikincil plana itilen ötekinin bu durumunun, sinemadaki temsillerine de olumsuz etkilerinin olduğundan söz etmek mümkündür. Bu olumsuz etkilerin, ötekinin sinemada büyük oranda "üç halde" görünürlük kazan(ama)masına yol açtığından bahsedilebilir. İlk hal, ötekinin görmezden gelinmesi yani temsil edilmemesidir. Bu hal, "öteki"nin beyaz perdede kendisine yer bulamaması ile sonuçlanır. İkinci hal, ötekinin stereotipleştirilmiş halde, şeytani bir görünüm kazandırılarak, yasadışılaştırılarak, aşağılanarak resmedildiği olumsuz temsilidir. Üçüncü hal ise baskın kimliğin kopyası olarak, yani asimile edilmiş bir görünümle temsil edilmesi şeklinde belirlenebilir. Türkiye sinemasında Aleviliğin her üç halde de (yok sayılarak, negatif şekilde stereotipleştirilerek ve asimile edilerek) varlık göster(eme)diği söylenebilir.

Bütün bunların yanı sıra Alevi değerlerinin, sembollerinin görmezden gelinemediği, yok sayılamadığı ve bu ögelere filmlerde yer vermek zorunda kalındığı durumlarda ise egemen ideoloji tarafından farklı bir temsil stratejisinin devreye konulduğu iddia edilebilir. Simbiyotik bir ilişkilenmenin gerçekleştirildiği bu stratejiyi, Matthew W. Hughey tarafından belirlenen *sinetetik ırkçılık (cinethetic racism)* kavramından (2009: 551) hareketle *sinetetik simbiyoz* olarak kavramsallaştırmak mümkündür. *Sinetetik simbiyoz*, egemen kimliğin ötekileştirdiği azınlık kimliğe ait değer ve sembolleri, kendi kültürüne has ögeler olarak yansıtıp kendi ideolojisini/kimliğini besleyecek şekilde sinemada temsil etmesi olarak tanımlanabilir. Bu temsil türünde egemen kimlik, ötekinin kültüründen faydalanarak güçlenirken, faydalandığı kimliği görünmez kılarak onu zayıflatmakta hatta "sembolik imha"sına sebep olmaktadır. *Sinetetik simbiyoz*, filmdeki ana özneye yönelik gerçekleştirilen iki farklı müdahaleyle aktif hale gelir: Ya egemen kimliğin ötekinin adının yerine kendi adını koymasıyla, yani ortaya çıkan değiştirilmiş özne ile ya da hiçbir kimliksel isim kullanılmamasıyla, yani belirsizleştirilmiş özne ile varlık bulur. Barthes, *adsızlaştırma* (*exnomination*) olarak tanımladığı, burjuvazinin

[24] Dr. Bağımsız Araştırmacı. sanararathalis@gmail.com.
2010 yılında Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümünden mezun oldu. 2010–2022 yılları arasında Çankırı Karatekin ve Anadolu üniversitelerinde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2014'te "Sinemada Bir Tür Olarak Güldürünün İktidar ve Muhalefet ile İlişkisi" başlıklı yüksek lisans, 2023'te ise "Türkiye Sinemasında Aleviliğin Temsili" başlıklı doktora tezini tamamladı. Bağımsız araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

kendi adını açıkça kullanmayarak kendi değerlerini doğal, yaygın ve temel değerler olarak yansıttığı gösterge alanındaki ideolojik bir sistemden bahseder (1993: 139). Fiske ise bu sistemin medyadaki işleyişini tartışarak televizyonda yer verilen içeriğin (öteki kimliğe ait ögeler olsa dahi) merkezi kimliğin esas alındığı bir düzlemde yansıtıldığını söyler ve bu noktada adsızlaştırmanın devreye girdiğini belirtir (1990: 167). *Sinetetik simbiyoz*'da filmdeki özneye müdahalelerden biri olarak öznenin belirsizleştirilmesinin, Barthes ve Fiske'nin değindiği sistemle aynı işleyişe sahip olduğu belirtilebilir. Sinemada Alevi ögelerine yer verilen filmlerde belirsizleştirilmiş özne veya adsızlaştırma ile perdeye yansıtılan değerlerin, egemen kimliğin (Türklük, Ortodoks İslam) hanesine yazıldığını söylemek mümkündür. Böylelikle Aleviliğin kurgusal dünyada (sinemada) sembolik imhasına ve dolayısıyla toplumsal olarak yok sayılmasına (Gerbner, 1972: 44) neden olunduğu dile getirilebilir. *Sinetetik simbiyoz* stratejisinin işleyişini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, bu amaç doğrultusunda bahsi geçen temsil stratejisinin etkin olduğu filmlerden beş tanesi (*Pir Sultan Abdal* (1973), *Gönüllerin Fatihi Yunus Emre* (1973), *İçimizden Biri Yunus* (1989), *Hasan Boğuldu (1990), Yunus Emre-Aşkın Sesi (2014)*) John B. Thompson'ın *derin yorumsama* (*depth hermeneutics*) yöntemiyle çözümlenecektir.

Anahtar kelimeler: Türk sineması, Alevilik, Temsil, Sinetetik simbiyoz, derin yorumsama

İkrar ve İnkâr Arasında Alevi Cenazeleri: Bağlama ve Semah Üzerine Güncel Tartışmalar

Veysel Dinler[25]

Son yıllarda Türkiye'de bazı Alevi cenazelerinde bağlama çalınması, deyiş söylenmesi ve hatta semah dönülmesi hem Alevi toplulukları içinde hem de daha geniş toplumsal çevrelerde yoğun tartışmalara yol açmıştır. Özellikle sosyal medya aracılığıyla görünür hale gelen bu cenaze ritüelleri, yalnızca bir defin pratiği tartışması olmaktan çıkmış; Aleviliğin sınırları, ritüel meşruiyeti ve inanç özgürlüğü üzerine daha geniş bir tartışma alanı üretmiştir.

Bu çalışmada söz konusu tartışmalar üç temel yaklaşım üzerinden analiz edilmektedir. Birinci yaklaşım, çoğunlukla Sünni-İslami referanslarla şekillenen ve cenazede bağlama veya semahın İslam'da yeri olmadığını savunan eleştirel yaklaşımdır. İkinci yaklaşım ise Alevi topluluğu içinden yükselen ve bu tür uygulamaların geleneksel Alevi erkânında bulunmadığını ileri süren "iç eleştiri" yaklaşımıdır. Üçüncü yaklaşım ise bağlama, deyiş ve semahın Alevi kültürel dünyasının doğal parçaları olduğunu, cenaze ritüellerinin bireysel irade ve topluluk tercihleri doğrultusunda şekillenebileceğini savunan kabullenici yaklaşımdır.

Bildiri, bu tartışmaları yalnızca güncel polemikler düzeyinde ele almamakta; aynı zamanda farklı toplum ve inanç sistemlerinde cenaze ritüelleri ile müzik ilişkisini karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede cenaze ritüellerinin yalnızca dini normlarla değil, kültürel hafıza, toplumsal değişim ve kimlik müzakereleriyle de şekillendiği ileri sürülmektedir. Çalışma ayrıca cenaze ritüelinin esasen "ölen kişiye mi yoksa geride kalanlara mı ait olduğu" sorusunu da tartışmaya açmaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevilik, cenazede bağlama, cenazede semah, ölü gömme ritüelleri, cenazelerde müzik ve dans

[25] Doç. Dr. Hitit Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü dinlerv@gmail.com
Dr. Veysel Dinler, Hitit Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesidir. Polis Akademisi, Hukuk ve Arkeoloji alanlarında eğitim almış; 2021 yılında Kamu Yönetimi alanında doçent unvanı kazanmıştır. Akademik kariyerinden önce Türk Polis Teşkilatı'nda olay yeri inceleme uzmanı olarak görev yapmış, ardından Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu'nda (UNMIL) Birleşmiş Milletler Polisi (UNPOL) olarak çalışmıştır. 2008 yılından itibaren anayasa hukuku, ceza adaleti, insan hakları, kriminoloji ve devlet-toplum ilişkileri alanlarında ders vermekte ve araştırmalar yürütmektedir. Akademik çalışmalarının yanı sıra insan hakları, azınlık hakları ve demokratik katılım alanlarında faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla da aktif olarak çalışmaktadır.

Sivas Aleviliğinde Geleneksel Ocak Sisteminin Güncel Durumu ve Dönüşümü Üzerine Bir Analiz

Esma Nur Yüksektepe[26]

Bu çalışma, Sivas'ta yaşayan Aleviler 'in ocak kavramına yönelik düşüncelerini ortaya koymayı amaçlayan bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Bu araştırma, Sivas merkez ve çevre ilçelerinde ikamet eden toplam yüz katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, Alevi inanç sitemine dair güncel eğilimleri belirlenmek amacıyla hazırlanan yapılandırılmış bir anket formu aracılığıyla, dijital ortamda ve yüz yüze görüşmelerle derlenmiştir. Elde edilen veriler, nicel analiz yöntemleriyle tasnif edilerek grafiklere dönüştürülmüştür. Alevilik araştırmalarında ocak temelli yaklaşımlar benimsenmiş olsa da çağdaş dünyada özellikle de gençlerin ocak bilincinin ne düzeyde olduğu meselesi henüz yeterince tartışılmış değildir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurma konusunda katkı sunmayı amaçlamaktadır. Modernleşme ve kentleşmenin geleneksel kültür üzerindeki etkisi, katılımcılara yöneltilen kültürel ve inanç temelli sorular aracılığıyla analiz edilmiştir. Anket verilerine göre katılımcıların ocak sistemine dair bilgi kaynaklarının başında aile büyükleri gelmektedir. Fakat eğitim düzeyi ve kente göçün artması ocağa olan yaklaşımları değiştirmektedir. Genç kuşakların hangi ocağa mensup olduklarını bilmemesi de sistemin geleceği açısından kaygı oluşturmaktadır. Sivas'taki Alevi ocaklarına dair yapılan bu çalışmada, katılımcıların yarısının birkaç ocağın ismini bildiği görülürken; %24'lük kısmın ise hiçbir ocak ismi sayamadığı görülmektedir. Mensubu olduğu ocağı kesin olarak bilenlerin oranı %39'dur. Katılımcıların ocak hakkındaki bilgileri genellikle aile büyüklerinden öğrendiği görülmektedir. Bu durum inancın ve kültürel kodların, geleneksel yollar ile aile içinde aktarıldığını göstermektedir. Ocak konusunda dedelerden alınan bilgiler %36 iken kitap ve internet gibi dış kaynaklara başvuranlar %13 seviyesindedir. Bu durum geleneksel kaynakların yerini modern kaynaklara bırakma ihtimalini doğurmaktadır. Ocakların günümüzdeki işlevi sorulduğu noktada, çoğunluğun "dini rehberlik ve cem yönetimi" cevabını verdiği görülmektedir. Sivas Alevilerinde ocak sistemi, günümüzde aile-dede eksenli geleneksel yapısını korumaya çalışsa da ciddi bir dönüşümle karşı karşıyadır. Bulgulara göre

[26] Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Bölümü. yuksektepeesmanur438@gmail.com
2000 yılından Sivas/Merkez'de doğan Esma Nur Yüksektepe, 2020-2024 yılları arasında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı programında lisans eğitimimi tamamlamıştır. 2025 yılından itibaren Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başlayıp hâlâ bu alanda eğitimine devam etmektedir. "Tarihi Kültürel Mekanların İşlevlendirilmesinin Kültürel Ekonomik Boyutu: Sivas Kent Merkez Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir.

katılımcıların yaşadığı bölgelerde ocak temsilcisi bulunmasına rağmen, toplumun belli bir kesimi bu yapının işlevini yitirdiğini, sembolik bir anlamı olduğunu düşünmektedir. Özellikle ocak temsilcisinin varlığından haberdar olmayan kesim, kentsel yaşamla birlikte toplumsal bağların zayıfladığını ve geleneksel yapının etkisinin azaldığını somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Ocak geleneğinin güncel durumu ele alındığında, katılımcıların çoğunluğu sistemin zayıflamasına rağmen devam ettiğini düşünmektedir. Sistemin hâlâ güçlü olduğunu düşünenler ise %27'lik kısmını oluşturmaktadır. Kurumsallaşmanın ön planda olması bu zayıflamanın en önemli sebebidir. Çünkü ocak sisteminin yerini Cemevlerinin aldığını düşünenlerin sayısı %34'tür. Ocak sistemi gücünü kaybetmeye başlasa da Cemevleri bu boşluğu doldurmaktadır. Ocakların geleceğine dair beklentilere bakıldığında; katılımcıların %41'i yirmi yıl içerisinde bu zayıflamanın devam edeceğini düşünmektedir. Katılımcılara göre ocak sisteminin çözülmesindeki temel neden genç neslin ilgisizliği olurken; bu çözülmeyi aşacak olan da bu neslin kültürüne sahip çıkacağına olan inançtır. Sonuç olarak bu çalışma, geleneksel Alevi ocak sisteminin modernleşme ve kentleşme süreçleri karşısında ciddi bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmının ocaklar hakkında sınırlı bilgiye sahip olması kültürel aktarımın zayıfladığını ortaya koymaktadır. Ocak sisteminin dini rehberlik ve cem yönetimini sürdürdüğü düşünülse de katılımcıların büyük çoğunluğu bu olgunun sembolik bir ifade olduğunu düşünmektedir. Kırsal kesimde varlığını sürdüren ocak kültürü, yirmi yıl içerisinde ancak genç neslin kültürlerine sahip çıkmasıyla varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Anahtar kelimeler: Sivas, Alevilik, dedelik, Cemevi, dernek.

Bir Alevilik Felsefesi Var Mıdır? Alevilik ve Felsefe Üzerine Bazı Sorgulamalar

Can Aslan[27]

Alevilik çalışmaları Türkiye'de uzun yıllar boyunca ağırlıklı olarak tarih, siyaset, antropoloji, halk bilimi ve edebiyat ekseninde şekillenmiştir. Özellikle son yıllarda yayımlanan çalışmalar, Aleviliğin tarihsel kökeni ve geleneksel tanımı üzerine yerleşik kabulleri sorgulayan yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Aleviliğin nasıl tanımlanacağı meselesi hâlen önemli bir epistemolojik ve metodolojik sorun alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Aleviliğin İslam içi bir yorum, bağımsız bir inanç sistemi, kültürel kimlik, yaşam biçimi ya da heterodoks gelenek olarak tanımlanmasına ilişkin farklı yaklaşım ve söylemler, Alevilik çalışmalarındaki tanım tartışmalarının temel eksenini oluşturmaktadır.

Bu tartışmalar içerisinde dikkat çeken yaklaşımlardan biri de Aleviliğin "felsefi" bir yapı olarak değerlendirilmesidir. Ancak burada çoğu zaman birbirinden farklı iki yaklaşımın iç içe geçtiği görülmektedir. İlk yaklaşım, Aleviliğin insan anlayışı, etik yönü, hakikat tasavvuru ve düşünsel boyutundan hareketle bir "Alevilik felsefesi"nden söz edilip edilemeyeceği sorusuna odaklanmaktadır. İkinci yaklaşım ise daha ileri bir iddia ortaya koyarak Aleviliği doğrudan başlı başına bir "felsefe", "felsefi din" ya da sistematik bir düşünce biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu iki yaklaşım arasındaki kavramsal ayrımın çoğu zaman yeterince açık biçimde ortaya konulmadığı ve aynı düzlem içerisinde değerlendirildiği görülmektedir.

Bu bildiride temel olarak söz konusu iki yaklaşım arasındaki fark tartışmaya açılacaktır. Çalışmada, "Alevilik felsefesi" ile "bir felsefe olarak Alevilik" söylemleri arasındaki ayrımın felsefe disiplininin kavramsal çerçevesi içerisinde nasıl değerlendirilebileceği incelenecektir. Bu bağlamda "felsefe", "hikmet", "irfan", "tasavvuf", "yaşam felsefesi" ve "düşünce geleneği" gibi kavramların birbirinin yerine kullanılmasının doğurduğu teorik sorunlar da ele alınacaktır.

Bildiri kapsamında literatür taraması yöntemi kullanılarak Alevilik üzerine hazırlanmış akademik çalışmalar, kitaplar, makaleler ve dijital medya yayınları incelenecektir. Özellikle Aleviliği "felsefi" olarak tanımlayan söylem kümelerinin hangi kavramsal dayanaklar üzerinden hareket ettiği, "felsefe" kavramını hangi anlamlarda kullandığı ve bu açıklamaların güçlü ya da zayıf yönlerinin neler olduğu analiz edilmeye çalışılacaktır.

[27] Yüksek Lisans Öğrencisi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı. caslanch@gmail.com

Çalışma, Aleviliğin düşünsel yönünü reddetmekten ziyade, onu doğrudan "felsefe" olarak tanımlayan söylemlerin kavramsal sınırlarını ve açıklama gücünü tartışmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, felsefe ile Alevilik araştırmaları arasındaki tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevilik, felsefe, Alevilik çalışmaları, düşünce geleneği, inanç.

Düşkünlükten Shunning'e: Bir Devlet Dışı Yaptırım Biçimi Olarak Düşkünlük ve Dünyadaki Görünümleri (*Amish, Roman, Aborjin ve Afrika Topluluk Hukukları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*)

Çağatay Şahin[28]

Modern hukuk düşüncesi uzun süre normatif düzeni devlet merkezli bir yapı olarak ele almış ve toplumsal düzenin üretimini esasen pozitif hukuk sistemiyle açıklamaya yönelmiştir. Bu yaklaşım, hukuku devletin tekelinde işleyen kapalı bir normlar sistemi olarak kurgularken, toplumsal yaşam içinde devlet dışı normatif yapıların varlığını büyük ölçüde ikincil düzeyde değerlendirmiştir. Buna karşın hukuk antropolojisi ve hukuk sosyolojisi literatürü, özellikle Bronisław Malinowski ile başlayan saha temelli analizler ile hukukun yalnızca devlet kaynaklı bir yaptırım sistemi olmadığını, topluluk ilişkileri içinde işleyen çoklu normatif düzenekler aracılığıyla üretildiğini ortaya koymuştur.

Bu çerçevede Alevilik-Bektaşilik geleneğinde düşkünlük kurumu, hukuk antropolojisi bakımından devlet dışı bir normatif düzen mekanizması olarak değerlendirilebilir. Düşkünlük, cem erkânı içinde şekillenen topluluk hukukunun ihlali durumunda devreye giren, bireyin yalnızca ahlaki değil aynı zamanda toplumsal statüsünü hedef alan yaptırım niteliği taşımaktadır. Düşkün ilan edilen birey, cem erkânından ve topluluk içi ilişkisel ağlardan büyük oranda dışlanır. Bu dışlanma yalnızca sosyal temasın kesilmesi anlamına gelmez, aynı zamanda bireyin topluluk nezdindeki hukuki ve sembolik varlığının askıya alınması sonucunu doğurur.

Karşılaştırmalı perspektifle Amish topluluklarındaki shunning uygulamaları, Roman topluluk hukuklarında kris ve marime sistemi ve çeşitli Afrika ile Avustralya yerel hukuk düzenlerinde

[28] Dr. Öğretim Üyesi. Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD.
cagataysahin@hacettepe.edu.tr
2011 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Lisans eğitiminin ardından Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Kamu Hukuku ve Felsefe Tarihi alanlarında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır.
2023 yılında Hacettepe Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi ortak Kamu Hukuku doktora programı kapsamında "Tarımsal Kapitalizme Geçiş Sürecinde İngiliz Çitleme Hareketi ve Toprak Mülkiyetinin Hukuki Dönüşümü" başlıklı doktora tezini başarıyla savunarak doktor unvanını almaya hak kazanmıştır.
Akademik kariyeri süresince Almanya'da bulunan Freiburg Üniversitesi ve Hamburg Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak akademik çalışmalar yürütmüştür.
Hâlen Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı'nda doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Hukuk felsefesi, hukuk sosyolojisi, siyaset felsefesi ve mülkiyet teorileri alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir. Başta hukuk ve sosyoloji disiplinlerinde olmak üzere sosyal bilimler alanında birçok ulusal ve uluslararası sempozyuma katılım sağlamış olup, farklı hakemli dergilerde yayımlanmış akademik makaleleri bulunmaktadır.

görülen sosyal dışlama pratikleri benzer bir normatif mantık taşımaktadır. Bu sistemlerde ortak unsur, yaptırımın fiziksel zorlamadan ziyade sosyal izolasyon ve topluluk ağından dışlanma üzerinden işletilmesidir. Bu kapsamda bildirinin amacı, Alevilik-Bektaşilik geleneğinde cem erkânı içerisinde işleyen düşkünlük kurumunu, hukuk antropolojisi çerçevesinde devlet dışı normatif bir yaptırım mekanizması olarak ele almak ve sosyal izolasyon, itibar kaybı ve aidiyetin askıya alınması gibi farklı sosyal dışlama pratikleriyle karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Anahtar kelimeler: Devlet dışı hukuk, yaptırım, normatiflik, Alevilik-Bektaşilik, düşkünlük.

Alevi- Bektaşi İnançlarında Don Değiştirme ve Hayvanların Kutsallığı

Özden Kanter Akbaş[29]

Alevi-Bektaşi inanç dünyasındaki "don değiştirme" olgusu, genellikle dinler tarihi veya folklor çalışmaları kapsamında, Orta Asya şamanist/mitolojik bakiyelerin bir devamı olarak ele alınagelmiştir. Ancak bu fenomen, salt bir kültürel süreklilik ya da mitolojik metamorfoz motifi olmanın ötesinde; ontolojik, kozmolojik ve kelami açıdan derinlemesine çözümlenmesi gereken teolojik bir arka plana sahiptir. Bu bildiri, söz konusu motifi klasik İslam düşüncesi ve özellikle heterodoks kelam tasavvurları çerçevesinde yeniden okumayı amaçlamaktadır.

Kelam ilminin ana omurgasını oluşturan uluhiyet, nübüvvet/velayet ve mead teorileri, Alevi-Bektaşi düşüncesinde vahdet-i vücud ve batını tevil mekanizmalarıyla farklı bir boyuta taşınır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle, erenlerin güvercin, turna, aslan veya geyik donunda tecelli etmelerinin kelami tahlili yapılacaktır. Bu olgu, ana akım kelam ekollerinin şiddetle reddettiği hulûl veya tenasüh kavramlarından net bir biçimde ayrıştırılarak; Hakk'ın nûrunun ve velayet sırrının farklı suretlerde zuhur etmesi ekseninde temellendirilecektir.

Bildirinin ikinci odağını ise bu teolojik kabulün "hayvan kutsiyeti" ve "can" ontolojisine olan kelami yansımaları oluşturmaktadır. Klasik kelamdaki "âlemin arazlardan ve atomlardan oluşan, insan merkezli bir nesneler yığını" olduğu fikrine karşın; Alevi kelam tasavvurunda hayvanlar, Hakk'ın esma ve sıfatlarının birer mazharı, yani tecelli mekânıdır. Velayetnamelerde ulu pirlerin bu donları bilfiil tercih etmesi, hayvana alelade bir yaratık olmanın ötesinde, kozmik bir hürmet ve batını bir kutsiyet kazandırmıştır. Sonuç olarak çalışma; don değiştirme motifinin, Alevi-Bektaşi akaidinde insan-tabiat-Hakk bütünlüğünü kuran, ekosisteme aşkın bir değer atfeden ve canlıyı incitmeme (rızalık) ilkesini teolojik bir zorunluluk haline getiren bir inanç unsuru olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Alevilik-Bektaşilik, don değiştirme, tecelli, kelam, hayvan kutsiyeti.

[29] Prof. Dr. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam Anabilim Dalı. ozdenkanter@hitit.edu.tr
Özden Kanter, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumlarda çalışmıştır. Temel İslam Bilimleri alanlarında klasik çalışmalarının yanında Doçentlik süreci ve sonrasında ağırlıklı olarak kültürel teoloji alanında çalışmalar yapmaktadır. Hem kelam alanında klasik konularda hem de kültürel teoloji alanında çok sayıda akademik çalışmaları bulunmaktadır.

Romandan Gerçeğe Şah İsmail Hatayi: Çamuroğlu ve Pala Romanlarında Şah İsmail'e Bakış

Rıza Oylum[30]

Ölümünün 500. yıl dönümü (1524) 2024'te çeşitli etkinliklerle anılan Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail Hatayi, 17 Temmuz 1487'de doğmuştur. 3 yaşında yetim, 6 yaşında şeyh, 14 yaşında hükümdâr olup da 37'sinde dünyasını değiştiren Şah İsmail Hatayi, hem hükümdar hem şair hem de bir inanç önderi olarak 37 yıllık ömründe bir Türk hükümdarı ve şairi olarak Kafkasya, İran ve Anadolu'nun içlerine kadar geniş bir coğrafyada kalıcı izler bırakmıştır. Bu büyük hükümdar şair, uzun yıllar Osmanlı Devleti merkezli tarih anlayışının egemen olduğu hâkim tarih anlayışı içinde, 'düşman' algısıyla Türkiye tarih kitaplarında yer edinmiştir. Ancak son yıllarda hem tarihçiler hem araştırmacılar tarafından Türk tarihinin bir değeri olarak görülmeye yönelik yeni tarih okumalarının çoğaldığını da görmek olasıdır.

Şah İsmail'in hayatı, şairliği, girdiği savaşlar, hükümdarlığı Türk edebiyatında farklı yazarların romanlarına da konu olmuştur. Yazarlar özellikle 2000 sonrasında Şah İsmail'e odaklanan tarihi romanlar yazdılar. Feridun Fazıl Tülbentçi'nin oldukça erken tarihli eseri Şah İsmail (1956), Reha Çamuroğlu'nun İsmail (1999), Ayşe Tulun'un İki Hükümdar Bir Kadın (2009), İskender Pala'nın kaleme aldığı Şah Sultan (2010), Okay Tiryakioğlu'nun Kurt ve Kuzgun: Çaldıran (2016), Mustafa Yuka'nın Şah İsmail (2019) romanları bu çerçevede sayılabilir. Ayrıca Azerbaycan'da bir milli kahraman olarak görülen Şah İsmail üstüne çok sayıda inceleme-araştırma kitabının yanında Ali İsa Necat'ın 1983'te yayımlanan Kızılbaşlar, (2003'te

[30] Öğretim Görevlisi, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü. r_oylum@hotmail.com.
1984 İstanbul doğumlu. İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden lisans, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı anabilim dalında yüksek lisans eğitimi aldı. Varlık, Virgül, Agora, Film Arası, Kitapçı ve edebiyathaber.net gibi farklı mecralarda sinema ve edebiyat merkezli metinler yayımladı. 2019-2025 yılları arasında Gazete Duvar'da sinema merkezli köşe yazarlığı yaptı. Uzakdoğu Sineması, Rus Sineması, Alman Sineması, Ortadoğu Sineması, Dünya Yönetmenlerinden Sinema Dersleri, Doksanlar, Dünya Yazarlarından Yazarlık Dersleri ve İran Sineması kitaplarını yazdı. Ulusal ve uluslararası festivallerde jüri, küratör ve yayın editörü görevlerinde bulundu. Türkiye'de ve yurtdışında ülke sinemaları üstüne konferanslar verip workshoplar yaptı. Halihazırda Üsküdar Üniversitesi'nde sinema tarihi ve film analiz dersleri veriyor. Dünya sineması yayınlarına ek olarak, Türkiye sinemasında farklı kültürlerin ve etnik grupların temsili üzerine makaleler yazdı. "Sinemada Alevilik Temsilleri, Agop'tan Artin'e: Sinemamızın Ermeni karakterleri", "Sinemada Rum görünümleri: Çeteci Hrisantos'tan Göç Eden Tasula'ya", Sarraf Salomon'dan Sokak Kızı Kirpi'ye: Sinemamızın Yahudileri" isimli makaleleri bu çalışmalarından bazılarıdır. Azınlık unsurları üstüne yaptığı çalışmalarını görsel bir hafıza oluşturmak için yazıdan belgesele dönüştürme kararı alan Oylum'un 2025'te yönettiği ilk belgeseli "Yerli Yurtsuz", 62. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde Jüri Özel Ödülü'nün sahibi oldu. 2. belgeseli "Ali'nin İnsanları" kurgu sürecindedir.

Türkiye'de yayımlandı) Ferman Kerimzade'nin Hudaferin Köprüsü (1982) ve Çaldıran Dövüşü (1987), Ezize Ceferzade Bakı 1501 (1981) romanları Şah İsmail'in yaşamına odaklı romanlardır. Biz bu bildiride Türkiye'de öne çıkan iki roman olan Reha Çamuroğlu'nun İsmail ve İskender Pala'nın Şah Sultan romanlarını Şah İsmail'e bakış, edebi özellikler ve gerçekçilik yönlerinden karşılaştıracağız.

Anahtar kelimeler: Şah İsmail, Alevilik, Roman, Edebiyat, Safevî Devleti

Kutsalın Hafızası: Hatâyî Dîvânı'nda Mekânın Poetik Haritası

Anıl Durdu[31]

Bu çalışmada; Hatâyî'nin şiir dünyasında cesaret, ilim ve hüzün mekânı olarak ele alabileceğimiz Hayber, Necef ve Kerbelâ'nın çok boyutlu anlam aracılığıyla tarihsel ve inançsal akide çerçevesinde değerlendirilerek incelenmesi amaçlanmıştır. Kızılbaş/Alevî inancında Hayber, Necef ve Kerbelâ, inançsal bir mekân olmanın ötesinde Hz. Ali ve Hz. Hüseyin ile ilişkilendirilerek zahirî ve bâtınî bakış açısıyla boyutlandırılan derin ve çok boyutlu bir anlam dünyasına sahiptir. Bu anlam dünyası, tarihsel ve inançsal olgularla ele alınan sembolik ve teolojik derinliğin anlamlandırılmasında çok bileşenli bir düzleme yerleştirilmiştir. Hatâyî, Kızılbaş\Alevî inancı perspektifinde mekân ve hafıza arasında kurduğu simgesel ilişkiyi, Ehl-i Beyt merkezli anlam dünyası çerçevesinde şekillendirmiştir. Tarihsel olayları mekân düzleminde retrospektif bir anlayışla düşünsel zemine yerleştiren Hatâyî, mekânın kolektif hafızasının oluşmasına aracılık etmiştir. Kızılbaş/Alevî inancında Hayber, Necef ve Kerbelâ, kutsal bir mekân olmalarının yanı sıra farklı perspektifler çerçevesinde biçimlenerek belirginleşen çeşitli işlevlerle ilişkilendirilen karakteristik özelliklere sahiptirler. Hayber Kalesi, birçok anlatıda Hz. Ali'nin cesareti ve kahramanlığıyla anılarak değerlendirilirken Necef kutsal buyruğun sembolü olan Hz. Ali ile ilmin ve hikmetin ezelîlik ve ebedîlik merkezî görünümü kazanmıştır. Acının ve kederin mekânı olan Kerbelâ ise gam ve keder olgusu etrafında simgesel olarak şekillendirilip hak ve adalet kavramları çerçevesinde kuramsallaştırılarak evrensel bir hafızanın tanımlayıcı mekânı olarak inşâ edilmiştir. Bu mekânlar Kızılbaş\Alevî inancında cesaret, kahramanlık, ilim, hikmet, adalet ve ahlâk gibi simgelerle işlevsel ilişkisellik tesis ederek mekânsal ve inançsal belleğin etkileşimiyle inançsal hafızanın çağrışımlar yoluyla oluşumuna büyük katkı sağlamıştır. Tarihsel, kültürel ve inançsal çağrışımlarla kolektif inanç hafızasının mekânsal ve simgesel boyutlarını somutlaştırmayı hedefleyen bu çalışma, tarihsel olaylar perspektifinde inançsal olarak mekânsallaşan Hayber, Necef ve Kerbelâ'yı zaman içinde yeni bir kimliğe büründürerek farklı metaforlarla Ehl-i Beyt bağlamında mercek altına almıştır. Hatâyî tarafından kaleme alınan bütün şiirlerin incelenmesi sonucu; Kızılbaş/Alevî inancının

[31] Doktora öğrencisi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. anil.durdu44@gmail.com
Anıl Durdu, 1990 yılında Malatya'da doğdu. İnönü Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2014'te mezun oldu. Aynı üniversitede 2019'da *İkinci Yeni Şiirinde Toplumsal Meseleler (Cemal Süreya, Edip Cansever ve Turgut Uyar Örneği)*, 2021'de ise Alevilik Araştırmaları Enstitüsünde *Hatâyî Dîvânı'nda İnançla İlgili Unsurlar* başlıklı tezleriyle iki yüksek lisans programını tamamladı. 2022'de başladığı Türk Dili ve Edebiyatı doktora eğitimini sürdürmektedir. Halen Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesindeki Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesinde (PİKTES) çalışmaktadır.

geleneksel değerleriyle birlikte tekrarlanan bu mekânların Hatâyî'nin şiir evreni üzerinden poetik haritasının çıkarılmasıyla inanç ekseninde tezâhür eden inançsal, tarihsel ve kültürel referanslar kavramsal ve yapısal açıdan incelenerek görünür kılınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kızılbaş\Alevî, Ehl-i Beyt, Hayber, Necef, Kerbelâ.

XIX. Yüzyıldan Günümüze Narlıdere Tahtacılarının İnanç Pratikleri

Akın Onur Bazkara[32]

Tahtacıların dede ocaklarından biri merkezi İzmir Narlıdere'deki Yanyatır Ocağı diğeri ise merkezi Aydın Kızılcapınar köyündeki Hacı Emirli Ocağı'dır. Yanyatır Ocağı'nın atası Durhasan Dede, Hacı Emirli Ocağı'nın atası ise İbrahim-i Sânî'dir. Yanyatır Ocağı'nın atası Durhasan Dede'nin mezarı Adana Ceyhan'daki Durhasan Dede köyünde, Hacı Emirli Ocağı'nın atası İbrahim-i Sânî'nin mezarı ise Gaziantep Islahiye'deki Çerçili köyündedir. İki pirin mezarı da sonradan türbeye dönüştürülmüş ve günümüzde Tahtacılar tarafından ziyaret edilmektedir.

Yanyatır Ocağı piri Durhasan Dede'nin torunlarından Hızır Dede'nin obasıyla Narlıdere'ye gelip Yukarıköy'e yerleşmesiyle Yanyatır Ocağı'nın merkezi burası olmuş ve Hızır Dede 1874 yılında Narlıdere'de bir cem evi yaptırmıştır. Binanın adını kimsenin bilmediği Rum asıllı bir usta tarafından yapıldığı söylenmektedir. Kerestelerinin Antalya'nın Finike ilçesinin Gökbük köyünden katırlarla, salon taşlarının ise Malta'dan deniz yoluyla getirildiği Yukarıköylüler tarafından ifade edilmektedir.

Tahtacılar, Anadolu'nun özellikle batı ve güney kıyı şeridinde ve Toroslar, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Isparta, Burdur, Antalya, Mersin ve Adana gibi şehirlerde yaşamaktadırlar. Geçmişte özellikle yüksek ve ormanlık alanlarda hayatlarını sürdürdükleri için geleneksel şekilde ağaç işçiliğini meslek edinmişler ve kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.

Köylerden büyük kentlere göçlerin başlamasıyla birlikte Narlıdere de göç almış ve yerli Narlıdereli Tahtacı nüfusu ortalamanın altında kalmaya başlamıştır. Alevi nüfusun ilçede artması sonucunda 1991 yılında Alevi Bektaşi Kültürünü Tanıtma Derneği kurulmuş ve Aleviler dernek etrafında örgütlenmeye başlamıştır. 2009 yılında Narlıdere Cemevi'nin açılmasıyla birlikte cemler, hayır yemekleri, cenaze erkânları, konferanslar ve toplantılar gibi etkinlikler burada yapılmaya başlamıştır. Hızır Dede tarafından yaptırılan Tarihi Cemevi ise kültür evi ve müze olarak faaliyet göstermektedir.

[32] Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, akinbazkara@hotmail.com
Akın Onur Bazkara, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'nda (Yeniçağ) doktora eğitimine devam etmekte ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde (APİKAM) çalışmaktadır. Narlıdere Cemevi bünyesindeki Alevi Bektaşi Kültürünü Tanıtma Derneği'nin üyesidir; derneğin gençlik ve yönetim kurullarında görev almıştır. Zorunlu din derslerine karşı öğrenci boykotlarında yer almış, Alevilerin eşit yurttaşlık taleplerine yönelik çalışmalara katılmıştır.

Bu çalışma İzmir'in Narlıdere ilçesini kuran Tahtacıları kapsamaktadır. Tahtacılar Narlıdere'nin Narlı mahallesi sınırları içerisinde kalan ve Yukarıköy olarak adlandırılan sit alanına XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yerleşmişlerdir.

Çalışmanın temel amacı Aleviler içerisinde inançsal olarak dışa en kapalı toplum olan Tahtacıların bu kapalılığı ve inanç pratiklerini büyükşehir kent yaşamında sürdürüp sürdüremediğini incelemektir. Çalışmada İzmir ve Narlıdere'nin tarihine değinilecek ve ardından Tahtacıların ibadet şekilleri, kendilerine has yaşantıları, inançları, adet, gelenek ve görenekleri üzerindeki dönüşüm ve bu dönüşümün ortaya çıkardığı inançsal pratikler ile gündelik yaşamdaki değişimler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İzmir, Narlıdere, Alevi, Tahtacı, cemevi, ritüel, erkan.

Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde Yol'a Giriş ve Sosyal Sözleşme: İkrar ve Musahiplik Cemlerinin Sosyo-Dini İşlevleri

Beste Gök[33]

Din sosyolojisi literatüründe bir inanç topluluğunun tarihsel sürekliliği, dinsel aktarım kanallarının gücü ve cemaat içi otodenetim normlarının işlevselliği ile doğrudan orantılıdır. Yüzyıllar boyunca Kazdağları ve çevresindeki izole orman köylerinde dış dünyaya kapalı, kendine özgü bir cemaat modeli (gemeinschaft) inşa eden Tahtacı Türkmenleri, inanç dünyalarını korumayı başarmış en karakteristik topluluklardan biridir. Tahtacı dinsel habitusunda "Yol" kavramı, sadece soyut bir dindarlık ifadesi değil; bireyin ve toplumun ahlak, adalet ve ekonomi kurallarına uymasını zorunlu kılan kurumsal bir bağdır. Bu bağın kurulma takvimi ise yaşa ve toplumsal cinsiyete göre çok kesin normatif kurallara bağlanmıştır. Erkek çocukların akli ve fiziki olgunluğa eriştiği kabul edilen en geç 10 yaşına kadar topluluğa kabul edilerek ilk dinsel akdi/sözü (ikrarı) vermesi, kız çocuklarının ise bekarken yola alınmayıp ancak evlendiğinde eşiyle birlikte "Gelin İkrarı" yapması bu kuralların en özgün yanını oluşturmaktadır. Dede (pir) önünde gerçekleştirilen bu dinsel vaat, hayatın ilerleyen dönemlerinde bir yol kardeşi seçilerek yürütülen "musahiplik" müessesesiyle kolektif bir kader ortaklığına dönüşmektedir. Bu çalışmanın amacı; Tahtacı Türkmenlerinde ikrar ve musahiplik cemlerinin üstlendiği sosyal ve dini işlevleri; bu yapıların şekillendirdiği eşik kültü, düğün kuralları ve bayram pratikleri üzerinden din sosyolojisi penceresinden incelemektir. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine uygun olarak tasarlanmış ampirik bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Araştırmanın özgün verileri, Çanakkale'nin Koşuburnu, Karıncalı, Kayadere, Denizgöründü ve Güzelköy köyleri ile Balıkesir'in Tahtakuşlar, Mehmetalan ve Arıtaşı köylerinde yürütülen derinlemesine mülakatlar ve sözlü tarih görüşmeleriyle toplanmıştır. İnancın kuşaktan kuşağa nasıl dönüştüğünü görebilmek amacıyla örneklem grubu, belirtilen bu mikro-lokasyonlarda yaşayan iki farklı yaş kategorisinden seçilmiştir: İlk grubu geleneksel hafızayı koruyan 60 yaş ve üzeri ocakzadeler, dedeler ve nineler; ikinci grubu ise modern kent yaşamıyla doğrudan etkileşim halindeki 18-35 yaş arası genç kuşak oluşturmaktadır. Alevi ritüel çalışmalarında dışarıya kapalı yapı nedeniyle belgelenmesi oldukça güç olan İkrar

[33] Bilim Uzmanı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. bestegok02@gmail.com.
Beste Gök, Uşak Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde "Çanakkale Kazdağı Tahtacı Türkmenleri'nde Dinî ve Sosyal Hayat: Koşuburnu Köyü Örneği" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Araştırmaları Alevilik ve Tahtacı Türkmenlerinin kültürü üzerine yoğunlaşmaktadır. Sosyoloji, din sosyolojisi ve kültürel antropoloji alanlarında, derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem yöntemleriyle saha çalışmaları yürütmektedir.

Cemi'ne ait, saha çalışması esnasında derlenen birinci elden özgün fotoğraflar, bu araştırmada görsel sosyoloji yöntemiyle çözümlenmiştir. Musahiplik cemine ait fotoğraf bulunmaması ise inancın mahremiyet ve "sır" sınırları bağlamında metodolojik bir veri olarak ele alınmıştır. Saha araştırmasından elde edilen bulgular, İkrar ve Musahiplik cemlerinin Tahtacı toplumunda ahlaki denetimi sağlayan, suçları önleyen ve kolektif adaleti dağıtan birer toplumsal denetim mekanizması gibi çalıştığını göstermektedir. Cemevine girerken kutsal alanı belirleyen kapı "eşik kültü"ne gösterilen büyük saygı ve eşiğe basmama kuralı, dinsel mekânın sınırlarını korumaktadır. Çocuk yaşta yola dahil edilen erkekler ile evlilikle birlikte cemaate tam üye olan kadınların verdiği söz, musahiplik töreniyle iki ailenin ortak sorumluluğuna dönüşmektedir. Tahtacıların geleneksel geçim kaynağı olan orman işçiliğinde hayati bir ekonomik güvence ve imece ortaklığı sağlayan musahiplik, akrabalık bağlarını da yöneterek geleneksel düğünleri ve evlilik yasaklarını (musahip çocuklarının evlenememesi) doğrudan kontrol etmektedir. Erkeklerde 10 yaş kuralının tutarlılığını koruduğu ancak köylerden kente göç ve modernleşme süreçleri nedeniyle kadınlarda evlilik ikrarı kurallarının günümüzde esnediği tespit edilmiştir. Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde İkrar ve Musahiplik cemleri, sadece dini birer tören olmanın ötesinde toplumsal düzeni, cemaat dayanışmasını ve ahlaki denetimi ayakta tutan hayati kurumlar olarak saptanmıştır. Bu çalışmada sunulan çok katmanlı saha mülakatları ve özgün fotoğraflar, korunaklı coğrafyalardaki mikro-kültürlerin modern şehir hayatında uğradığı sekülerleşme düzeyini ve buna rağmen özgün kimliklerini koruma çabalarını özgün sosyolojik verilerle ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Tahtacı Türkmenleri, ikrar verme, musahiplik (yol kardeşliği), Çanakkale ve Balıkesir Tahtacı Köyleri, din sosyolojisi.

Arap Alevi (Nusayri) Toplumunda Kimlik ve Aidiyet: Tenasüh İnancı

Nuran Savaşkan Akdoğan[34] & Dicle Paşa[35]

Arap Alevi (Nusayri) toplumunun kendine özgü pek çok inançsal ve kültürel pratiği bulunmaktadır. Bu pratikler; toplumsal öğretiler, bayramlar, gelenek ve görenekler, ritüeller gibi süreçleri de şekillendirmektedir. Özellikle doğum, yaşam ve ölüm ritüelleri, toplumsal ve kültürel aktarımlar ile devam ederken dönüşümlere uğramaktadır. Toplumsal dönüşümlerin kimlikler üzerinde etkisi, kaçınılmaz olarak Arap Alevi kimliğinin kültür ve inanç kapsamını da etkilemektedir. Bu makale, oldukça sınırlı araştırmanın bulunduğu, Nusayri toplumunun tenasüh (ruh göçü) anlayışındaki dönüşümlere odaklanarak topluluğun kimlik ve aidiyetini nasıl etkilediğini incelemektedir. Arap Alevi toplumunda doğum-yaşam-ölüm ve yeniden doğum pratiklerinin yanı sıra kültürel öğeler ve anlatılar, kimlik inşa etme sürecinde oldukça önemli bir role sahiptir. Tenasüh mefhumuna göre ölümden sonra ruh yeniden bedenlenir. Bedenlenme sürecinde ruh yedi nesilde inanç ve kimlik esaslarına uygun biçimde insan, hayvan ya da eşya formunda döngüsel olarak yeniden doğar. Bu çalışma nezdinde tenasüh anlayışı ile toplumsal aidiyet, (alt) kimlik, statüler ve sosyolojik aktarımlar-ödül-ceza, sevap-günah anlayışlarının oluşumu gibi pratikler araştırılmıştır. Günümüzde deneyimlenen modernleşme krizlerine ve toplumsal dönüşümlerin varlığına rağmen, Arap Alevi toplumunda tenasüh anlayışının ve aktarımlarının güçlü bir biçimde devam ettirildiğinin saptanmasının yanı sıra, bu ritüellerin topluluk aidiyetini ve kolektif hafızasını güçlendiren bir role sahip olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, makale Türkiye'de Arap Alevilik ve tenasüh anlayışının oluşumunu, güçlü biçimde kendini devam ettirmesini ve bunların toplumsal aidiyete ve kimliğe etkisi gibi süreçlerin nedenlerini ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: Arap Alevilik, tenasüh, ruh göçü, kimlik, dönüşüm.

---

[34] Doç. Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü. nsakdogan@ankara.edu.tr.

[35] Doktorant. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. diclepasa93@gmail.com.
Dicle Paşa, Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doktora çalışmalarını sürdürmektedir; akademik çalışmalarını ağırlıklı olarak Arap Aleviliği, toplumsal cinsiyet, inanç ve kültür pratikleri ile (etno-dinsel) kimlik oluşumları üzerine yoğunlaştırmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Programı'nda tamamladığı yüksek lisans tezinde, Arap Alevi kadınların deneyimleri üzerinden din, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini incelemiştir. Çalışmalarında özellikle Arap Alevi toplumunda kadınların gündelik yaşam deneyimleri, inançtaki ve kültürel aktarımlardaki yeri, inanç ritüelleri ve aktarımı, beden politikaları, kolektif hafıza, göç ve aidiyet biçimleri üzerine odaklanmaktadır. Paşa'nın araştırmaları, Aleviliği yalnızca bir inanç sistemi olarak değil; aynı zamanda tarihsel, kültürel ve sosyolojik ilişkiler içerisinde şekillenen yaşayan bir toplumsal deneyim olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda Arap Aleviliği bağlamında etno-dinsel kimlik\inanç, patriyarkal yeniden üretim süreçleri, göç deneyimleri ve toplumsal dönüşüm dinamikleri üzerine akademik çalışmalar yürütmektedir. Alevilik alanındaki çalışmaları çeşitli kitap bölümleri, makaleler ve ulusal/uluslararası konferans sunumlarıyla yayımlanmıştır.

Alevi Kimliği İçinde Çoğulluk ve Ortaklaşma Arayışları: Manavgat Örneği

Özlem İngün Karkış[36]

Türkiye'de Alevilik üzerine yapılan çalışmalar, uzun bir süre devlet ile Alevi toplumu arasındaki ilişkiler, tanınma talepleri, laiklik, kimlik siyaseti ve tarih boyunca yaşanan travmalar ekseninde ilerlemiştir. Ancak son zamanlarda araştırmalar göstermiştir ki Alevilik tek tip bir toplumsal yapıya sahip değildir; bu inanç sistemi farklı tarihsel hafızalar, ocak gelenekleri, etnik kökenler ve göç olguları gibi çeşitli unsurlar tarafından şekillenmektedir. Deneyimler ve yerel toplumsal bağlar, giderek daha fazla vurgulanarak farklı şekillerde yaşanmaktadır. Ancak, literatürde Alevi kimliğindeki bu çeşitliliğin yerel düzeyde nasıl bir araya geldiği, topluluklar arasında ortaklık oluşturup oluşturmadığı ve günlük etkileşimlerin nasıl şekillendiği konusu hâlâ sınırlı bir şekilde incelenmektedir.

Bu araştırma, Antalya'nın Manavgat ilçesinde bulunan çeşitli Alevi toplulukları aracılığıyla Alevi kimliğindeki çeşitliliğin yerel düzeyde nasıl tartışıldığını ve ortak bir aidiyet oluşturma yeteneğini incelemeyi hedeflemektedir. Bu çalışma, özellikle Abdal, Tahtacı ve Dersim kökenli Alevi toplulukları arasındaki ilişkileri, etkileşim alanlarını ve ortaklaşma dinamiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Manavgat, çeşitli göç yollarından gelen ve farklı aile gelenekleri ile toplumsal hafızalara sahip Alevi gruplarının bir arada bulunduğu benzersiz bir alan sunmaktadır. Bu gruplar, farklı tarihsel dönemlerde Manavgat'a göç ederek çeşitli dışlanma, kentleşme ve toplumsal uyum süreçlerinden geçmiştir. Çalışma kapsamında, ortak Alevi kimliğini oluşturan çeşitli toplumsal deneyimlerin yerel düzeyde nasıl bir araya geldiği, ocak gelenekleri, günlük ilişkiler, dini ritüel alanları, yerel dayanışma ağları ve temsil biçimleri aracılığıyla ne ölçüde ortak bir kamu alan oluşturabildiği üzerine sorgulama yapılmaktadır. Aynı zamanda, topluluklar arasındaki sembolik sınırların, kültürel mesafelerin ve sosyal konum

[36] Doç. Dr., Doğuş Üniversitesi, oingun@dogus.edu.tr.
Özlem İngün Karkış, Haziran 2001'de Uludağ Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olmuştur. Bunun ardından, Eylül 2002'de Uludağ Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi Yüksek Lisans programına başladı. Haziran 2005'te, "Feminizm ve İslam İlişkisi: "İslami Feminizm" başlıklı tezini yazdıktan sonra yüksek lisans programını tamamladı. Eylül 2008'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde doktora eğitimine başladı. Haziran 2015'te, "Kentsel Sosyal Hareketlerde Cinsiyete Dayalı Dinamikler: Kentsel Dönüşüm Sürecinde Başıbüyük ve Gülsuyu-Gülensu Gecekonduları" başlıklı tezini yazdıktan sonra doktora programını tamamladı. 2007-2014 yılları arasında Doğuş Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2017'den beri Doğuş Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta. Ayrıca Doğuş Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin müdür yardımcısıdır. Çalışma alanları: Siyasal kimlikler, Alevilik, siyasal katılım, siyasal temsil, toplumsal hareketler ve toplumsal cinsiyettir.

farklılıklarının ortaklaşma ve müzakere süreçlerini nasıl etkilediği araştırmanın ana sorularından biridir.

Bu çalışma, nitel bir araştırma metodolojisine dayanmaktadır. Araştırma kapsamında, Manavgat'taki Alevi topluluklarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılması, cemevi ve derneklerin etkinliklerine dair katılımcı gözlemlerin gerçekleştirilmesi ile yerel Alevi örgütlenmelerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesi, kolektif kimliği sabit ve tek parça bir varlık olarak görmek yerine; yerel ilişkiler, etkileşimler ve müzakere süreçleri aracılığıyla yeniden şekillenen toplumsal aidiyet biçimlerini ele alan yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu bağlamda araştırma, Alevi kimliğini sadece devletle olan etkileşimleri üzerinden değil, aynı zamanda içsel çoğulluk, karşılıklı ilişkiler ve dayanışma dinamikleri üzerinden inceleyerek Alevilik literatürüne yerel toplumsal ilişkiler çerçevesinde yeni bir tartışma alanı açmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Alevi kimliği, çoğulluk, ortaklaşma, yerel kamusal alan, Manavgat

Alevilik-Bektaşilikte Yol ve Erkân Kavramlarının Türk Şiirine Yansımaları

Deniz Özger[37]

Alevilik-Bektaşilik inanç kültürüne göre Alevilik Allah'ın aynı nurdan yarattığı, birine nübüvvet (peygamberlik), diğerine ise velayet (ileri derecede Allah'a dost olmak) verdiği Muhammed-Ali'nin kurduğu, iç içe geçmiş sır niteliğindeki bilgilerin şekillendirdiği bir inanç sistemidir. Aleviler ise Muhammed-Ali'den kalan ve onların soyu (12 İmam ve seyitler) tarafından sürdürülen bu inanç sistemini kabul eden ve yaşatan topluluktur.

Alevilik-Bektaşilik inanç sistemi, köklü tasavvufi yapısı ve zengin kültürel birikimiyle, bireyin manevi olgunlaşma sürecini "yol" ve "erkân" üzerinden anlamlandırmaktadır. "Yol" hakikate ulaşma sürecini ve insan-ı kâmil olma idealini ifade ederken "erkan" sürecin düzenini, adabını ve uygulama biçimlerini belirleyen kurallar bütünü olarak değerlendirilmektedir.

Alevi-Bektaşilikte Yol kavramı, kişinin hayatı boyunca izlemesi gereken ahlaki ve manevi bir pusuladır Yol, Alevi-Bektaşi inancını oluşturan bütün değerleri ve prensipleri kapsayan bireyin ahlaki ve manevi gelişimini tamamlayan, yönlendiren bir işleve sahiptir. Yol, kişinin topluma ve evrene karşı sorumluluklarını belirleyen temel bir rehberdir.

Alevilikte erkan, birlik ve beraberliği sağlama, toplumsal dayanışmayı güçlendirme, ibadet etme ve manevi bir deneyim yaşama amaçlarıyla gerçekleştirilir. Erkanlar, genellikle Alevi Cemevi veya Alevi ocaklarında yapılan dini ibadet ve törenlerdir Erkanlar, Alevilikteki inanç ve değerlerin aktarılması, toplumsal bilinç ve dayanışmanın oluşturulması, manevi deneyimlerin paylaşılması, halkın dini ve toplumsal sorunlarının çözümü gibi amaçlara hizmet eder.

Alevi-Bektaşilikte erkanlar aracılığıyla birey bir yandan kendisini sorgularken bir yandan da nasıl yaşaması gerektiğini, nasıl kâmil insan olabileceğini öğrenir. Erkanlar sayesinde Yolu'n talipleri Pir'in öğütleriyle değişip dönüşerek içindeki hakikat gerçeğini açığa çıkarmaya çalışır.

Erkanlar, Alevilikteki inanç ve değerlerin aktarılması, toplumsal bilinç ve dayanışmanın oluşturulması, manevi deneyimlerin paylaşılması, halkın dini ve toplumsal sorunlarının çözümü gibi amaçlara hizmet eder.

[37] Milli Eğitim Bakanlığı, deniz.sozger@gmail.com.
Malatya'da doğdu. İnönü Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Malatya Niyazi Mısri Sosyal Bilimler Lisesinde görev yapmaktadır. Alevilik ve Bektaşilik alanında araştırmalar yürütmektedir. Evli ve iki çocuk annesidir.

Bu çalışmada Alevi-Bektaşi inanç dünyasında yol ve erkân kavramlarının anlam çerçevesi ve toplumsal işlevi, sözlü yazılı kültürdeki yansımaları incelenmiştir. Böylece yol ve erkân kavramlarının Alevi-Bektaşi öğretisindeki yeri daha bütüncül bir açıdan ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Alevilik, Bektaşilik, yol, erkan, sürek, deyiş, nefes.

Alevi-Bektaşi Şiirlerinde Dervişliğin Bir Simgesi: Hırka

Aysun Sungurhan[38]

13. yüzyılda Anadolu'da, Selçuklu üstünlüğü sona erip Beylikler kurulmaya başlarken Horasan'dan Anadolu'ya göç eden Ahmed-i Yesevî'nin dervişleri, mistik bir duyuş, düşünüş sistemi ve yaşam tarzı olarak İslam tasavvufunu başlatmışlardır. Tasavvufî anlayışın kısa sürede yayılması, Anadolu'da tekkelerin kurulmasına ve tarikatların oluşmasına yol açmıştır. Tekkelerde yetişen şairlerin duygu ve düşüncelerini, nefes veya ilahilerle söylemeleri de Anadolu'da zengin bir tasavvuf edebiyatının temellerini atmıştır. Alevî-Bektaşî şiiri, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre, Said Emre, Abdal Musa Sultan, Kaygusuz Abdal'ın tasavvufî görüşlerine göre şekillenmiş; sonraki yüzyıllarda da Seyyid Nesimî, Balım Sultan, Yeminî, Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Fuzulî, Viranî, Azmî, Hayderi, Yetimî, Kul Nesimî, Geredeli Âşık Figanî, Ispartalı Seyranî, Derviş Ali, Ali Nutkî Baba, Bedri Noyan Dedebaba gibi önemli şahsiyetleri yetiştirmiştir. Genellikle halk ve klasik Türk şiirinin belirli tür ve nazım şekilleriyle oluşturulan Alevî-Bektaşî şiirlerinde, Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmam'a duyulan sevgi, saygı ve sadakat; yol erenlerine beslenen muhabbet ve onların yaşamları, kerametleri, onlardan istenen şefaat, af ve yardım; dervişlerin öğreti ve dünya görüşleri dile getirilmekte; hırka, tac, kemer, seccade, post, tesbih, keşkül gibi maddî unsurlara da simgesel olarak yer verilmektedir. Alevî-Bektaşî âşıkları, özellikle dinî törenlerde bu şiirleri bağlama ve saz eşliğinde söylemektedirler. İslam tasavvufunda dervişliğin simgesi olan hırka, Bektaşîlikte de önemli bir kıyafettir. Bektaşîlikte olgunluğa ulaşmak için yerine getirilmesi gereken yedi farzdan biri, tac giymektir ve bazen hırka da bu tören esnasında mürşit tarafından icazet verilerek talibe giydirilmektedir. Bektaşî babalarının dinî törenlerde Kisve-i Ruhânî veya Libâs-ı Fâhire olarak isimlendirdikleri kıyafetleri giydikleri de bilinmektedir. Bu çalışmada, İsmail Özmen'in beş ciltlik Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi'nde yer alan şiirlerin ışığında dervişliğin bir simgesi olan "şal, bürd, nemed, kepenek, aba, çul, şalvar, don" vb. olarak da geçen hırkanın nasıl ele alınıp işlendiği, neleri temsil ettiği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Alevî-Bektaşî geleneği, Alevî-Bektaşî şiiri, Hacı Bektaş-ı Velî, derviş, talip, hırka.

[38] Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü aysunsungurhan@hotmail.com.
Aysun Sungurhan, Türk dili ve edebiyatı alanında doktora derecesine sahiptir. Çalışmaları, klasik Türk edebiyatı ve şair tezkireleri üzerine yoğunlaşmaktadır. *Beyânî Tezkiresi* ve *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şu'arâ* üzerine inceleme ve tenkitli metin çalışmaları yapmıştır.

Kul Himmet'in Şiirlerinde Arkaik Unsurlar

Ömer Güven[39]

Alevî-Bektâşî edebiyatının önde gelen isimlerinden biri Kul Himmet'tir. Kul Himmet'in hayatı hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır. Şairin 16. yüzyıl sonlarında veya 17. yüzyılın başlarında Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Varzıl Köyünde dünyaya geldiği kabul edilmektedir. Kul Himmet, ömrünün büyük bir kısmını burada geçirmiş ve yine aynı köyde vefat etmiştir. Türbesi de bu köyde bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda Pîr Sultan Abdal'ın çağdaşı ve müridi olduğunu ifade edilmiştir. Şair, şiirlerinde "Kul Himmet" mahlasını kullanmıştır. Alevilerce yedi büyük şairden biri sayılan Kul Himmet, nefeslerinde genel olarak sevgi, tasavvuf ve ehl-i beyt övgüsü konularını ele almış, bunun yanında ölüm, aşk, dostluk, ayrılık gibi konulara da yer vermiştir. Şiirlerinin merkezinde "Allah-Muhammed-Ali" üçlüsünün birliği yer alır. Ayrıca Kul Himmet, dönemin toplumsal buhranlarını da eserlerinde ustaca dile getirmiştir. Şiirlerinde halkın anlayabileceği, sözlü geleneğe uygun, deyimler ve halk söyleyişleriyle zenginleştirilmiş samimi bir dil kullanmıştır. Bu yönüyle halkın gönül dünyasına hitap eden, tasavvufi halk şiiri geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri olmuştur.

Bu çalışmada Kul Himmet'in şiirlerinde yer alan arkaik unsurlar ele alınmıştır. Kaynak eser olarak genel olarak İbrahim Aslanoğlu'nun Kul Himmet (1997) adlı eseri ile Cahit Öztelli'nin Pir Sultan'ın Dostları (1996) adlı eseri kullanılmıştır. İki eser taranarak Kul Himmet'in şiirlerindeki arkaik unsur olduğu değerlendirilen yapılar tespit edilmiştir. Çalışmada tespit edilen unsurlar iki başlık altında ele alınmıştır: Söz Varlığındaki Arkaik Unsurlar ve Eklerdeki Arkaik Unsurlar. Söz Varlığındaki Arkaik Unsurlar başlığı altında incelenen kelimelerin tarihi Türk dili metinlerindeki biçimleri araştırılmış, kelimelerin çeşitli kaynaklardaki kullanımlarına yer verilmiştir. Eklerdeki Arkaik Unsurlar başlığı altında ise Eski Anadolu Türkçesi için

[39] Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
omer.guven@amasya.edu.tr
1988 yılında Sivas'ta dünyaya gelen Ömer Güven, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2011 yılında mezun olmuştur. 2011 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamış ve 2014 yılında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2014 yılında başladığı doktora eğitimini aynı anabilim dalında 2019 yılında tamamlamıştır. 2012 yılında araştırma görevlisi olarak Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne atanan Güven, daha sonra geçici görevlendirme ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde görevlendirilmiş ve 2018 yılına kadar araştırma görevlisi olarak bu bölümde çalışmıştır. Ardından aslî kadrosunun bulunduğu Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümündeki görevine geri dönmüştür. 2022 yılında Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi, 2024 yılında da Doçent olarak atanmıştır. Halen adı geçen bölümde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

karakteristik olan eklerin kullanımına değinilmiştir. Çalışmayla Kul Himmet'in şiirlerinde yer alan arkaik söz varlığı ve eklerin kullanımları gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kul Himmet, Alevî-Bektâşî edebiyatı, arkaik unsurlar, söz varlığı, sözcük.

Kadîmî Baba'nın Şiirlerinde Hz. Ali

Mümine Çakır[40]

Türkler, İslamiyet'in kabulüyle birlikte farklı bir medeniyet ile karşılaşmışlardır. Zamanla Orta Asya'dan getirdikleri kendi yapılarına ait özellikleri kaybetmeden karşılaştıkları yeni medeniyetin insan tipinin özelliklerini de bünyelerine katmışlardır. Türklerdeki savaşçı ve kahraman insan özellikleri alp tipi ile temsil edilirken İslam medeniyetinin etkisiyle geliştirdikleri manevî yönleri de eren tipiyle yaşatmış ve zamanla alp-eren tipi oluşmuştur. Bu tipe en uygun kahraman olarak da Hz. Ali'yi görmüşlerdir. Hz. Peygamber yanındaki özel ve ayrıcalıklı konumu, küçük yaşında İslam'ı ilk kabul edenlerden biri oluşu, savaşlarda en önde savaşarak gösterdiği cesareti ve kahramanlığı, bütün bunların yanında ilmi, hikmeti, velayeti onun Müslüman Türklerin hayatında daima önemli bir sembol olmasını sağlamıştır. Onun kahramanlığını, velayetini, ilmini anlatan birçok edebî eser yazılmış ve bu eserler halkın her kesiminden okuyucu bulmuştur. Tarih boyunca onunla ilgili cenk-nâmeler, mevlitler, mersiyeler kaleme alınmış; Türk milleti sevgi ve hayranlık hisleriyle Hz. Peygamber'den sonra en sevilen İslam kahramanı olarak onu örnek almıştır. Türk halkının tamamı bu sevgi ve ilgide birleşmiştir. Tasavvufî şiir geleneğinde Hz. Ali'ye özel bir yer ayrılmış, şairler sık sık şiirlerinde onun adını, kahramanlıklarını, velayetini zikretmişlerdir. Şiirlerde Hz. Ali, yalnızca tarihsel bir şahsiyet olarak değil; manevî rehberlik, ilahî hakikat ve insan-ı kâmil anlayışının sembolü olarak da ele alınmıştır. İşte bu çerçevede Hz. Ali'yi sıkça şiirlerinde zikreden şairlerden birisi asıl adı Ali Rıza Öge olan Kadîmî Baba'dır. 1881-1957 yılları arasında yaşamış son dönem Alevî-Bektaşi geleneğinin önemli temsilcilerinden biri olan Kadîmî Baba, 1946 yılında tamamladığı, Alevî-Bektaşî geleneğine mensup şairlerin şiirlerini bir araya topladığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan el yazması halindeki Bektaşî Şairleri Ansiklopedisi'nde kendisinin de 446 adet şiirine yer vermiştir. Osmanlının son dönemlerinde bir polis memuru olarak görev yapmış, gençliğinden itibaren Bektaşîliğe gönül vermiş, "babalık" makamına yükselmiş bir derviş olarak kaleme aldığı şiirler; Osmanlı'nın sonu,

[40] Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
mcakir1915@hotmail.com
1972'de Konya'da doğdu. Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu; yüksek lisans ve doktorasını aynı üniversitede tamamladı. 1999–2009 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türkçe öğretmeni olarak çalıştı. 2009'da Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde akademik görevine başladı. Hâlen Kırıkkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde doçent olarak görev yapmaktadır.
Klasik Türk edebiyatının yanı sıra Osmanlı'nın son dönemindeki kadın divan şairleri, Bektaşi şairler ve nefesleri ile Kerbela Olayı üzerine çalışmalar yürütmektedir. Bu alanlarda kitapları, makaleleri ve sempozyum bildirileri bulunmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nin başındaki Alevî- Bektaşî geleneğini göstermesi bakımından önemlidir. Samimi bir derviş edasıyla, divan şiiri ve halk şiiri tarzında yazdığı şiirleriyle devrinde oldukça ilgi çekmiştir. Alevî-Bektaşî geleneğinin önemli ürünleri olan şiirlerinde Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin sevgisi, Bektaşilik yolu, Kerbelâ acısı en önemli konulardır. Şiirlerinde Hz. Ali'nin birçok yönü edebî bir dille şiirleştirilmiş; doğumundan itibaren velayeti, kahramanlıkları, cesareti, imamlığı, faziletleri, liderliği, evlatları, Peygamber yanındaki kıymeti, hayatına dair anekdotlar samîmî bir derviş üslûbuyla dile getirilmiştir. Bu çalışmada Türk kültürünün temel taşlarından olan Alevî-Bektaşî şiir geleneğinde söze dönüşen Hz. Ali sevgisi, Hz. Ali'ye bakış açısı, Hz. Ali'nin özellikleri, Kadîmî Baba'nın şiirlerinde tespit edilerek incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kadîmî Baba, Ali Rıza Öge, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Alevî-Bektaşî şiir geleneği.

Poetik Bir Eğilim Olarak Modern Türk Şiirinde Alevilik ve Alevi Teolojisinin Temsili

Volkan Odabaş[41]

Dünya üzerinde farklı coğrafyalara yayılmış bir inanç sistemi ve kültürel bir kimlik olarak Aleviliğin, modern Türk edebiyatında daha çok öykü ve roman türleri üzerinden görünürlüğü anlaşılmaya çalışılmış; şiir türü bağlamında Aleviliğin modern Türk edebiyatında temsili ve poetik yansımaları henüz detaylıca ortaya konulmamıştır. Halk şairleri, ozanları (Âşık Veysel, Mahzuni Şerif) üzerine yapılmış akademik çalışmalar mevcut olmakla birlikte Alevilik, sözlü kaynaklar ışığında değerlendirilmiş; yazılı, basılı eserler, şiirler görmezden gelinmiş dolayısıyla modern şiir eleştiri yöntemlerine dayalı poetik, kuramsal metinler dolaşıma sokulamamıştır. Modern Türk şiiri ana çizgisinin din ve inanç bağlamında bakıldığında Sünni-Hanefi inanç sistemi etrafında şekillendiği görülmekle birlikte; Necif Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç ve İsmet Özel aksları üzerinde ilerleyen bu şiirin, araştırmacılar ve edebiyat tarihçileri tarafından "mistik-metafizik veya İslamcı şiir" olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Tektipçi ve ortodoksi bir bakış açısıyla tartışılan bu şiir birikimi içerisinde Alevilik, 80'lere gelene kadar kendine yer bulamamıştır. Bu kuşak içerisinde Alevi kimliğiyle de öne çıkan bir şair olarak Haydar Ergülen, modern şiirimizde Alevilik olgusunun görünür olmasında güçlü rol oynamıştır. 90'lara gelindiğinde şiirimizde Alevi personasının altını çizen şairin Cemal Atay Genç olduğu görülmektedir. Atay'ın özellikle İtikadı Düş/Müşlerin Kitabı (2014) ve Selman'ın Penceresinden Kırklar Cemi (2017) adlı şiir kitapları modern Türk şiirinde Aleviliğin; inançtan poetik bir tercihe evrildiğini göstermesi bakımından dikkati çekmiştir. Günümüzde ise

[41] Uzm.- Başöğretmen Fatsa Bilim ve Sanat Merkezi volkanodanbas52@hotmail.com
1982 yılında Fatsa'da doğdu. 2003 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünden mezun oldu. 2014 yılında Ordu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde 23 yıldır Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Fatsa Bilim ve Sanat Merkezinde farklı yaş gruplarındaki özel yetenekli öğrencilere yönelik şiir, yaratıcı yazarlık, eğitsel drama, kültürel miras, proje yönetimi ve halk kültürü alanlarında dersler vermekte ve atölyeler yürütmektedir.
Modern Türk edebiyatı ve şiiri üzerine çalışmalarına lisans yıllarında başladı. İlk şiiri 2006 yılında Varlık dergisinde yayımlandı. Daha sonra Akatalpa, Dize, Şiiri Özlüyorum, Eliz Edebiyat, Cumhuriyet Kitap, Mor Taka, Mühür, Kertenkele, Yolcu, Sincan İstasyonu, Yazılıkaya, Patika, KE ve Sadece Şiir gibi çeşitli edebiyat dergilerinde şiirleri ve şiir üzerine yazıları yayımlandı.
Şiir, öykü, deneme, eleştiri ve araştırma-inceleme türlerinde sekiz kitabı bulunmaktadır. 2023-2026 yılları arasında Fatsa'da yayımlanan Gargalak Şiir ve Edebiyat Dergisi'nin 18 sayısında yazı işleri sorumluluğunu üstlendi. Çeşitli kitap çalışmalarında editör ve düzeltmen olarak görev aldı. Modern Türk şiiri ve farklı kuşaklardan şairlerin kitapları üzerine kaleme aldığı eleştiri yazılarını edebiyat dergilerinde yayımlamayı sürdürmektedir.

akademisyen-şair Zeynep Oktay'ın bu eksende şiirler yazdığı, Birlerken (2024) adlı kitabında Aleviliğe dair birtakım söylem, imge ve metaforların varlığı çalışmayla tespit edilmiştir. Bu çalışma modern Türk şiirinde Aleviliğin nasıl temsil edildiğini, Alevilik inanç ve kültürü, teolojisine dair günümüz şairlerinin şiirlerinde; Alevilik yol-erkân uygulama ve ritüelleri, dünya görüşü, değer yargıları, gelenek-görenekler, kültürel ögeler, şahsiyetler, mitler vb. temsil biçimlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma nitel bir çalışmadır, çalışmada doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya Alevilik ontolojisine dair referanslarla kendilerine has bir şiir evreni kuran, şiirlerinde Alevi teolojisini izlerini görebileceğimiz şairler örneklem olarak alınmıştır. Farklı kuşaklara ve şiir anlayışlarına sahip üç şairin, Haydar Ergülen (1956), Cemal Atay Genç (1969) ve Zeynep Oktay (1984)'ın şiir kitapları taranmış ve araştırma kapsamına giren şiirleri bütüncül ve karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda; günümüz Türk şiirinde Aleviliğin çeşitli şiir anlayışlarına sahip şairler tarafından temsil edildiği, şairlerin şiirlerini üretirken din ve inanç bağlamında Alevilik ontolojisini dikkate aldıkları, bu inancın içinde doğup yetişen şairlerin Aleviliğin modern şiir üzerinden görünürlüğünü arttırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın; bundan sonraki modern Türk şiiri ve Alevilik başlığı altında yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Alevilik, Edebiyat, Şiir, Alevi inancı, Haydar Ergülen, Cemal Atay Genç, Zeynep Oktay.

İkrardan Şiire: Alevilikte Musahiplik Kurumunun Teorik Temelleri ve Edebî Tezahürleri

Eren Baydur[42] *& Yakup Yıldız*[43]

Bu çalışmanın temel amacı Alevi – Bektaşi inanç sisteminin omurgasını teşkil eden unsurlardan biri olan ve salt bir dini ritüel olmanın ötesinde derin bir sosyal dayanışma mekanizması olarak işlev gören 'musahiplik' (yol kardeşliği) kurumunun teorik temellerini kavramsal bir çerçeveye oturtmak ve bu kurumun edebi metinlerdeki tezahürlerini incelemektir. Kan bağının çok ötesinde, ahiret kardeşliği olarak nitelendirilen bu yapı yalnızca bireysel bir olgunlaşma aracı değil; bunun yanı sıra Alevi toplumsal düzenini ayakta tutan sarsılmaz bir sosyal denetim mekanizmasıdır. Özellikle musahiplerin birbirlerinin hatalarından ve utançlarından dahi müştereken sorumlu tutulması, bu kurumu bireysel ahlakın çok ötesine taşıyarak kolektif bir oto-kontrol sistemine dönüştürmüştür. Modernleşme ve kentleşme olguları karşısında pratik uygulanabilirliği zayıflamış olsa da musahiplik, Aleviliğin dini ve sosyal hayatının ana bileşenlerinden biri olarak inançsal hafızadaki değerini korumaktadır. Çalışma, kan bağını aşan bu ruhanî akrabalık türünün inançsal meşruiyetini ve toplumsal denetim mekanizmasındaki yerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Kurumun teolojik ve mitolojik temellerini irdelemek amacıyla geleneksel Aleviliğin yazılı kaynaklarından olan "Buyruklar" temel alınmıştır. Musahipliğin edebi boyutunun analizi için ise Alevi – Bektaşi şiirinin önde gelen ozanları arasında yer alan Pir Sultan Abdal, Hatayî ve Kul Himmet'in eserlerindeki musahiplik atıfları analitik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda musahipliğin, Hz.

[42] İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsünde yüksek lisans öğrencisi. baydureren@gmail.com
1994 yılında Malatya'da doğdu. Lisans eğitimini 2017 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünde tamamladı. Mezuniyetinin ardından tarih öğretmeni olarak meslek hayatına başlamıştır ve Malatya'da öğretmen olarak görev yapmaya devam etmektedir. İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsünde yüksek lisans öğrencisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

[43] Doç. Dr. İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsü yakup.yildiz@inonu.edu.tr.
1975 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (2000). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Felsefe Tarihçiliği" isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı (2003). Aynı Enstitüde "Mustafa Şekip Tunç ve Felsefi Görüşleri" isimli teziyle doktor unvanını aldı (2010). Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak atandı (2010). İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Türk-İslam Düşünce Tarihi Anabilim Dalı'na doçent olarak atandı (2021). Halen aynı üniversitede Alevilik araştırmaları enstitüsü müdürlüğü görevini yapan Yakup Yıldız; Türk-İslam düşüncesi, son dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi felsefe hareketleri, felsefe tarihyazımı, personalizm ve Alevilik-Bektaşilik üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Muhammed ve Hz. Ali'nin Gadir-i Hum olayında zahiren ilan ettikleri ve özde bir olmaya dayanan mitolojik ve teolojik bir arka plana sahip olduğu tespit edilmiştir. Musahipliğin, bireyi toplumsal öze dahil eden ve cem ibadetine girişin ön koşulu olan 'ikrar verme' süreciyle resmileştiği görülmüştür. Ayrıca musahiplerin yalnızca dünyevi değil uhrevi bir aidiyetle birbirlerinin malından, canından ve tüm eylemlerinden ortaklaşa sorumlu oldukları belirlenmiştir. İncelenen edebi eserler, musahip tutmanın yolun en temel farzı olduğunu ve bu bağa sahip olmayanların ceme alınmadığını kesin bir dille kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda musahiplik kurumunun 'yol' içindeki doktriner vazgeçilmezliği estetik bir formda kalıcı hale getirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında musahipliğin Alevi toplumunda kimlik inşasını, kolektif bilinci ve iç kontrolü sağlayan en hayati kurumlardan biri olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: musahiplik, Alevilik, ikrar, yol, edebiyat ve şiir

Virânî Divanı'nda Şehâdet ve Velâyet Mekânları: Kerbelâ ve Necef

Esma Karabey[44] *& İsmail Söylemez*[45]

Bu çalışmanın temel hedefi, Virânî Divan'ında yer alan Kerbelâ ve Necef gibi kutsal mekânların tarihsel kimliklerinin ötesinde nasıl tasavvufi bir kimlik kazandıklarını ortaya koymaktır. Virânî Alevi-Bektaşi geleneğinde "Yedi Ulu Ozan" olarak kabul edilen şairlerden biridir. Virânî Divan'ında yer alan şiirlerin konusu, On İki İmam, Ehl-i beyt sevgisi, Ali-ilahilik, vahdetivücut felsefesi ile Hurufi söylemleri barındıran tasavvufî ve ahlakî öğütlerdir. Dolayısıyla onun şiirlerinin tamamı, tasavvufî konuları içermektedir. Bu bağlamda Virânî, Alevi-Bektaşi inancında kutsal sayılan Kerbelâ ve Necef gibi mekânlara da şiirlerinde yer vermiştir.

Klasik Türk tasavvuf şiirinde ve Alevi-Bektaşi geleneğinde kutsal mekânlar, yalnızca birer fiziki alan olarak değil, aynı zamanda inanç ve tasavvuf düşüncesinin sembolik merkezleri olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Virânî Divan'ında yer alan Kerbelâ ve Necef şehirlerinin hangi anlamlarda kullanıldığı incelenmiştir. Çalışmada metin merkezli inceleme teknikleri kullanılarak mezkûr mekânların hangi tasavvufi ve sembolik anlamlarla yeniden üretildiği değerlendirilecektir. İncelenen beyitlerde Kerbelâ'nın genellikle şehâdet, sadakat, hakikat ve fedakarlık kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Necef ise Hz. Ali merkezli velâyet

[44] Doktora öğrencisi. İnönü Üniversitesi- Alevilik Araştırmaları Enstitüsü Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Ana Bilim Dalı. esmakarabey92@gmail.com.
Esma Karabey, 1992 yılında Malatya'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Malatya'da tamamladı. Lisans eğitimini, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamladı. Daha sonra aynı üniversiteden 2019 yılında "Türk Dili ve Edebiyatı-Yeni Türk Dili" ana bilim dalından yüksek lisans derecesini aldı. Halihazırda İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsünde doktora öğrencisidir. 2017-2020 yılları arasında Gaziantep Üniversitesi-TÖMER'de öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2024 yılı, kasım ayından bu yana Türkiye Maarif Vakfı, Pakistan-Lahor Temsilciliği, Pak-Türk Maarif Okullarında Türkçe öğretmeni olarak çalışmaktadır.

[45] Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. isoylemez@ankara.edu.tr.
Doç. Dr. İsmail Söylemez, 1977 yılında Bingöl'de doğdu. İlk ve orta öğretimini Bingöl ve Malatya'da tamamladı. Lisans eğitimini Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamladı, aynı üniversitede yüksek lisans derecesini aldı. Ankara Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi ortak doktora programında Fars Dili ve Edebiyatı alanında 2018 yılında doktor unvanını aldı. 2022 yılında doçentlik unvanını aldı. Sırasıyla, MEB, Dışişleri Bakanlığı, İnönü Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, İnönü İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı'nda çalıştı. Bingöl Üniversitesi ve Munzur Üniversitesi Zaza Dili ve Edebiyatı bölümlerinde misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsünde dersler verdi, tez danışmanlıkları yürüttü. 2024'ten bu yana Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

düşüncesinin felsefî kaynağı olarak yorumlanmaktadır. Şairin "secdegâh, şehid-i Kerbelâ, gevher, meydan, deniz ve cevher" gibi kullandığı ifadeler, bu iki mekânın fiziki olmaktan çıkarılarak metafizik bir anlama büründürüldüğünü göstermektedir.

Virânî'nin şiirlerinde, Kerbelâ ve Necef'in Alevi-Bektaşi inanç dünyasının kolektif hafızasını ve tasavvufi aidiyetini temsil eden sembolik merkezler hâline geldiği, aynı zamanda tasavvuf yolcusunun seyr-i sülûğünde geçilmesi gereken birer imtihan alanları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda çalışma, Necef ve Kerbelâ'nın fiziksel mekânlar olmasının ötesinde yaşanan, hissedilen ve kimlik oluşturan manevî yerler olduğunu görünür kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Virânî Divanı, Kerbelâ, Necef, velâyet, şehâdet.

Kaygusuz Abdal Dîvânı'nda Cerağ: Kutsal Emanetten Tasavvufi İmgeye

Fadime Kurtoğlu[46] *& İsmail Söylemez*[47]

Çalışmanın amacı Kaygusuz Abdâl'ın şiirlerinde ışık sembolizminin hangi anlam alanlarında kullanıldığını ortaya koymak ve bu kullanımın Alevi-Bektaşi düşünce dünyasıyla ilişkisini ele almaktır. Bu çalışmada Kaygusuz Abdâl Dîvânı'nda yer alan çerağ kavramı ve onunla anlam ilişkisi kuran çıra, şem, mum ve meşale gibi ışık unsurlarıyla birlikte ele alınmıştır. Alevi-Bektaşi inanç dünyasında önemli bir konuma sahip olan çerağ, sadece fiziksel bir aydınlatma aracı değil ilahi nur, manevi uyanış ve hakikate yönelişin sembolik bir ifadesidir. Çerağın Ahmet Yesevî'den Hacı Bektâş Veli'ye aktarılan kutsal emanetler arasında yer alması, cem ibadetindeki işlevi ve tasavvufi gelenekteki rehberlik anlamı, bu kavramı çok boyutlu bir sembole dönüştürmektedir. Çalışmada metin merkezli çözümleme ve yorumlama yöntemi kullanılarak Kaygusuz Abdâl Dîvânı'nda geçen çerağ kavramı ve onunla ilişkili kavramların yer aldığı beyitler incelenmiş bu kavramların anlamları ve kullanım bağlamları yorumlanmıştır. İncelenen beyitlerde çerağ kavramının şairin şiir dünyasında sadece bir nesne olarak değil ilahi aşkın yakıcı gücünü, insanın içsel dönüşümünü ve hakikate ulaşma sürecini temsil eden tasavvufi bir sembol olarak işlendiği görülmektedir. Çerağın Hz. Muhammed'in Allah'tan gelen ilk nur olarak kabul edilmesine dayanan ilahi nur anlayışını simgelediği böylece insanı hakikate yönelten bir rehber işlevi üstlenerek Kaygusuz Abdâl'ın şiir dünyasında karşılık bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaygusuz, ilahi aşkla yanarken Hakk'a ulaşma gayesiyle eriyip Hak'ta yok olmayı temsil eden ve bunu öğreten bir çerağ görevi üstlenmiştir. Bu bağlamda çalışma Kaygusuz'un şiirlerinde ışık sembolizmini çerağ ekseninde değerlendirmekte ve ışık sembollerinin Alevi-Bektaşi inanç dünyasındaki yerini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi-Bektaşi inancı, Kaygusuz Abdâl, tasavvufi sembolizm, ilahi nur, çerağ.

---

[46] Doktora öğrencisi. İnönü Üniversitesi- Alevilik Araştırmaları Enstitüsü Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Ana Bilim Dalı. fakurtoglu@gmail.com.
Fadime Kurtoğlu,1983 yılında Malatya'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Malatya'da tamamladı. 2006 yılında lisans eğitimini İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde tamamladı. 2008 yılında tezsiz yüksek lisans eğitimini İnönü Üniversitesi- Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen ve Matematik Alanları Eğitimi, 2018 yılında tezli yüksek lisans eğitimini Fırat Üniversitesi-Fen Bilimleri Enstitüsü, Su Ürünleri Temel Bilimleri, 2021 yılında tezli yüksek lisans eğitimini İnönü Üniversitesi- Alevilik Araştırmaları Enstitüsü, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Ana Bilim Dalı'nda tamamladı. İnönü Üniversitesi-Alevilik Araştırmaları Enstitüsü, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Ana Bilim Dalı'nda doktora programına devam etmektedir. Alevilik-Bektaşilik alanında kitap bölümü ve makaleleri yayımlanmıştır.

[47] Bkz. 45 nolu dipnot.

Kaygusuz Abdâl Menâkıb-Nâmesi'nin Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Yasaları Bağlamında İncelenmesi

Işılav Pınar Özilik[48]

Danimarkalı halk bilimci Axel Olrik'in "Halk Anlatılarının Epik Yasaları" (Epic Laws of Folk Narrative) kuramı, halk anlatılarının bireysel yaratıdan öte, evrensel bir yapısal disipline dayandığını ileri sürmesi bakımından Türk tasavvuf edebiyatı metinlerinin analizinde de güçlü bir zemin sunmaktadır. Olrik, 1909'da yayınladığı makalesiyle dikkatlere sunduğu kuramında halk anlatılarının (sage) bireysel anlatıcıdan bağımsız, belirli bir yapısal disipline ve evrensel yasalara sahip olduğunu ileri sürer. Türk halk bilimi literatüründe bu kuram, 1994 yılında Milli Folklor dergisinde (sayı 23, 24, 25) yayımlanan çeviri ve değerlendirme yazılarıyla akademik zemine taşınmıştır.

Türk edebiyatı sahasında Olrik'in kuramını halk edebiyatı metinlerine tatbik eden bazı çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalarda masallar, efsaneler, halk hikayeleri tahlil edilmiştir. Menkıbeler de üzerine çalışma yapılan bu türler gibi bir sözlü kültür ürünüdür. Menâkıb-nâmeler menkıbelerin toplanıp yazıya aktarılmalarıyla oluşur. Ancak ilk etapta bu anlatılar sözlü kültürde vücut bulur. Bir başka deyişle bu eserler yazıyla ortaya çıkmamış, sözlü kültürün yazıya geçirilmesiyle oluşmuştur. Çalışmaya konu olan metin Abdurrahman Güzel tarafından hazırlanan Kaygusuz Abdal Külliyatı'ndaki Kaygusuz Abdâl Menâkıb-nâmesi'dir. Araştırmanın temel sorusu Axel Olrik'in "epik anlatı yasaları"nın menkıbelere tatbik edildiğinde bu yasalara uyup uymadığıdır.

Alanya Beyi'nin oğlu Gaybî'nin şehzadelikten dervişliğe uzanan manevi serüveni, Olrik'in saptadığı "Giriş ve Kapanış Yasası, Yineleme Yasası, Üçleme Yasası, Zıtlık Yasası, İkizler Yasası, Bir Sahnede İki Kişi Yasası, İlk ve Son Durumun Önemi, Tek Çizgi Yasası, Kalıplaştırma Yasası, Epik Mantık Yasası, Epik Birlik ve İdeal Epik Birlik Yasaları, Tek Entrika Yasası, Dikkati Baş Kahramanın Üzerine Toplama Yasası, Plastik Tablo Sahneleri Yasası"

[48] Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. ipozluk@hotmail.com.
Kırıkkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu ve aynı bölümde Eski Türk Edebiyatı alanında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitenin İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinde doçent olarak görev yapmaktadır. Szeged, Johannes Gutenberg ve Atina üniversitelerinde ders ve seminerler verdi. Osmanlı sahası klasik Türk edebiyatı ile dinî-tasavvufi Türk edebiyatı alanlarında lisans ve yüksek lisans dersleri vermekte, bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir.

başlıkları altında incelenmiştir. İnceleme sonucunda Menâkıb-nâme'nin kurgusal yapısının Olrik'in yasalarıyla büyük ölçüde örtüştüğü dikkat çekmektedir.

Metnin epik yasalarda karşılığını bulması, menâkıb-nâme türündeki bu eserin yalnızca dini-tasavvufi bir biyografi değil, aynı zamanda epik anlatı sanatının evrensel iskeletini kullanan kurgusal bir metin olduğunun göstergesidir. Bu durum, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişte anlatı dinamiklerinin nasıl korunduğunu ve "epik birlik" ile "epik mantık" ilkelerinin metnin teolojik amacına nasıl hizmet ettiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Kaygusuz Abdâl Menâkıb-nâmesi'nin bu yasalara uyması yani Axel Olrik'in epik anlatı yasalarının menkıbede karşılık bulması bu eserin bir sözlü kültür ögesi olduğunun da kanıtıdır.

Anahtar kelimeler: Kaygusuz Abdâl, Menâkıb-nâme, Axel Olrik, epik yasalar, kuram.

Almanya'da Okullarda Alevilik Dersleri

İsmail Kaplan[49]

1980'lerde, Alevi işçiler diğer Türkiyeliler gibi Alman okullara gönderdiler ve bu çocuklar din dersi olarak Katolik ya da Protestan din derslerine girdiler. Ayrıca Türkiye'den geldikleri için, Türkçe ana dil derslerine otomatik olarak gönderildiler. Almanya'da din dersleri, "Alman Anayasası'nın 7.3. maddesinde de açık olarak belirttiği gibi; inanç kurumlarının ilkeleri doğrultusunda olmalıdır. 1990 yılında kurulmuş olan Almanya Alevi Birlileri Federasyonu (AABF) 2000 li yıllarda Eğitim Bakanlıklarına Alevilik dersleri için dilekçeler verdi. Alevilik ilk defa 2002 yılında Berlin okullarında ders olarak okutulmaya başlandı. Kuzey Ren Vestfalya (KRV) eyaletinin öncülüğünde, Hessen, Baden-Württemberg ve Bavyera eyaletleri Alevilik derslerine karar vermeden önce Prof. Dr. Ursula Spuler-Stegemann'a Alevilik ve AABF üzerine bir rapor hazırlattılar. Spuler-Stegemann Alevilik öğretisi ve AABF üzerine geniş bilgiler vererek Anayasa'ya uygun olan Alevilik derslerinin önünü açtı.

AABF ve KRV Eğitim Bakanlığı 2005 yılında Alevilik derslerinin içeriğini belirlemek üzere karma bir müfredat programı komisyonu oluşturdu. Hazırlanan ders programını 2008'de onaylayarak yürürlüğe soktu ve Alevilik dersleri başladı. Şu anda 8 Eyalette Alevilik dersleri verilmektedir. AABF öncelikle Almanya`da öğretmen fakültelerinde öğrenim görmüş ve okullarda görev yapan Alevi öğretmenlere ulaşarak, onlardan Alevilik dersleri vermeleri konusunda rızalık almıştır. Alevilik derslerine öğretmen yetiştirmek için Weingarten Öğretmen Yüksek Okulu'nda, 2011 yaz döneminde "Lehrgang Alevitische Religionspädagogik" okutulmaya başlandı. Daha sonra 2015/16 döneminde Almanya`da ilk defa Alevilik, Hamburg

[49] Bağımsız Araştırmacı. Pinneberg Almanya. ismail.kaplan@gmx.de İsmail Kaplan, 1950 Tokat /Niksar Gülbayır (Zeraa) köyü doğumlu. Niksar Ortaokulu ve Tokat Lisesinden sonra 1967-1972 yıllarında İstanbul`da İTÜ Makine bölümünü bitirerek Makine Yüksek Mühendisi oldu. Almanya`ya doktora için gitti. Rosenheim ve Herten`de Türk Danış olarak çalıştı. Ancak daha sonra Bochum`da ikinci bir eğitimle 1986`da sosyal pedagog oldu. 1981-1987 yıllarında Herne`de RAA okul projesinde görev aldı. Bu dönemde öğretmen eğitimlerinde görev aldı ve Alman öğretmenlere Türkçe kursları verdi. 1988-1999 yıllarında Hamburg Çalışma ve Sosyal Senatörlüğünde, entegrasyon programlarını koordine etti. 1990'da Almanya'da bir ilk olan Hamburg Alevi Kültür Merkezinin ilk başkanlığını yaptı. Ağustos 1999'da AABF`de Eğitim ve Projeler bölümünü kurmak üzere eğitim sorumlusu olarak görev aldı. 2013 yılına kadar Alevilik dersleri ve projeler bölümünü yönetti. 2011-2020 yıllarında Weingarten Öğretmen Yüksek Okulu`nda ve Hamburg Üniversitesi`nde Alevilik pedagojisi dersleri verdi. İsmail Kaplan, 2012-2018 yıllarında Türkçe ve Almanca dillerinde yaratıcı düşünce atölyeleri oluşturdu ve yönetti. Almanca olarak "Das Alevitentum -Alevilik" ve "Das Alevitentum- Lehre, Seele, Gemeinschaft" kitaplarını çıkardı. Daha sonra "Synopse Alevi ve Sünni İnançlarının Karşılaştırılması" ve "MUREST Handbuch İnançlar Arası Diyalog El Kitabı" adlı kitapları diğer yazarlarla birlikte yayınladı. Yazarın "Alevice Bakış", "Okullar için Alevilik ders programı" ve "Yaratıcı Düşünme ve Modern Öğrenme" adlı kitapları Türkiye`de yayınlandı.

Üniversitesi`nde araştırılmaya ve öğretilmeye başlandı. Alevi öğrenciler derslerde din kültürlerini ve kimliklerini öğrenmekteler. Alevilik derslerinin öğrencilerin başarılarına önemli katkısı oluyor ve özellikle ders başlarında alınan rızalıkla barışçıl kişilik kazanıyorlar.

Anahtar kelimeler: Alevilik dersleri, AABF, kimlik, inanç, Alevi örgütlenmesi, Diaspora Aleviliği, Alevilik müfredatı.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Takdir Marjı Doktrini ve Alevi İçtihatları

Semanur Dikme[50]

İnsan hakları; ırk, din, cinsiyet ve benzeri herhangi bir ayrım gözetilmeksizin öznelerin yalnızca insan olmaktan kaynaklanan; sahip olunan ve talep etme yetkisi veren evrensel, eşit ve devredilemez haklardır. Hakların evrensel olması ve kapsayıcılığı ile devletlerin egemenlik yetkisinin haklara olan sirayeti denetim mekanizmalarının küresel ölçekte oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk ve beraberinde gelişen insan hakları teorisinin önemli somut adımlarından biri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin imzaya açılması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulması olmuştur. Bu sayede evrensel denetim mekanizması oluşturulmuştur. Evrensel denetim mekanizmasının ulaşmak istediği nihai amaç ise evrensel insan hakları değerlerinin oluşması ve korunması olmakla beraber bu mekanizma işletilirken devletlerin öncelikli yükümlülüğe sahip olması ile egemenlik alanlarının ihlal edilmemesi de gerektiği kabul edilmektedir.

Devletlerin öncelikli yükümlülükleri, egemenlik alanı ve her ülkenin sahip olduğu özgü durumlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yapmış olduğu denetimlerde takdir marjı doktrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu doktrin ile devletlere, yapılan başvurular incelenirken belirli hareket serbestisi tanınmıştır. Ancak insan haklarına verilen değer karşısında bu serbesti kimi durumlarda hiç tanınmazken kimi durumlarda ise oldukça dar bir alanda tanınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesinde düzenlenen düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ise takdir marjı doktrinin dikkate alındığı maddelerden biridir. Ancak burada da madde kapsamına giren müdahalenin hangi alanda olduğu ve müdahalenin boyutu gibi çeşitli faktörlerle takdir alanı darılıp genişlemekte kimi durumda ise hiç tanınmamaktadır. Özellikle maddenin ilk fıkrasında düzenlenen; düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün içsel boyutu bakımından takdir marjı tanınmamaktadır. Yine din dersi gibi eğitime ilişkin ve teolojik tartışma gerektiren tanımlama/konumlandırma düzeyine giren başvurularda ise kimi durumlarda tamamen ortadan kalkan kimi zaman ise oldukça dar ele alınan takdir marjı değerlendirilmesi yapılmaktadır.

[50] Avukat, Yüksek Lisans Öğrencisi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku. av.semanurdikme@gmail.com
2001 yılında Erzincan'da doğdu. Erzincan Fen Lisesinin ardından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2023'te mezun oldu. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Kamu Hukuku yüksek lisans programında eğitimini sürdürmektedir. Erzincan Barosuna kayıtlı olarak serbest avukatlık yapmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesine dair önemli içtihatları oluşturan Alevi toplumu, takdir marjı alanında da doktrinin gelişmesinde oldukça önemli etkilere sahiptir. Zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, ibadet özgürlüğü, inancın resmi düzeyde tanınması gibi çeşitli alanlarda hukuki mücadele veren Alevi toplumu, takdir marjı doktrinin de netleşmesini sağlamış; bu sayede de devletlerin yürüttükleri politikalarda sahip oldukları hareket serbestisinin boyutlarının belirlenmesine katkı sunmuşlardır. Bu çalışmada da öncelikle takdir marjı doktrini genel kapsamda anlatılmış daha sonra 9. madde kapsamındaki takdir marjı irdelenmiştir. Son bölümde ise Alevi içtihatları kapsamında takdir marjı gelişimi incelenmiştir. Nihai amaç devletlerin inanç özgürlüğü kapsamındaki hareket serbestisinin Alevi içtihatları sayesinde belirlenebilmesine katkı sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Takdir marjı, din ve vicdan özgürlüğü, AİHM Alevi içtihatları.

2021–2025 Yılları Arasında Alevilikle İlgili Yayınlanan Lisansüstü Tezlerde Alevi Modernleşmesi

Mehmet Gür[51]

Bu araştırma, 2021-2025 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan ve tez başlığında Aleviliği içeren lisansüstü tezlerde Alevi modernleşmesi olgusunun nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde erişilebilen yüksek lisans ve doktora tezleri doküman incelemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın temel amacı; özellikle saha araştırmalarından elde edilen tespitlerden yola çıkarak Aleviliğin modernleşme sürecinde kimlik, kentleşme, sekülerleşme, dijitalleşme, siyasal katılım, kurumsallaşma ve gençlik konularının güncel halini ortaya koymaktır.

İncelenen tezlerde Alevi modernleşmesinin geleneksel inanç pratiklerinden uzaklaşma ve ayrıca yeni kimlik üretim süreçleri bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Özellikle kentleşme sonrası cem, dedelik kurumunun günümüzdeki durumu, cemevlerinin şehirlerdeki temsili ve Alevi gençliğinin dijital medya üzerinden kimlik inşası dikkat çeken temalar arasında yer almaktadır. Bunun yanında, diğer inanç mensuplarıyla ilişkiler, kadınların Alevi toplumsal yapısındaki görünürlüğünün artması ve eğitim düzeyindeki yükselişin inanç algısına etkisi de tezlerde öne çıkan başlıklardandır.

Araştırmada ayrıca, modernleşme sürecinin Alevi toplumu içinde homojen bir dönüşüm oluşturmadığı; kuşaklar, bölgeler ve sosyoekonomik farklılıklar doğrultusunda çeşitli kırılmalar ürettiği tespit edilmiştir. Özellikle geleneksel ocak sistemi ile modern dernekleşme yapıları arasında yaşanan gerilimlerin, güncel Alevi kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Tezlerin önemli bir kısmında Aleviliğin kültürel mi yoksa inanç temelli mi tanımlanması gerektiği tartışmasının modernleşme sürecinin merkezinde yer aldığı görülmektedir.

Sonuç olarak çalışma, 2021-2025 yılları arasındaki lisansüstü araştırmaların Alevi modernleşmesini çok boyutlu bir sosyolojik dönüşüm olarak ele aldığını göstermektedir. Bu tezlerde, Aleviliğin geleneksel yapısının korunması için çokça bir çaba gösterilmediğini ve

[51] Doktora Öğrencisi. İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsü Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Ana Bilim Dalı. 45231102002@ogr.inonu.edu.tr.
1986 yılında Malatya'da doğdu. 2008'de Atatürk Üniversitesi Matematik Bölümünden mezun oldu. İnönü Üniversitesi Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Enstitüsünde 2022'de yüksek lisansını tamamladı. Aynı enstitüde 2023'te başladığı doktora eğitimini tez yazım aşamasında sürdürmektedir. 2008–2012 yıllarında matematik öğretmenliği yaptı. 2012'den bu yana Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında çalışmaktadır.

modern toplum koşullarında daha çok bireyselleşme ve dijitalleşme ön planda olduğu görülmektedir. Araştırma, güncel akademik eğilimleri görünür kılarak gelecekte yapılacak Alevilik araştırmalarına literatür temelli bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Alevilik, şehirleşme, modernleşme, Alevi Modernleşmesi, Alevi Gençliği.

Akademinin Manipülatif Fonksiyonu: Aleviliğin Akademi ile İmtihanı

İbrahim Bahadır[52]

Bu bildiri, Aleviliğin akademik alandaki yeri, karşılaştığı zorluklar ve manipülatif etkilerinin incelenmesini amaçlamaktadır. İlk olarak, Aleviliğin tarihsel ve kültürel bağlamı ele alınarak, inanç sistemleri ve uygulamaları detaylandırılacaktır. Aleviliğin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar olan gelişimi, toplumsal, politik ve dinî etmenlerin etkisiyle birlikte irdelenecektir. Ardından, Alevilik çalışmalarının akademik sahadaki gelişimi incelenecek, bu alanda kullanılan yöntemler ve yaklaşımlar hakkında bilgi verilecektir. Akademinin Alevilik üzerindeki etkileri ve manipülasyon belirtileri, özellikle teolojik ve sosyolojik süzgeçler aracılığıyla ortaya konulacaktır. Ayrıca, akademik iletişimin dilsel yapısının Alevilik algısını nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır. Eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde, Alevilik araştırmalarında benimsenen kuramsal perspektifler ile akademinin oluşturduğu stereotipler değerlendirilecektir. Aleviliğin akademi ile imtihanı, ayrımcılık ve önyargıların etkileri bağlamında, Alevi kimliğinin dinamikleri üzerinden analiz edilecektir. Bildiride ayrıca somut örnek çalışmalara yer verilerek, Alevilik temalı akademik projelerin başarıları ve başarısızlıkları ile akademik yansımaları değerlendirilecektir. Alevilik ve toplumsal cinsiyet konusuna değinilerek, kadınların Alevilik içindeki rolleri ve temsili ile bu alandaki akademik tartışmalar ele alınacaktır. Son olarak, Alevilik araştırmalarında daha etkin ve kapsayıcı yaklaşımlar önerilecek ve eğitim alanındaki müfredat geliştirme stratejileri sunulacaktır. Gelecek perspektifleriyle birlikte Aleviliğin modernite ile ilişkisi ve akademik ile sosyal arenadaki rolü üzerine düşünceler paylaşılacaktır. Bu bildiri, Alevilik üzerine yapılan akademik çalışmaların hem derinlemesine değerlendirilmesi hem de gelecekteki yönelimleri için bir temel oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Alevilik; Alevilik araştırmaları, akademik temsil.

[52] Bağımsız Araştırmacı. ibrahimbahadir@hotmail.de.
İbrahim Bahadır 21 Haziran 1962'de Çorum'un Alaca ilçesinde doğdu. 1990'lı yıllardan itibaren Almanya'da yaşamaktadır. Yaklaşık 30 yıldır Türk milliyetçiliği, Alevi tarihi, Alevilik ile milliyetçilik arasındaki ilişki, Cumhuriyet'in ilk döneminde Alevilerin devletle ilişkileri ve Alevi inancında kadının yeri üzerine çalışmalar yürütmektedir. Yayımlanmış altı kitabı bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası sempozyumlarda 20'den fazla bildiri sunmuştur.

Kadim (Yerli) İnanç Perspektifinden Aleviliğin Genel Tanımına Eleştirel Bir Yaklaşım

Aynur Ünal[53]

Bu sunum, Türkiye'de Alevilik ile yerlilik, yerli inançlar ve kadim pratikler arasındaki ilişkiyi iç sömürgecilik, çoklu kategorileştirme ve sistematik asimilasyon çerçevesinde ele almaktadır. Çalışmanın temel argümanı, Aleviliğin yalnızca İslam'ın bir mezhebi, kültürel bir gelenek ya da etno-dinsel bir kimlik olarak tanımlanmasının yetersiz olduğudur. Bunun yerine Alevilik; devlet şiddeti, marjinalleştirme, inkâr ve tanınma arasındaki gerilimler içinde şekillenen, tarihsel olarak katmanlı ve siyasal açıdan tartışmalı bir kimliklenme alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede bildiri, Aleviliği yerlilik ve kadim halk/inanç tartışmalarıyla ilişkilendirerek, özellikle öz tanımlama, İbrahimî dinler öncesi köklülük, kolektif hafıza ve asimilasyoncu devlet pratiklerinin sürekliliği gibi meselelerin tartışılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Ayrıca, Alevi öğretisinin yerli bilgi sistemleri ve pratikleriyle sıklıkla ilişkilendirilen unsurları ne ölçüde taşıdığı incelenmektedir. Lee (2005), Kanada'daki İlk Milletler/Yerli Halklar çatışma yönetimi uygulamalarının temel özelliklerini vurgulamakta; bunlar arasında çatışma çözümü süreçlerinde yaşlıların liderlik rollerine dâhil edilmesi de yer almaktadır. Benzer biçimde, birçok araştırmacı yerli halkların maneviyatını, Yaratıcı, toprak/vatan ve hatta ruh taşıdığına inanılan cansız varlıklar dâhil olmak üzere tüm varlıklarla kurulan ilişkilere dayanan bir yaşam biçimi ve dünya görüşü olarak tanımlamaktadır (Ontario Human Rights Commission, 2024). Alevi öğretisi ve pratiğine bakıldığında, özellikle onun en temel özelliklerinden biri olan doğaya ilişkin inançların sürekliliği ile kalıtsal akrabalık ilişkilerine dayanan Raa Haqi kozmolojisinin (Kırmancki'de Hakikat Yolu), Kürt Alevilerinin geleneksel inanç sistemiyle benzerlikler gösterdiği görülmektedir (Gültekin, 2019). Bu unsurlar arasında doğayla kurulan kutsal ilişki, sözlü kültürün merkeziliği, müzik ve dansın kültürel ve ruhani işlevi, yaşlıların ve

[53] Lecturer – London College of Contemporary Arts (University for the Creative Arts) aynur.unal@lcca.ac.uk. Dr. Aynur Ünal, hâlihazırda Londra Çağdaş Sanatlar Koleji'nde (University of Creative Arts) öğretim görevlisi ve İngiltere'deki Arden University'de yardımcı öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Leicester Üniversitesi, Birleşik Krallık'tan Siyaset Sosyolojisi alanında doktora derecesine (2019), Deakin Üniversitesi, Avustralya'dan Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans derecesine (Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları uzmanlığıyla) (2016) ve Victoria University, Avustralya'dan Uluslararası Toplum Kalkınması alanında lisans derecesine (2014) sahiptir. Disiplinlerarası araştırma alanları arasında yerlilik, etnisite, yerli hakları, Kürt siyasal hareketi, Mezopotamya'nın Yerli Halkları (Orta Doğu), iç sömürgeleştirme, sömürge sonrası ulus-devletler, öz-yönetim hareketleri, yerlilik söylemi, ulusal kimlik söylemi, siyasal iletişim ve Eleştirel Söylem Çalışmaları (Critical Discourse Studies, CDS) yer almaktadır.

kadınların toplumsal konumu ve özellikle Ayin-i Cem etrafında şekillenen etik düzen ile topluluk içi çatışma çözüm mekanizmaları öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, bu çalışma yerliliği sabit, homojen ya da romantize edilmiş bir kategori olarak ele almamaktadır. Aksine, yerliliği, devam eden sömürgeci ve asimilasyoncu tahakküm koşulları altında siyasal bir konumlanış olarak değerlendirmektedir. Dünyadaki yerli halkların mücadeleleri sürerken, Aleviler de Türkiye'de devlet uygulamalarına karşı çıkmakta ve maruz kaldıkları toplu travmalarla yüzleşmektedir. Bu travmalar arasında marjinalleşme, baskı, zorla yerinden edilme ve asimilasyon yer almaktadır (Çetin ve Jenkins, 2024). Bu çalışmada yerlilik perspektifi, yerli halklar ile Aleviler arasında, özellikle ev sahibi devletlerle kurulan ilişkiler ve deneyimler açısından benzerlikleri anlamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu perspektif; iç sömürgecilik, asimilasyon, baskı, marjinalleşme ve katliamlar dâhil olmak üzere farklı kötü muamele biçimlerini tartışmak için de kullanılmaktadır. İç sömürgecilik teorisi, "daha büyük bir devletin sınırları içinde, farklı bir halk tarafından yönetilen bir ırksal veya etnik grubun kendi vatanındaki ast konumunu açıklamayı amaçlar" (Chavez, 2011, s. 786). Bu teori, ulusal sınırlar içindeki sömürgeciliğin daha kapsamlı bir yorumunu sunmakta; özellikle sınıf, asimilasyon, yayılma, göç ve benzeri yaklaşımlara dayanan açıklamalardan daha etkili biçimde yerli toplulukların eşitsiz konumunu görünür kılmaktadır.

Alevi kimliğine dair artan akademik çalışmalar, bu kimliğe yönelik yaklaşımlardaki temel ayrımın çoğu zaman Aleviliğin İslam'a yakınlık derecesi etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Oysa Aleviliğin İslam öncesi tarihsel kökenleri ve kendine özgü yapısı, onun kadim bir inanç sistemi ve ritüel pratiği olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu bildiride, Alevi kimliğinin özgünlüğünü ve kadim yönlerini anlamak amacıyla yerlilik (indigeneity) kavramından yararlanılacaktır. Son olarak, bildiri Aleviliğin yerlilik ekseninde düşünülmesinin hangi yeni kavramsal ve analitik imkânları ortaya çıkarabileceğini sorgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevilik; yerlilik, kadim inançlar; iç sömürgecilik, asimilasyon.

Üç Dönem Perspektifinde Rus Şarkiyatçılığında Alevilik Çalışmaları

Cavid Qasımov[54] & Nazan Akbulut[55]

Rus Şarkiyatçılığında Alevilik üzerine yapılan akademik çalışmaları üç ana dönem çerçevesinde tasnif etmek mümkündür: Çarlık Rusya dönemi, Sovyetler Birliği dönemi ve Rusya Federasyonu dönemi. Birinci dönem (Çarlık Rusya) kapsamında Alevilik üzerine akademik çalışmaların başlangıcı XIX. yüzyılın 1840'lı yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu alandaki ilk sistematik çalışmaların öncülüğünü Azerbaycan Türkü olan Mirza Kazım Bey üstlenmiştir. Onu takip eden süreçte N. Razumov, P. Polyakov, P. Pozdneyev, A. Müller, A. Mihayılov, A. Kırımskiy, A. Kolosnikov, S. Krillina, K. Kazanskiy ve İ. Goldziher gibi araştırmacılar, Alevilik üzerine önemli akademik katkılar sunmuşlardır. İkinci dönem (Sovyetler Birliği), Rus şarkiyatçılığı açısından kurumsallaşma ve metodolojik derinleşmenin belirginleştiği bir evreyi temsil etmektedir. 1920'li yıllardan itibaren Vasily Bartold, Evgeny Bertels, Boris Gafurov, Evgeny Belyaev, İ. Meşaninov, M. A. Bogolepov, B. Veymarn ve S. Demidov gibi önde gelen Sovyet şarkiyatçıları; Anadolu, İran ve Azerbaycan sahalarındaki Alevilik olgusunu disiplinler arası yaklaşımlarla incelemişlerdir. Üçüncü dönem (Rusya Federasyonu) ise günümüzde de devam eden araştırmaları kapsamaktadır. Bu dönemde Rusya'daki çeşitli akademik kurumlarda V. Saytov, N. Kojemyak, D. Jugulskaya ve diğer araştırmacılar tarafından Alevilik üzerine çalışmalar sürdürülmektedir.

Bu çerçevede, 5–7 Haziran 2026 tarihlerinde Hacıbektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Çorum Şubesi ile Çorum Alevi Kültür Merkezi Derneği tarafından düzenlenecek olan Çorum Alevi Kültür Şenliği kapsamında gerçekleştirilecek I. Alevilik Çalışmaları Kongresi'ne sunulması planlanan bildiride, üç dönem perspektifinde Rus Şarkiyatçılığında Alevilik üzerine yürütülen akademik çalışmaların tarihsel gelişimi ve metodolojik özellikleri bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Rus Şarkiyatçılığı, Alevilik Çalışmaları, Çarlık Rusya, Sovyetler Birliği.

[54] Prof. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. cavidqasimov@yyu.edu.tr.
Prof. Dr. Cavid Qasımov, 1976 yılında Azerbaycan'da doğdu. Doktorasını 2004 yılında Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsünde tamamladı. Çalışmaları ağırlıklı olarak Rus-Osmanlı ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

[55] Hatay Fen Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, nazanakbulut18@gmail.com

Gündelik Hayatta Aleviliği İncelemek: Teorik ve Yöntemsel Açılımlar

İlbey C. N. Özdemirci[56]

Bu bildiri, Aleviliğin ulusal ve ulusötesi bağlamlarda alımlanma ve tecrübe edilme biçimlerini incelemeye yönelik karşılaştırmalı bir saha araştırması için özgün bir teorik ve metodolojik çerçeve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Alevilik deneyimlerinin yalnızca inanç, kimlik ya da kurumlar düzeyinde değil, gündelik pratikler, mekânlar, bedenler, maddi çevreler ve hafıza süreçleri içinde çok boyutlu biçimde ele alınabileceğini ileri sürmektedir.

Bildirinin odağında, yakın gelecekte gerçekleştirilmesi planlanan, Türkiye ve diaspora Alevilik deneyimlerinin bireylerin gündelik hayatlarında hangi toplumsal koşullarla ilişki içinde şekillendiğini açığa çıkarabilmeyi hedefleyen karşılaştırmalı bir saha çalışmasının dayandırılabileceği teorik ve metodolojik zemini tartışmaya açarak geliştirme maksadı yer almaktadır. Bu doğrultuda Alevilik deneyimlerini etkileyen mekânsal, bedensel ve maddi boyutlar ile hafızayı yapılandıran kolektif ve bireysel bellek oluşumlarının analiz edilmesine yönelik teorik ve metodolojik çözümleme önerileri sunulmaktadır.

Asad'ın dinin tarihsel ve söylemsel kuruluşuna ilişkin yaklaşımından hareketle (1993, 2003), inancı tarihsel olarak üretilen ve pratikler, bedenler, mekânlar ve kurumsal ilişkiler aracılığıyla sürekli yeniden kurulan bir olgu olarak kavramsallaştıran bu çalışma, dini pratiklerin olumsal ve tarihsel yapısını görünür kılan deneyimler üretmesi bakımından yerinden edilme ve yeniden yerleşme deneyimleri bağlamında Aleviliğin ulusal ve ulusötesi düzeylerde karşılaştırmalı biçimde incelenmesine gereksinim olduğu tespitiyle geliştirilmiştir.

Bu doğrultuda göç olgusu ile ilişkili biçimde farklılaşan kurumsal rejimler, hukuki çerçeveler, maddi çevreler ve tanınma rejimleri içinde Aleviliğin gündelik pratikler düzeyinde incelenebilmesi, dini yaşamı düzenleyici duyusal ve mekânsal boyutları bir arada ele almayı gerektirir (Tweed, 2006; Levitt, 2007). Gündelik hayatı, dini deneyimin üretildiği ve müzakere

[56] Dr. Öğretim Üyesi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. ilbeycnozdemirci@gmail.com.
İlbey C. N. Özdemirci 1987 yılında doğdu. Çocukluğu ve eğitim hayatı Ankara'da geçti. 2009'da Gazi Üniversite Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2010 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde başladığı yüksek lisans eğitimini 2014'te tamamladı. Aynı bölümde 2014-2020 yılları arasında doktora eğitimi aldı ve Erken Cumhuriyet Döneminde Sekülerliğin İnşasına Taşradan Bakmak başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Tübitak tarafından verilen araştırma bursuna hak kazanarak 2019 yılını Kanada'da McGill Üniversitesi Din Çalışmaları Okulu'nda geçirdi. 2011 yılından beri Kilis 7 Aralık Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde çalışmakta olan Özdemirci'nin 2022'de İletişim Yayınları'ndan çıkan Fötr Şapkalı Şıh isimli kitabının yanısıra çeşitli ulusal ve uluslararası akademik dergilerde yayınlanmış Erken Cumhuriyet Dönemi'nde din, modernleşme ve sekülerlik konularına yoğunlaşan makaleleri bulunmaktadır.

edildiği temel saha olarak kavrayan bir anlayıştan hareketle bu çalışma, Aleviliğin gündelik alımlanma ve pratik edilme biçimlerinin McGuire'ın (2008) geliştirdiği lived religion (yaşayan din) anlayışı ekseninde ele alınabileceğini önerir. Bu yaklaşım, Aleviliğin gündelik alımlanma ve pratik edilme biçimlerini, resmi doktrinler ya da kurumsal temsillerle sınırlamadan inceleme imkânı sunar. Gündelik hayatta nesnelerin, mekânsal düzenlemelerin, mimari biçimlerin ve duyusal çevrelerin dini deneyimi yansıtmakla kalmayıp, onu aktif biçimde şekillendirdiğini öne süren material religion (maddi din) yaklaşımı analize dahil edilerek, inanca dair maddi ve mekânsal üretim ve deneyim biçimlerinin ele alınması gerektiği savunulmaktadır (Meyer, 2012).

Dinin gündelik deneyimini açığa çıkaran bu teorik çerçeve, hafıza meselesiyle birlikte ele alındığında Alevilik deneyimlerinin kuşaklararası aktarım, aidiyet, otorite ve ihtilaf süreçleri içinde nasıl yeniden üretildiğini incelemeye olanak sağlar. Aleviliğe dair hafıza, yalnızca geçmişe ilişkin söylemsel aktarımlardan ibaret değildir; anlatılar, ritüeller, ibadet mekânları, bedenler ve gündelik pratikler aracılığıyla kurulan ilişkisel bir süreçtir. Bu nedenle bildiri, sözlü tarih yönteminin Alevilik çalışmalarına güçlü bir katkı sunabileceğini savunmaktadır. Hafızayı pasif bir kayıt alanı değil, bireylerin yaşanmış deneyimleri yorumladığı, yeniden çerçevelediği ve anlamlandırdığı anlatısal bir inşa süreci olarak kavrayan sözlü tarih, dini aidiyetin, otoritenin ve belleğin kuşaklar boyunca aktarımını ve dönüşümünü incelemek için elverişli bir yöntem sunar (Portelli, 1991; Thompson, 2000).

Sonuç olarak bu bildiri, ampirik bulgu sunmaktan ziyade, gelecekte yürütülmesi planlanan karşılaştırmalı araştırma için teorik ve yöntemsel bir tartışma zemini açmayı hedeflemektedir. Sözlü tarih, gündelik din, maddi din, ritüel ve mekân analizini bir araya getiren bu yaklaşımın, Alevilik çalışmalarında deneyim, hafıza ve gündelik pratikler arasındaki ilişkileri daha bütünlüklü biçimde kavramaya katkı sunacağı öne sürülmektedir.

Anahtar kelimeler: Gündelik hayat, maddi din, yaşayan din, sözlü tarih, hafıza.

Erken Dönem Amerikalı Oryantalist John Porter Brown'ın Perspektifinden Bektaşilik

Adil Çelik[57]

Oryantalizm, Batı'nın Doğu'yu anlama ve tanımlama çabası olarak Avrupa merkezli doğmuş olsa da XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Amerikalı figürlerin de bu diskura dahil olduğu görülmektedir. Bu tebliğ, erken dönem Amerikan oryantalizminin öncü ismi, diplomat ve çevirmen John Porter Brown'ın (1814-1872) perspektifinden XIX. yüzyıl Osmanlı coğrafyasındaki Bektaşilik algısını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın ana odağını, Brown'ın 1868 yılında Londra'da yayımlanan ve sahasındaki ilk özgün eserlerden biri kabul edilen "The Dervishes or Oriental Spiritualism" adlı kitabı oluşturmaktadır. Bildirinin içeriği, Bektaşiliğin tarihsel süreçteki dönüşümü ile Brown'ın bu sürece dair tanıklıkları arasındaki ilişki üzerine kurgulanmıştır. Özellikle 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşi tekkelerinin kapatılması ve tarikatın kurumsal hafızasının Nakşibendi mirasına devredilmeye çalışıldığı kritik bir geçiş döneminde, Brown'ın sunduğu veriler mercek altına alınmaktadır. Çalışmanın sınırları, Brown'ın biyografik arka planı, İstanbul'daki diplomatik kariyeri ve söz konusu eserindeki Bektaşiliğe dair gözlemleriyle çizilmiştir. Yöntem olarak, Brown'ın klasik Doğu metinlerine dayanan literatür incelemeleri ile İstanbul tekkelerinde gerçekleştirdiği etnografik gözlemlerin metodolojik birleşimi analiz edilecektir. Çalışmanın özgün değeri, Bektaşilik üzerine oluşan yerleşik akademik literatürde (Birge, Köprülü, Ocak, Mélikoff) genellikle ihmal edilen veya yeterince derinlemesine irdelenmeyen John Porter Brown figürünü merkeze almasından kaynaklanmaktadır. Türk halk kültürü ve tasavvuf düşüncesini Amerikan

[57] Doç. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü adilcelik0@gmail.com. Adil Çelik, 1986 yılında Afyonkarahisar'da doğdu, 2004 yılında Afyon Milli Piyango Anadolu Lisesinden. 2010 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladığı "Kırgız Türklerinin Arkaik Destanlarında Mitik Unsurlar" adlı yüksek lisans tezi ile bilim uzmanı; 2019 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladığı "Türk Anlatı Geleneğinde Stereotipler" adlı doktora tezi ile de doktor ünvanlarını aldı. 2019-2024 yılları arasında University of Prishtina, Yermouk University, University of D'Alger 2, University of Pomorski w Slupsku'da Türk folkloru, mitoloji ve somut olmayan kültürel miras konularında dersler yürüttü. 2022 yılında Doçent ünvanı alan Çelik; 2025 yılından bu yana TÜBİTAK 1001 ve TÜBİTAK 3005 destek programları kapsamında iki projenin yürütücülüğünü yapmaktadır. Alevilikte düşkünlük, Alevilikte geçiş dönemi uygulamaları, Pir Sultan Ocağının örgütlenme sistemi üzerine çalışmalar yürüten Çelik, ABDAL (Alevilik Bektaşilik Dijital Ansiklopedisi ve Literatürü) projesinde halkbilimi alan editörü olarak çalışmaktadır. 2012 yılından bu yana Cumhuriyet Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümünde çalışan Çelik, aynı bölümde 2018 yılından bu yana Toplumsal Uygulamalar Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmektedir. Yaklaşık 60 bilimsel yayını bulunan Çelik, evli ve bir çocuk babasıdır.

literatürüne aktaran ilk isim olan Brown'ın eserindeki görsel betimlemeler ve tarikat ritüellerine dair anlatıları, XIX. yüzyıl Bektaşiliğinin Batılı zihinlerdeki inşasını anlamak açısından vazgeçilmez veriler sunmaktadır. Bu tebliğ ile literatürdeki bu boşluğun doldurulması ve Amerikan oryantalizminin erken dönem karakteristiğinin Bektaşilik özelinde somutlaştırılması hedeflenmektedir. Ayrıca bu analiz, bir diplomat-yazarın gözünden tarikatın toplumsal statüsünü ve kriz dönemlerindeki konumlanışını anlamlandırmamıza olanak tanıyacaktır. Sonuç olarak bildiri, Amerikan oryantalizminin erken evresindeki tasavvuf algısını, Bektaşilik özelinde somut bir örneklemle ortaya koymayı vaat etmektedir.

Anahtar kelimeler: John Porter Brown, Bektaşilik, Oryantalizm, tasavvuf, XIX. yüzyıl.

17. Yüzyıl Alman Seyyahı Adam Olearius'un Anlatımıyla İran'da Kızılbaş-Safevi Ritüelleri

Mehmet Ali Yolcu[58]

Asıl adı Adam Ölschläger olan (1599-1671) Alman bilgin Adam Olearius; Leipzig Üniversitesinde teoloji, matematik, astronomi ve coğrafya eğitimi almış, 1633 yılında Holstein-Gottorp Dükü III. Friedrich'in hizmetine girmiş ve kısa sürede dükün kütüphanecisi ve saray matematikçisi olmuştur. Onu sıradan bir seyahatname yazarından ayıran temel özellik, İran'a elçilik heyetine sekreter sıfatıyla dâhil edilmesidir. Bu görevi, ona seyahat boyunca karşılaştığı olayları, coğrafi keşifleri ve kültürel gözlemleri sistematik bir şekilde kaydetme sorumluluğu yüklemiştir. Adam Olearius 1636-1638 yılları arasında elçilik heyetiyle birlikte İran'a seyahat etmiştir. Bu seyahati esnasında Safevilerin siyasi ve ekonomik yapısına ilişkin bilgiler vermesinin yanında dönemin dini ve kültürel hayatına ilişkin ayrıntılı kayıtlar da tutmuştur. Olearius'un aktardığı gözlemler arasında Safevî İran'ının temel ideolojik unsurlarından biri olan Kızılbaş topluluklarına ve onların ritüellerine dair bazı bilgiler de vardır.

Şah İsmail'den yaklaşık yüz yıl sonra Safevilerin 6. şahı Safi dönemi İran'ına yapılan seyahatin gerçekleştiği tarihlerde İran'da Kızılbaş askeri egemenliği zayıflamış; Safevilerin ilk kurulduğu andan itibaren başlatılan ve I. Abbas döneminde yoğunluğu artan Şiileştirme süreci neredeyse tamamlanmıştır. Yine de Olearius, Safevi topraklarında Kızılbaş Sufizminden kalan bazı

[58] Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mehmetaliyolcu@comu.edu.tr
1980 yılında Balıkesir'de dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaöğrenimini Balıkesir'de, 2003'te lisans ve 2005'te yüksek lisans öğrenimini Bursa Uludağ Üniversitesinde, doktorasını ise Balıkesir Üniversitesinde 2011 yılında tamamlamıştır. 2012-2017 yılları arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 2014 yılında Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsünün kuruluş çalışmalarına katılmış ve müdür yardımcısı olarak görev almıştır. Yine bu dönemde Nevşehir Aleviliği üzerine BAP projesi yürütmüştür. 2015 yılında doçent ünvanını almıştır. 2017 yılından beri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalında görev yapan Yolcu, "Eskişehir'de yaşayan Kırım Tatarları", "Balıkesir'de kadın folkloru" ve "Kaz Dağları çevresinde geleneksel ekolojik bilgi" temaları üzerine 1001 kodlu TÜBİTAK araştırma projeleri yürütmüştür. 2021 yılında profesör olmuş; 2022 yılında ise bölüm başkanlığı görevini üstlenmiştir. Yayımlanmış 8 özgün kitabı, 32 uluslararası bilimsel makalesi ve 37 uluslararası bilimsel bildirisi bulunan Yolcu, evli ve iki çocuk babasıdır. Çalışma alanları arasında Türk halk edebiyatı, halk bilimi, kültürel antropoloji, Alevilik Bektaşilik araştırmaları, diaspora çalışmaları ve geleneksel ekolojik bilgi araştırmaları yer almaktadır. Halk kültürü, ritüeller, inanç sistemleri, sözlü anlatılar ve kültürel kimlik üzerine çalışmalar yapan Prof. Dr. Yolcu'nun öne çıkan çalışmaları arasında *Kutsaldan Ritüele: Çanakkale TahtacılarınınGeleneksel Dünya Görüşü*, *Homo Naturalis: İnsan ve Geleneksel Ekolojik Bilgi* ve *Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar* vb. eserler yer almaktadır.

ritüelleri gözlemlemiştir. Seyahat notlarında o dönemin Safevi başkenti İsfahan çevresinde evlilik, kurban, yas-matem ritüelleri ve Anadolu Aleviliğinde görülen "musahiplik" cemine benzer bir ritüelin tasvirine yer veren Olearius; ayrıca Maktelname okuma, Gadir-i Hum kutlamaları, Muharrem ve Aşura törenlerine dair birinci elden bilgilere ve gözlemlere yer vermiştir. Bu bakımdan Olearius, ritüelistik açıdan Safevi Kızılbaş Sufizminin Anadolu Aleviliğine etkileri konusunda bize tanıklıklar sunmuştur.

Olearius, seyahat notlarını 1647 yılında Offt begehrte Beschreibung der newen orientalischen Reise (Yeni Doğu Seyahatinin Arzu Edilen Tasviri) adıyla yayımlamış, 1656 yılında ise genişletilmiş ikinci baskısı Vermehrte Newe Beschreibung der Muscowitischen und Persischen Reise (Moskova ve İran Yolculuğuna Dair Yeni ve Kapsamlı Açıklamalar) adıyla yayınlanmıştır. Eser o kadar ilgi görmüştür ki, kısa sürede Felemenkçe, Fransızca, İtalyanca ve İngilizceye çevrilmiştir. İncelememizde bu eser temel alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Adam Olearius, Kızılbaş Sufizmi, Safeviler, İran, Ritüel, Seyahatname.

20. Yüzyılın Başlarında Alman Şarkiyatçı Georg Jacob'un Gözünden Bektaşilik

Ali Selçuk[59]

1862-1937 yılları arasında yaşayan Georg Jacob, Doğu dilleri, Türkoloji ve İslam araştırmaları alanlarında uzmanlaşmış önemli bir Alman akademisyendir. Uzun yıllar Alman üniversitelerinde görev yapan Jacob, Osmanlı toplumu, Türk halk edebiyatı, Karagöz oyunu, tasavvufî yapılar ve gündelik yaşam kültürü üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Özellikle halk kültürüne yönelik ilgisi, onu siyasi veya diplomatik meselelerle ilgilenen klasik şarkiyatçılardan ayırmaktadır. Osmanlı coğrafyasına dair gözlemlerini akademik bir bakışla değerlendiren Jacob, Türk kültürünü Avrupa'ya tanıtan önemli isimlerden biri olmuştur. Onun eserleri, çok değerli etnografik bilgiler sunmaktadır.

Bu bildiride, Georg Jacob'un Bektaşiliğe dair gözlem ve değerlendirmelerini incelemeyi amaçladık. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Osmanlı toplumuna yönelik Avrupa merkezli akademik ilginin önemli temsilcilerinden biri olan ve tasavvufî yapılar ile heterodoks dini gruplar üzerine yaptığı çalışmalarla dikkat çeken Jacob'un Bektaşilik hakkındaki değerlendirmeleri bir tarikatın inanç ve ritüellerine ilişkin bilgiler sunmakla sınır değildir; dönemin Avrupa şarkiyatçılığının Osmanlı dini hayatını nasıl kavradığını göstermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Georg Jacob'un 1908 yılında Berlin'de yayımlanan Beiträge zur Kenntnis des Derwisch-Ordens der Bektaschis (Bektaşi Derviş Tarikatı Hakkında Bilgiye Katkılar) başlıklı eseri ile 1909 yılında Münih'te yayımlanan Die Bektaschijje in ihrem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen (Benzer Oluşumlarla Karşılaştırmalı Olarak Bektaşilik) adlı eseri çalışmamızda başvurduğumuz eselerdir. Jacob'un Bektaşiliği İslam içerisinde salt bir tarikat değil, kendine has gizli öğretileri olan bir "sekt" olarak tanımlaması dikkat çekicidir. Müellif, tarikatın kökenlerini Hacı Bektaş Veli ile başlatmanın tarihsel olarak güç olduğunu belirterek, bu yapının

[59] Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi bölümü. aliselcuk@erciyes.edu.tr
1970 yılında Mersin'de dünyaya gelmiştir. Doktorasını *Mersin Tahtacıları* başlığını taşıyan çalışmasıyla Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2003 yılında tamamlamıştır. Çalışma alanları arasında halk bilimi, kültürel antropoloji, Alevilik Bektaşilik araştırmaları yer almaktadır. Sıraç Alevileri üzerine 1001 kodlu TÜBİTAK araştırma projesi, Giritli Göçmenler ile ilgili de BAP projesi yürütmüştür. Geleneksel Türk inançları, geleneksel topluluklar, ritüeller, inanç sistemleri ve kültürel kimlik üzerine çalışmalar yapan Ali Selçuk'un öne çıkan çalışmaları arasında *Tahtacılar, Anşa Bacılı Ocağı, Giritli Göçmenler* vb. eserler yer almaktadır. Alevilik, Tahtacılar, Sıraçlar, Anşa Bacılılar, Girit Göçmenleri, Giritli Bektaşiler, Geleneksel Türk inançları, Balkan Aleviliği ve Bektaşiliği konularındaki akademik çalışmalarını sürdüren Ali Selçuk, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi bölümünde öğretim üyesidir.

Yeniçeri Ocağı ile olan organik ve tarihi bağına dikkat çekmektedir. Eserde, Bektaşi öğretisinin "anti-İslami" ve "Hristiyanlık etkisindeki" unsurları üzerine yapılan vurgular, dönemin oryantalist paradigmasının "Hristiyanlık benzeri unsurları arama" eğilimini de yansıttığını söylemek mümkündür.

Jacob, Bektaşiliğin Anadolu ile sınırlı kalmayıp Balkanlar, -özellikle de Arnavutluk- ve Girit gibi bölgelerdeki yayılımını ve sosyo-politik etkisini dönemin seyahatnameleri ve kaynakları ışığında belgelendirmektedir. Ayrıca, 1826'daki Yeniçeri Ocağı'nın ilgası (Vaka-i Hayriye) sonrasında tarikatın yaşadığı baskı süreci ve İshak Efendi gibi muhaliflerin kaleme aldığı reddiyeler üzerinden tarikatın savunma refleksleri de Jacob'un anlatısında önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: Georg Jacob, Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli, Anadolu Tarikatları.

Alevi Köyü ve Alevi Nahiyesi (Argoma'dan Suluova'ya)

Hava Selçuk[60]

Bu çalışma, Amasya sancağına bağlı Alevi Köyü ve Alevi Nahiyesinin tarihsel gelişimini, demografik yapısını, ekonomik faaliyetlerini ve idarî değişimini Osmanlı arşiv belgelerine göre incelemektedir. 16.yüzyılda mevcut olan Alevi köyü, 20 yüzyılda Alevi nahiyesine dönüşmüştür. Başlangıçta Hakala (Argoma) Nahiyesine bağlı olan Alevi köyü 1831 tarihli nüfus defterinde de yine Hakala nahiyesine bağlı bir köydür ve 42 erkek nüfus kayıtlıdır. Temettuat defterine (1844-1845) göre Hakala tabi olan Alevi köyünün 1844 senesindeki hane sayısı 25 ve nüfusu 125 kişiden oluşmaktadır. 1903 yılı itibarıyla Sivas vilayetinin dâhinde Amasya Sancağının bir nahiyesi statüsüne dönüşen Alevi ismini ile anılan yerleşim yeri bu statüsünü Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da muhafaza etmiştir. 19 Ağustos 1944 tarihli kararname ile Alevi köyü ve istasyonun ismi Suluca olarak değiştirilmiştir. Bundan sonraki süreçte yerleşim biriminin nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. 1954 yılında yerleşim biriminde Şeker Fabrikası açılmıştır. Belde 1957 yılında ise Suluova ismiyle ilçe olmuştur. Suluova ilçesinde ve köylerinde Alevi nüfus yer almaktadır. Suluova ilçesinde nüfusun çoğunluğu Sünni inanca mensup olmakla birlikte, ilçede kayda değer bir Alevi nüfusu da bulunmaktadır. Alevi ismi ile bilenen köy tarihi süreçte nüfusu artarak Alevi nahiyesine sonra da ismi değiştirilerek Suluova ilçesine dönüşmüştür.

Anahtar kelimeler: Alevi, nahiye, Suluova, Hakala

[60] Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. hselcuk@erciyes.edu.tr.
1993 yılında Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 1997 yılında yüksek lisansını, 2002 yılında "Rumeli'de Osmanlı İskân Siyaseti (1299-1481)" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 2002–2026 yılları arasında Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak akademik ve idari görevler üstlendi. Hâlen Erciyes Üniversitesi Tarih Bölümü'nde profesör olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Selçuk, Türk Kültür tarihi, Osmanlı dönemi Balkanlar tarihi üzerine uzmanlaşmıştır

Yeni Türkiye Sinemasında Aleviler ve Alevilik

İhsan Koluaçık[61]

Türk sinemasında 1990 sonrası hızlanan dönüşüm süreci, "Yeni Türkiye Sineması" olarak kavramsallaştırılmıştır ve yalnızca estetik bir kırılmayı değil, aynı zamanda Türkiye'nin yakın tarihiyle hesaplaşma çabasını içeren bir yüzleşme-bellek sineması olarak da değerlendirilmektedir. Geçmişe ait travmaların, bastırılmış hafızanın ve gündelik hayatın sıradanlığı içinde görünmez kılınan toplumsal kırılmaların sinemasal anlatılara dahil edilmesi, özellikle bağımsız sinemacılar tarafından beyaz perdeye aktarılmıştır. Bu bağlamda 2000'li yıllarla birlikte etnik ve dinsel kimliklerin kamusal alandaki artan görünürlüğü, sinemada da karşılığını bulmuş; söz konusu kimlikler daha önceki dönemlere göre katmanlı ve çok boyutlu anlatıların parçası haline gelmişlerdir.

Bu süreçte Aleviler ve Alevilik de sınırlı olmakla birlikte sinemasal alanda görünürlük kazanmaya başlamıştır. Özellikle yakın tarihe ait travmatik olaylar-katliamlar, kırımlar ve kentleşme süreçleri-Aleviliğe ilişkin imgelerin oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra cem ritüelleri, inanç pratikleri, doğa ile kurulan özgün ilişki biçimleri ve kent yaşamında karşılaşılan ayrımcılık deneyimleri de Aleviliğe dair imgelerin sinemasal düzlemde kurulmasında öne çıkan unsurlar arasındadır. Ancak bu imgelerin çoğu zaman dolaylı, parçalı ve simgesel düzeyde kurulduğu; doğrudan ve derinlikli anlatıların ise görece sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada, etno-dinsel bir kimlik olarak Aleviliğin ve Alevilerin Yeni Türkiye Sineması içindeki imgeleri incelenecektir. Çalışma, seçilen filmler üzerinden Aleviliğe dair imgelerin hangi anlatı yapıları ve görsel ve işitsel unsurlar aracılığıyla kurulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yöntem olarak betimsel analiz kullanılacak; filmlerde yer alan karakterler, mekânlar, ritüeller ve anlatı bağlamları ayrıntılı biçimde çözümlenerek Aleviliğin sinemasal

[61] Doç. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü. ihsankoluacik@gmail.com.
1981 yılında Hekimhan/Malatya'da doğdu, ilk, orta ve lise eğitimini Malatya'da tamamladı. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-Televizyon bölümünden 2003 yılında mezun oldu. 2004 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2010 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında "Kültür Endüstrisi ve İdeoloji: Hollywood ve Steven Spielberg Sineması Örneği" adlı tezle yüksek lisans eğitimini, 2021 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Film Tasarımı bölümünde "2000 Sonrası Türk Sinemasında Aleviliğin Görünürlüğüne Dair Temsiller" adlı tezle de doktora eğitimini tamamladı. 2021 yılında Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesinde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Halen Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesinde fotoğraf ve sinema alanında dersler vermekte, akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

imgelerinin nasıl şekillendiği tartışılacaktır. Bu çerçevede çalışma, Yeni Türkiye Sineması'nın çoğulcu anlatı olanakları içinde Aleviliğe dair imgelerin konumunu ve sınırlarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Yeni Türkiye Sineması, kimlik, Alevilik, anlatı, betimsel analiz

Unutturma Rejimine Karşı: Maraş ve Sivas Katliamlarını Sinema Aracılığıyla Hatırlamak

Özgür İpek[62]

Bu çalışma, Babamın Sesi ile Kaygı filmlerini, Alevi katliamlarının sinemadaki hafıza rejimleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Babamın Sesi, 1978 Maraş Katliamı'nı aile içi ses kayıtları aracılığıyla kurulan bir karşı-hafıza pratiği üzerinden ele alırken; Kaygı, Sivas Katliamı'nı devlet ve medyanın ürettiği sistematik unutma rejimi çerçevesinde tartışmaya açar.

Çalışmada, Michel Foucault'nun "karşı-tarih" kavramı ile Ulus Baker'in sinema ve duygulanım yaklaşımı kuramsal çerçeve olarak kullanılacaktır. Bu bağlamda Babamın Sesi'nde ses kayıtlarının bastırılmış Alevi-Kürt deneyimini bugüne taşıyan maddi hafıza taşıyıcıları olduğu; Kaygı'nın ise eksik görüntü, kesintili ses ve tekinsiz mekânlar aracılığıyla travmanın geri dönüşünü hissettiren bir duygulanım estetiği kurduğu ileri sürülmektedir.

Bildiri, Kaygı'nın unutma estetiğini görünür kılarken, Babamın Sesi'nin aile içindeki ses dolaşımları üzerinden karşı-hafızanın imkânını açığa çıkardığını savunmaktadır. Sonuç olarak çalışma, her iki filmin de Türkiye'de Alevi katliamlarına ilişkin alternatif hafıza biçimleri ürettiği düşüncesini tartışacaktır.

Anahtar kelimeler: Yeni Türkiye Sineması, Kimlik, Alevilik, anlatı, betimsel analiz.

[62] Doç. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü. ozguripek1@gmail.com
Girne/KKTC'de doğdu. İmgeler Arasında: Yeni Türkiye Sinemasının Düşünen İmgeleri Üzerine (2019) kitabının yazarıdır. Sinema sosyolojisi, film çalışmaları, belgesel sinema ile sinema felsefesi alanlarında yayınlanmış makaleleri ve kitap editörlükleri bulunmaktadır. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık fakültesi Sinema ve Televizyon bölümü öğretim üyesidir.

İki Belgesel Üzerinden Bir Kimlik ve Temsil Analizi

Gökhan Evecen[63]

Bu çalışma, Doğu Akdeniz (Levant) coğrafyasında yaşayan Arap Alevi topluluğunun toplumsal travmalar altında maruz kaldığı "temsil krizinin" sinematografik dışavurumunu ve bu kriz bağlamında toplumun, belgesel sinema aracılığıyla nasıl görselleştirildiğini iki farklı film üzerinden incelemektedir. Yaşadıkları coğrafyada egemen doktrinlerin dışında kaldıkları için kendilerini ifade edecek mecra problemi yaşayan Arap Alevileri, modern dönemle birlikte anadil bariyeri de eklenince temel olarak iki eksenli bir temsil problemiyle karşı karşıya kalmışlardır. Tarihsel travmalardan ötürü yazılı eser bırakmaktan imtina eden topluluk, ulusal kimliğin basıncı altında anadilinden de imtina ederek başkalarının kendileri hakkında konuştuğu bir yapıya dönüşmüştür. Bu bağlamda Arap Alevi toplumunu anlatan Uğur Kara'nın 2018 yapımı "Bir Asi Hikayesi: Arap Alevileri" ile Zafer Özgentürk'ün 2023 yapımı "Arap Alevileri: Güney Türkiye – Adana" adlı iki belgesel film, söz konusu dinsel ve dilsel bariyerler etrafında şekillenen temsiliyet sorununu merkeze almaktadır. "Bir Asi Hikayesi: Arap Alevileri", topluluğu Antakya'nın kültürel dokusu ekseninde; Adana'da çekilen "Arap Alevileri: Güney Türkiye – Adana" belgeseli ise kültürel kaybın yası etrafında bölgede tanınan kişilerle yapılan röportajlara dayanarak katılımcı biçemle anlatısını inşa etmiştir. Antakya ve Adana'da çekilen ve YouTube'da yayınlanan bu belgeseller, topluluğu bir yandan tanıtma işlevini üstlenirken, diğer yandan toplumun yaşadığı coğrafyada süregelen sancılı süreçlerin gölgesindeki varoluş mücadelesini belgesel estetiği çerçevesinde yansıtmaktadır. Sonuç olarak çalışma, dinsel kapalılık ve dilsel tahakküm yüzünden görünmez kılınan bu kadim halkın, her şeye hâkim dışarıdan bir üst ses ile değil, topluluğun kendi üyelerine başvurularak içeriden bir belgesel anlatısı yoluyla kendi hafızasını ve kimliğini yeniden inşa ettiğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Arap Aleviler, belgesel, temsil, kimlik.

[63] Öğr. Gör. Dr. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü. gokhanevecen@akdeniz.edu.tr
Gökhan Evecen 1981 yılında Antakya'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Antakya'da tamamladı. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema-TV Bölümü lisansını 2004; Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema bölümü yüksek lisansını 2017; Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve Televizyon doktorasını 2023 yılında tamamladı. "Toplumsal Bellek ve Lübnan Sineması: Toplumsal Travmaların Lübnan Sinemasına Yansımaları" adlı doktora teziyle ilgili olarak 2022 yılında TÜBİTAK Doktora Sırası Yurtdışı Araştırma Bursu ile Lübnan -Beyrut'ta üç ay süreli araştırma gerçekleştirdi. 2011-2018 yılları arasında Anadolu Üniversitesi TV Yapım Merkezinde yönetmen olarak çalıştı. 2018 yılından itibaren Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Kısa film ve belgesel yapımları gerçekleştiren Evecen, bellek, travma, belgesel ve Orta Doğu Sineması alanlarında akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Kutsal Bir Silahın Doğuşu: Ebu Müslim Horasânî Anlatılarında Teber-i Muteber'in Olağanüstü Yapım Hikâyesi

Sibel Özil Erdağı[64]

Türk-İslam epik geleneği içerisinde kahraman, sadece fiziksel ve manevî gücüyle değil; aynı zamanda sahip olduğu eşyalar ve hassaten silahlar ile de bir kimlik kazanmaktadır. Bu eşyaların ilk akla geleni hiç şüphesiz Hz. Ali'nin Zülfikar'ıdır. Zülfikar ile başlayan "kutsal silah" silsilesi, Anadolu coğrafyasının manevî inşasında mühim bir figür olan Ebu Müslim Horasânî'nin elinde 'Teber-i Muteber'e dönüşmüştür. Alevi-Bektaşi edebiyatının vazgeçilmez bir unsuru olarak teber, destanlardan erkân-nâme ve fütüvvet-nâmelerin derinliklerine kadar geniş bir yelpazede anlam bulmaktadır.

Çalışma, bu özel silahın yapım hikâyesini, beş farklı Ebu Müslim Horasânî anlatısı üzerinden ele almaktadır. Anlatılarda, teberin sıradan bir demir parçasından bir "irşad ve fetih nesnesine" dönüşme süreci; madenin yapısı, demirciye intikali, ateş ile münasebeti, zikirle dövülmesi, sapının ve kılıfının yapılışı gibi menkıbevî safhalar eşliğinde incelenecektir. Metinlerde zikredilen teberin ateşte yumuşamaması, üzerindeki yazıların kendiliğinden zahir olması gibi olağanüstü hadiseler de sıradan bir savaş aletinin kutsallaşma serüvenin gözler önüne sermektedir. Çalışmanın yöntemi, belirlenen yazma ve matbu nüshalardaki teber yapım sahnelerinin mukayesesi üzerine kuruludur. Bu incelemeler ışığında, teberin sadece bir savaş aleti değil; iyi ile kötüyü, hak ile batılı ayıran bir mürşid-i kâmil nişanesi olarak Alevi-Bektaşi sembolizminde nasıl kökleştiği tartışılacaktır. Sonuç olarak, Teber-i Muteber'in epik metinlerdeki menkıbevî teşekkül öyküsü, onun yüzyıllar boyunca tekkelerde taşınan manevî ağırlığının edebî kökenlerini de aydınlatmaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi-Bektaşi Edebiyatı, Menkıbe, Kutsal Silah, Ebu Müslim Horasani, Teber-i Muteber.

[64] Dr. Öğr. Üyesi Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.
sibel.ozil@yalova.edu.tr.
Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda *Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bulunan Bir Maktel-i Âl-i Resûl (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4724)* başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Doktora eğitimini, 2023 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda *Millî Kütüphane'de Bulunan Bir Ebû Müslim Destanı (Dâstân-ı Ebâ Müslim, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil Yz A 8504/1–4) (İnceleme–Metin)* başlıklı teziyle tamamladı. 2020 yılında Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2024 yılından itibaren aynı üniversitede doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde Sırlanması

Kıymet Erzincan Kına[65]

Bu bildirinin amacı 13. yüzyılın ikinci yarısında inançta ve kamusal hayatta etkin bacılardan ve kadın analardan biri olan Kadıncık Ana'nın tarihi kişiliğine ve inançtaki yerine ışık tutabilmektir. Kadıncık Ana'nın tarihi kişiliğinin görünmez kılınmasında ve alttan alta itibarsızlaştırmasında on beşinci yüzyılın sonlarında yazıya geçirilen ve sonraki çağlarda da yeniden yazılan Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi etkili olmuştur. Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde sadece Kadıncık Ana değil, Hacı Bektaş Veli de merkezî inançların ve imparatorlukların ataerkil kabullerine göre yeniden tanımlanarak Alevi-Bektaşi inançlarındaki temsillerinden oldukça farklı karakterlere dönüştürülmüştür. Ancak Kadıncık Ana, kadın kimliğiyle ötekilerin de ötekisi olarak çifte asimilasyona uğrarken, Velayetname nüshalarının yazıldığı yüzyıla ve çevirmenlerine göre yeniden şekillendirilmiştir. Ne var ki, Kadıncık Ana'nın inanç içindeki yeri ve tarihî kişiliği bu eser aracılığıyla inkâr edilse de Velayetname aynı zamanda onun tarihteki gerçek yerini dolaylı olarak itiraf eden verilerle de doludur. Bu bağlamda, Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi tarihsel süreci ve dönemi içindeki dil kullanımı dikkate alınarak ve farklı nüshaları karşılaştırılarak okunabilirse ve Yol diliyle bâtını okumalar yapılıp semboller doğru yorumlanabilirse, Kadıncık Ana'nın tarihî kişiliğine ve inançtaki etkinliğine dair verilere de ulaşmak mümkündür. Böylesi bir okumada, Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya ilk gelişinden ölümüne kadar Kadıncık Ana ile hep yan yana oldukları görülebilir. Aynı şekilde, Kadıncık Ana'nın Rum Erenlerinden biri olarak dönemindeki etkinliğine, Hacı Bektaş Veli'yi onlara kabul ettirişine ve bugünkü Kadıncık Ana Evi'nde hepsini bir araya getirişine dair izleri de görmek mümkündür. Kadıncık Ana Evi ise 13. yüzyıla dayanan tarihiyle günümüzde Kadıncık Ana'nın tarihî kişiliğinin en somut delili olurken, dönemi içindeki bacı tekkelerinden biri olması ihtimaliyle de Kadıncık Ana'nın Bacıyan-ı Rum ile ilişkisini akla getirir. Velayetname'de Kadıncık Ana Evi'nde geçen, tandırda sır olma bölümünü satır arası okumalarıyla çözümlediğimizde ise bir bacı tekkesinin tasavvuf tekkesine dönüşmesine ve Kadıncık Ana'nın Yol'a girip Hacı Bektaş Veli'den el alışına dair işaretler bulunabilir. Zira bu

[65] Emekli Öğr. Gör., kiymeterzincan@gmail.com.
1968'de Erzurum'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. *Aykırı* dergisinin yayın kurulunda yer aldı. Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'ndan öğretim görevlisi olarak emekli oldu. Türkiye Yazarlar Sendikası üyesidir. *Umay Ana'dan Al Karısı'na Atlı Gelip Yaya Kalanlar* adlı kitabı 2022'de yayımlandı. Çevirileri arasında *Jimi Hendrix*, *Düş Yolcusu*, *Gulliver'ın Gezileri*, *Psikanalizin Bunalımı*, *Alice Harikalar Diyarında/Aynadan İçeri*, *Bağlama İçin Besteler* ve *Ütopya* bulunmaktadır. Çeşitli dergi, gazete ve çevrim içi yayınlarda yazıları yayımlandı. Alevi-Bektaşi-Kızılbaş kadınları ve kadın tarihi üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

bölümde varını yoğunu Hacı Bektaş Veli'nin yoluna aktaran, fakirleşen ama ruhen zenginleşen, üryan büryan olan ve Hacı Bektaş Veli elinden tennure giyen bir Kadıncık Ana figürüyle karşılaşırız. Böyle baktığımızda Kadıncık Ana'nın Abdal Musa'ya el verip onu yetiştirdiğine yönelik iddialar da anlam kazanır. Kadıncık Ana'nın Velayetname'de; Kadıncık, Kadıncık Ana, Fatma Bacı, Fatma Ana, Fatma Nuriye, Kutlu Melek gibi farklı unvanlarla anılması tarihî kişiliği açısından karışıklıklara yol açsa da bu isimlerin mitolojik göndermeleri onun ululanmasına bir işarettir. Sonuç olarak Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Veli'nin vefatı sonrasında türbesini yaptıran, hatırasını ve öğretisini sonraki kuşaklara aktararak inançtaki kurumsallaşmayı başlatandır. Aynı şekilde kadının; Alevi-Bektaşi inançlarındaki etkinliğinin, birleştiriciliğinin ve temsilinin simgesi olarak kadınlar için kılavuz olduğu kadar, belli görevlere gelmek için kadın ya da erkek olmanın değil, liyakat sahibi olmanın bilgisini bize asırlar öncesinden gönderen bir uludur.

Anahtar kelimeler: Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Veli, Velayetname, batini anlam, sırlanma.

Alevi İnanç Dünyasında Tanrı Tasavvuru

Gülbahar Güven Tapan[66] & Fatma Nur Özdemir[67]

Tanrı tasavvuru, bireyin Tanrı'ya ilişkin zihinsel, duygusal ve deneyimsel algılarını ifade eden çok boyutlu bir kavramdır. Bireyin çocukluk döneminden itibaren edindiği dinî bilgiler, aile ilişkileri, sosyal çevresi, kültürel birikimi ve kişisel yaşantıları, Tanrı tasavvurunun şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Din psikolojisi açısından Tanrı tasavvuru, yalnızca bilişsel bir yapı olmayıp bireyin dinî tutumlarını, ahlak anlayışını, ibadet deneyimini ve yaşamı anlamlandırma biçimini etkileyen temel unsurlardan biridir. Bu çalışma, Alevi bireylerin Tanrı tasavvurlarını din psikolojisi perspektifinden incelemeyi ve bu tasavvurun hangi bireysel, kültürel ve inançsal dinamikler doğrultusunda şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde farklı yaş, eğitim ve yaşam deneyimlerine sahip 6 Alevi bireyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve katılımcıların anlatılarında öne çıkan ortak anlam örüntüleri belirlenmiştir. Araştırma bulguları, katılımcıların Aleviliği yalnızca bir inanç sistemi ya da ritüeller bütünü olarak değil; dürüstlük, doğruluk, vicdan, merhamet ve insan sevgisi merkezli bir yaşam anlayışı olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Tanrı tasavvuruna ilişkin anlatılarda Tanrı'nın çoğunlukla sevgi ve rahmet kaynağı, insanın özünde hissedilen yakın bir varlık ve ahlaki yaşamın temel referans noktası olarak algılandığı görülmüştür. Görüşmelerde içkin Tanrı anlayışı, vicdan merkezli din algısı, Hak–Muhammed–Ali öğretisinin etkisi, mistik ve tasavvufî deneyimler, toplumsal dışlanma ve ayrımcılık tecrübelerinin Tanrı tasavvuru üzerindeki yansımaları öne çıkan temalar arasında yer almıştır. Ayrıca katılımcılar, hastalık, ölüm korkusu ve çeşitli yaşam krizleri gibi zorlayıcı dönemlerde Tanrı'yı önemli bir güven, dayanma ve anlam kaynağı olarak deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak çalışma, Alevi Tanrı tasavvurunun yalnızca teolojik bir mesele olarak değil; ahlaki, psikolojik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan çok katmanlı bir yapı olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, Alevi inanç

[66] Gülbahar Güven Tapan, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaktadır.

[67] Dr. Öğretim Üyesi. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Fatma Nur Özdemir, Lisans eğitimini Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, yüksek lisans eğitimini University of London, Heythrop College'da, doktora eğitimini ise Hitit Üniversitesi'nde tamamladı. Hâlen Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Rüya ve inanç, Tanrı imgesi, inanç eğilimleri, ölüm kaygısı ve yas, kutsal mekân ve psikopatoloji ile mikroagresyon konularında çalışmaları bulunmaktadır.

dünyasında Tanrı'nın sevgi, vicdan, insan merkezlilik ve manevi yakınlık ekseninde anlamlandırıldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Tanrı Tasavvuru, Dinî Deneyim, Alevilik, Hak-Muhammed-Ali.

.

Alevi Köyleri ve Kutsal Alanları Özelinde Maden Arama Ruhsatlarının Ekolojik ve İnançsal Yıkım Bağlamında Değerlendirilmesi

Melike Tepecik[68]

MAPEG (Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü), son 10 yılda 2021-2026 arasında binlerce maden sahasını ihaleye çıkarmış olup, 2026'da sadece 317 no'lu ihalede 67 ilde 485 saha satışa sunulmuştur. Türkiye genelinde toplam maden ruhsat sayısı 10.000'in üzerinde olup, 2026 başı itibarıyla 3.729 arama ve 9.493 işletme ruhsatı aktif durumdadır. Son yıllarda doğa üzerindeki baskının giderek arttığı Türkiye'de inanç ve kültürün doğayı koruduğu Alevilerin yaşadığı köylerin, su kaynaklarının ve kutsal kabul edilen mekânların Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG) tarafından ihale edilen Maden ön arama Ruhsatlarının tehdidi altında kaldığı görülmektedir.

Sanayi Devrimi ile ivme kazanan modernleşme süreci, insan ile doğa arasındaki kadim ilişkinin niteliğini köklü bir paradigma değişimine uğratmıştır. Doğa, kutsallığından arındırılarak büyük ölçüde tüketilecek bir kaynak olarak görülmüş, bu yaklaşım çevresel tahribatın ve ekolojik krizin temel sebeplerinden biri hâline gelmiştir. Nitekim modern doğa bilimlerinin ortaya çıkabilmesi için evrenin maddesinin kutsal niteliğinden soyutlanması ve dünyevileştirilmesi gerekli görülmüştür. Modern bilimin bu dünya görüşü ve onun yaygınlaştırılması, doğanın sekülerleşmesini hızlandırmış; doğal maddeler, artık yalnızca nesnel ve faydacı bir bakışla değerlendirilir hâle gelmiştir. Türkiye'nin son on yılında ivme kazanan maden ruhsatlandırma süreçleri, özellikle Tokat, Malatya, Erzincan, Tunceli, Sivas, Amasya ve Nevşehir gibi illerde, inanç coğrafyası ile ekolojik yaşam alanlarının kesiştiği bir gerilim hattı oluşturmuştur. Alevi yerleşim birimlerini ve bu inancın ontolojik temelini oluşturan "Kutsal Mekân" (Ziyaretgah) olgusunu doğrudan hedef alan maden ön arama ve işletme ruhsatları, sadece bir çevre sorunu değil; aynı zamanda bir kültürel mirasın korunması ve inanç hürriyeti meselesidir. Maden arama

[68] Alevilik ve Bektaşilik Araştırmaları Bilim Uzmanı, tepecikmelike@gmail.com.
1994 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Erbaa Mehmet Akif İlköğretim Okulunda, lise eğitimini Erbaa Coşkun Önder Anadolu Lisesinde tamamladı. 2012 yılında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimine başladı; 2014 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çift ana dal programına kaydoldu. Pedagojik formasyon eğitimi kapsamında Atatürk Anadolu Lisesinde öğretmenlik stajı yaptı ve 2016 yılında tarih öğretmeni unvanıyla mezun oldu.
Gazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Alevi-Bektaşi Kültürü Bilim Dalı'nda yüksek lisans yaptı. 2019 yılında *Keçeci Baba Ocağı Üzerine Nitel Bir Araştırma* başlıklı tezini tamamladı.
Alevi köyleri ve talip toplulukları üzerine saha araştırmaları yürüttü. 2018 yılında Âlâ adlı kadın giyim markasının Erbaa şubesini açarak işletmeciliğini üstlendi. 2024 yerel seçimlerinde Erbaa Belediye Başkanlığına aday oldu. Ticari faaliyetlerini, akademik çalışmalarını ve çevre ile ekoloji alanındaki sivil toplum faaliyetlerini sürdürmektedir.

ruhsatları doğrudan Alevi- Bektaşi Kültürünü tehdit eder hale gelmiştir. Alevi Müslümanlar açısından kutsal nitelik taşıyan etrafında ziyaret fenomeninin geliştiği ve kültürün yüzyıllardır bozulmadan korunduğu tekke, türbe, ağaçların korunması noktasında bölgede yaşayanlar fiili ve hukuki mücadele başlatmak zorunda kalmışlardır.

Alevi-Bektaşi yerleşim birimlerinin yoğun olduğu kırsal bölgelerde son yıllarda artış gösteren madencilik faaliyetleri, bölgenin sosyal ve kültürel dokusu üzerinde ciddi bir sosyo-mekânsal gerilim yaratmıştır. Bu çalışmanın temel amacı; Tokat ve Nevşehir (Hacıbektaş) illerinde tesis edilen maden ön arama ve işletme ruhsatlarının, yerel halkın inanç dünyasında "kutsal" olarak kabul ettiği ziyaretgâhlar ve doğal yaşam alanları üzerindeki etkilerini analiz ederek, bu projelerin yalnızca ekolojik bir tahribat odağı değil, aynı zamanda kültürel belleğin aşındırılması ve inanç özgürlüğünün mekânsal düzlemde kısıtlanmasına yönelik bütüncül bir tehdit olduğunu gözler önüne sermektir. Araştırma sürecinde; Tokat (Günçalı/Killik) ve Nevşehir (Hacıbektaş) bölgelerine dair yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporları, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MAPEG) ruhsat verileri ve yerel çevre platformlarının saha raporları ile birlikte, 2024-2026 yılları arasında Bölge İdare Mahkemeleri ve Danıştay nezdinde yürütülen hukuki süreçlerin tutanakları nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve vaka incelemesi teknikleri aracılığıyla kapsamlı bir biçimde incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Alevilik, kutsal mekân, madencilik faaliyetleri, ekolojik yıkım, inanç coğrafyası.

Kadılık ve Dergâh Nazarında Alevi-Bektaşi Tekke ve Zaviyeleri: Çorum Merkez ve Kırsalı Örneği

Murat Alandağlı[69]

Alevilik ile ilgili çalışmalar her geçen gün çeşitlenerek artmaktadır. İnancın ve geleneğin dün hafızasının şekillendirdiği sözel aktarıma dayalı nispeten benzer çalışmalar, bu alanın ilk örnekleri olarak görülebilir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra artan arşiv belgelerinin kullanımı, Alevilik ile ilgili çalışmaları farklı bir boyuta taşımıştır. 15. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan sürece ait arşivlerdeki farklı belgeler; idarî, malî ve sosyo-kültürel boyutlarıyla Aleviliğin resmî ideoloji tarafından nasıl görülüp algılandığını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla tarih literatürüne konu olmuş tahrir, mühimme, sicil ve şikâyet vb. kaynaklar bu sefer de Alevilik ile ilgili konular bağlamında elden geçmiş, geçirilmektedir. Daha ziyade cami, mescit ve türbelere ait bilgilerin yer aldığı hurufat kayıtları doğal olarak Alevilik bağlamında pek irdelenmemiştir. Ancak yapılan çalışmalar bu kayıtların da Alevilik ile ilgili oldukça önemli kaynaklar olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmada Çorum merkez kazasına ait hurufat defterleri tetkik edilerek buradaki Alevî-Bektaşî tekke ve zaviyelere ait kayıtlara erişilecektir. Bu kayıtlarda söz konusu tekke ve zaviyelerin nasıl tarif edildiği, gelir gider durumları ve görevli atamalarına dair bilgilere erişilecektir. Diğer taraftan hurufat kayıtları özellikle 19. yüzyılda Osmanlı idaresinin Alevî-Bektaşî tekke ve zaviyelerine görevli atamalarında Hacı Bektaş Dergâhını yetkili kıldığını işaret etmektedir. Bu bağlamda Çorum merkezde rastlanan Abdal Ata, Piri Baba ve Balım Sultan başta olmak üzere diğer Alevî-Bektaşî tekke ve zaviyeler için de bu durumun geçerli olup olmadığı irdelenecektir. Yine bugün Alevî-Bektaşî olduğunu bildiğimiz Harmancık, Hamdi ve Seydim gibi bazı köylere ait kayıtlar da ele alınarak sakinlerinin inanç dünyalarına dair ip uçlarına erişilecektir. Mecitözü ve Alaca hurufat kayıtları 19. yüzyılda bazı Alevî-Bektaşî tekke ve zaviye gelirlerinin Çorum ve Amasya'daki merkez cami ve medreselere ayrıldığını göstermektedir. Çalışma bu bağlamda Çorum merkez ve kırsalındaki Alevî-Bektaşî tekke ve zaviyelerin gelirleri üzerindeki yerel

[69] Doç. Dr. Osmaniye Korkut Ata Ünversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü. muratalandagli@osmaniye.edu.tr
2018-2023 Hakkâri Üniversitesi, 2023 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi ve 2024 tarihinden itibaren Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümünde çalışmaktadır. 2021 yılında Osmanlı Rum Vilayetinde Yerleşim Düzeninde Değişimler (Alaca, Mecitözü ve Almus Örneklerinde Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması 1455-1839) isimli doktora çalışmasıyla Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünden mezun olmuştur. Alevilik, Bektaşilik ve nüfus, iskân tarihi bağlamında çalışmalar yapmaktadır.

mahkemeler üzerinden yürütülen bir el koyma cabasının olup olmadığı sorusuna da eğilmektedir. Nihayet 19. ve 20. yüzyıllarda Çorum merkez ve kırsalındaki Alevî-Bektaşî tekke ve zaviyelerinin Hacı Bektaş Dergâhıyla olan bağı ortaya konularak Alevî-Bektaşî toplumunun giderek Ser-Çeşme ile bütünleşme sürecine dair izler ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: Çorum, Alevîlik, Bektaşîlik, Hurufat Kayıtları, Hacı Bektaş Dergâhı, Balım Sultan, Abdal Ata.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ali Seydili Ocağı'ndan Hasan Dede'nin Evrakına Göre Çorum'da Dedegan Aleviler

Sefa Aydoğan[70] *& Ali Çağlar Deniz*[71]

Osmanlı İmparatorluğu'nun son devri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde Ali Seydili/Seyit Ali Sultan Ocağı'nın dedesi olarak görev yapan Hasan Erbektaş (Aliseyitoğlu) Dede'nin 31 belgeden Osmanlıca belge arşivinin büyük bölümü Hacı Bektaş Dergahı ile yazışmalarını içermektedir. Seyid Ali Sultan'ın Dimetoka'da bulunan türbesinin bulunduğu tekkesi, Bektaşilik tarihinde en mühim beş tekkesinden biridir. Rumeli Gözcüsü ve Kızıl Deli unvanlarıyla bilinir. Şahin'e göre (TDVİA, "Seyyid Ali Sultan", 2009, c.38; s.48-50), Malatya'nın Şeyh Hasanlı köyünde Seyyid Ali'ye izâfe edilen bir ocağın mevcudiyeti ve İskilip, Samsun, Kırıkkale, Malatya, Maraş, Adana yöresinde bu ocağın mensupları vardır. Hayatına dair bilgilerin temel kaynağı olan Velâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan'da, Horasan civarında yaşamakta iken bir gece rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in emriyle Balkan fetihlerinde Yıldırım Bayezid'e yardım etmek için yanında kırk arkadaşıyla birlikte yola çıkışından söz edilmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî Âsitânesi şeyhi Çelebi Cemâleddin Efendi Müdâfaa'sında babasının Hacı Bektâş-ı Velî, annesinin Kadıncık Ana olduğunu kaydeder (Birdoğan, Çelebi Cemâleddin, s. 40).

İncelediğimiz tereke, günümüzde Çorum Alaca İlçesi Değirmendere Muhtarlığı da yapan aynı ocağın dedesi Sefa Aydoğan Dede'nin koleksiyonundadır. Bu belgelerin çözümü Sefa Aydoğan Dede ile beraber yapılmıştır, dolayısı ile çalışmamız sadece akademik düzeyde kuru bir metin çözümlemesi olarak kotarılmamıştır, toplumun içerisinden bir etnografik bir gözle de değerlendirilmiştir. Elimizdeki evrak koleksiyonun tarihleri r. 1317 (m. 1901) ile 12 Mayıs 1942 yılları arasını kapsamaktadır. Bu belge koleksiyonu içerisinde önceden hazırlanmış boş muhtarlık evrakı, Hacı Bektaş Dergâhı Ziyaretnamesi, düğün yapacaklarla yardımlaşma, arazi satış senedi, Dergah'tan yağ siparişi, aidat ve kurbanlık olarak Dergah'a verilen hayvan ve ürünlerin toplanarak Dergah'a getirilmesinin düzenlenmesi, Dergah'a hizmet için geçici süreliğine gönderilen kızlar ve bu kızların evlendirilmesi için yapılan hazırlıklar vs. gibi

[70] Alevi Dedesi. sefa-1515@hotmail.com
1976 yılında Değirmendere Köyü'nde doğan Sefa Ayduğan, ilköğretimi aynı köyde okudu. Orta ve lise eğitimini Alaca İlçesi'nde tamamladı. İkamet ettiği köyün muhtarı olan Aydoğan, aynı zamanda Alaca Alevi Kültür Merkezi Derneği başkanıdır. Seyid Ali Sultan / Ali Seydili Ocağı Dedesi olarak hizmet vermektedir. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

[71] Bkz. 22 nolu dipnot.

dönemin sosyal ve dinî olaylarına dair önemli bilgiler verilmektedir. Bu belgelerin etnografik bir bakış ile yapılacak metin çözümlemeleri ile Çorum'da yaşayan Hacı Bektaş Dergahı'na bağlı Alevilerin tarihinin önemli noktaları belgeleriyle göz önüne serilecektir.

Anahtar kelimeler: Çorum'da Alevilik, Dedegan Aleviler, Ali Seydili Ocağı, Hacı Bektaş Dergâhı, Ali Seydili Hasan Dede Evrakı

Alevi-Bektaşi İbadet Pratiklerine Ait Mekânları Tekke ve Zaviyeler Üzerinden Okumak Mümkün Mü?

Cemal Ekin[72]

Alevi-Bektaşilerde "cem" veya "ayini cem" geniş anlamıyla; toplanma ve birlikte ibadet etmek için bir araya gelmektir. Topluca yapılan bu ibadetlerde; ikrar verilir, çerağ uyandırılır, semah dönülür, yol ululari anılır, kurban tığlanır, yola girme, sorgulama, barıştırma ve rızalaşmaya dair inanç kuralları belirli usul ve erkânlar çerçevesinde pir, mürşid, rehber ve zakir yönetiminde yerine getirilir. Cem ibadeti, niyazlaşma adıyla ve canlar (cemaat) birbirlerini görecek şekilde "cemal cemale" (halka şeklinde, dairesel) dizilişle gerçekleşir. Böylece her can karşısındakinin kıblesini oluşturmuş olur.

Cem ibadetine ilişkin pratiklerin gerçekleştiği mekânlar yakın zamanda "cemevi" adıyla anılırken geçmişte köy odaları bu işlevi yerine getirmekteydi. Bunun yanında unutulan ya da az bilinen yönleri ile tekke ve zaviyelerin "meydan evleri" tam da cem ibadetinin pratiklerine uygun tasarlanmış mekânlardır. Bu çalışmada Alevi-Bektaşi cemlerine ait ibadet pratiklerinde meydan evlerinin unutulan önemine dikkat çekilecek ve "şifai İslam - kitabi İslam" tartışmaları bağlamında kurumsallaşma veya kurumsallaşamama irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Alevi/Bektaşi, cem, tekke, zaviye, tüteklik.

[72] Dr. Hitit Üniversitesi İskilip MYO Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü Mimari Restorasyon Programı. ekincemal36@gmail.com.

Orta Sınıfın Aleviliği

Çiğdem Boz[73]

Alevi toplulukları, geleneksel yaşam biçimleri içerisinde belirgin sınıfsal ayrışmalar göstermeyen ve büyük ölçüde yoksul köylülerden oluşan bir toplumsal yapı sergilemiştir. Ancak 1960'lı yıllardan itibaren hız kazanan iç göç ve Avrupa'ya yönelik işçi göçü, bu yapının dönüşümünde kritik bir rol oynamıştır. Kentleşme ve uluslararası göç süreçleriyle birlikte Alevi toplumunda sınıfsal farklılaşma giderek belirginleşmiştir. Bu dönüşüm sürecinde, Alevilerin önemli bir kısmı işçi sınıfı içerisinde yer almakla birlikte, 1970'li yıllarda küçük burjuva sınıfının, 1980'lerden itibaren ise daha belirgin bir burjuva sınıfının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Özellikle Alevi ailelerin eğitime atfettikleri yüksek değer, kamusal eğitim olanaklarının genişlemesiyle birleşerek 1990'lı yıllardan itibaren yükseköğretim mezunu, düzenli gelire ve görece yüksek yaşam standartlarına sahip bir Alevi orta sınıfın oluşumunu mümkün kılmıştır.

Buna karşın, Alevilere ilişkin iktisadi ve sosyolojik literatürün oldukça sınırlı olması ve mevcut çalışmaların büyük ölçüde yoksullar ya da elit kesimler üzerine yoğunlaşması, Alevi toplumunda giderek belirginleşen orta sınıfın görünür olmasını engellemiştir. Dolayısıyla, Alevilerin sosyo-ekonomik yapısını bütüncül biçimde anlayabilmek için, bu yükselen orta sınıfın da analize dahil edilmesi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Orta sınıf, hem sosyoloji hem de iktisat literatüründe en tartışmalı, ancak aynı zamanda en merkezi kavramlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Tekil ve evrensel bir tanımı bulunmayan bu kavram, farklı kuramsal yaklaşımlar tarafından farklı ölçütler çerçevesinde ele alınmaktadır. En genel anlamıyla orta sınıf; alt sınıf (yoksullar ve işçi sınıfı) ile üst sınıf (sermaye sahipleri ve elit gruplar) arasında konumlanan, belirli bir gelir, eğitim düzeyi ve yaşam standardına sahip, görece ekonomik güvenceye ulaşmış toplumsal kesimi ifade etmektedir. Bu sınıf, beyaz yakalı çalışanlar (memurlar, öğretmenler, mühendisler), çeşitli profesyonel meslek grupları ve bürokratik yapı içinde yer alan bireyleri kapsayan geniş bir toplumsal kategoriye işaret eder.

[73] Prof.Dr. Munzur Üniversitesi İİBF cigdemboz@gmail.com.
Çiğdem Boz 1978'de Tokat'ta doğdu. 1995 yılında İzmir Maliye Meslek Lisesi, 2000 yılında İstanbul Üniversitesi İngilizce İşletme Fakültesi'ni bitirdi. 2009 yılında "Amartya Sen ve Yetkinlikler Yaklaşımı" konulu teziyle Yıldız Teknik Üniversitesi'nden doktor unvanını kazanan Boz, 2012 yılında kurduğu "İktisadi Düşünce Tiyatrosu" ile iktisadi düşünce tarihini tiyatro ile anlatmaya çalıştı. Türkiye iktisat tarihi ve iktisat eğitimine dair belgesel-filmler çeken Çiğdem Boz'un "İktisatçı" (2019) ve "İstanbul'da İktisat" (2022) isimli iki belgeseli bulunmaktadır. İktisadi düşünce, iktisat tarihi, iktisadi antropoloji, dayanışma ekonomileri ve Aleviliğin ekonomi politiği konularında çalışan Boz televizyon programcılığı da yapmaktadır. Hali hazırda Munzur Üniversitesi İİBF'de öğretim üyesi olan Çiğdem Boz üç çocuk ve üç evcil hayvan annesidir.

Literatürde sıklıkla demokrasinin ve toplumsal istikrarın taşıyıcısı olarak değerlendirilen orta sınıf, kültürel sermayeye verdiği önem, kent yaşamına yüksek düzeyde entegrasyonu, bireysellik vurgusu ve planlı yaşam pratikleri ile karakterize edilmektedir.

Bu sınıfın Alevi kimliği ile kurduğu ilişkinin, önceki kuşaklara kıyasla daha mesafeli bir nitelik taşıdığı ileri sürülebilir. Orta sınıf Alevilerin önemli bir bölümü, Aleviliği katı bir inanç sistemi olarak benimsemekten ziyade, onun kültürel boyutlarını —ilericilik, kadın-erkek eşitliği, müzik ve estetik pratikler gibi— öne çıkaran bir yaklaşımı tercih etmektedir. Bu bağlamda bu sınıfın cemevlerine ya da Aleviliğe özgü ritüel ve etkinliklere katılımının da görece sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir. Bu çalışma, orta sınıf Alevilerden seçilmiş bir örneklem üzerinden, bu kesimin Alevi kimliği ile kurduğu ilişkinin niteliğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, yaklaşık yüz kişiyle gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerin ve anketlerin bulguları değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Orta sınıf, Alevi kimliği, tabakalaşma

Kooperatifçilik İlkeleri ve Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Değerleri Işığında Sosyal Dayanışma Kooperatifçiliği

Muhammed Selçuk Kaya[74]

Sosyal dayanışma kooperatifleri, bireylerin ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gönüllü olarak bir araya geldikleri demokratik yapılardır. Bu çalışmada, kooperatifçilik ilkeleri ile Anadolu Aleviliğinin tarihsel ve toplumsal değerleri arasındaki benzerlikleri sosyal dayanışma kooperatifçiliği perspektifinden incelemeyi amaçlanmıştır. Günümüzde artan ekonomik eşitsizlikler, gelir adaletsizliği, sosyal dışlanma ve güvencesiz çalışma koşulları, alternatif ekonomik örgütlenme modellerine duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Özellikle neoliberal ekonomik politikaların yaygınlaşmasıyla birlikte bireysel rekabetin ön plana çıkması, toplumsal dayanışma mekanizmalarının zayıflamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kooperatifçilik; dayanışmayı esas alan, ortak faydayı önceleyen, demokratik katılımı destekleyen ve toplumsal kalkınmayı hedefleyen önemli bir ekonomik ve sosyal model olarak öne çıkmaktadır. Anadolu Aleviliği ise tarihsel süreç boyunca paylaşım, rızalık, eşitlik, imece, musahiplik ve toplumsal dayanışma gibi değerleri bünyesinde barındıran toplumsal örgütlenme kültürüne sahiptir. Kırklar meclisinde söylendiğine inanılan "Birimiz kırk, kırkımız birdir bizim" sözü Anadolu Aleviliğinde toplumsal birliğin önemine işaret etmekte; rızalık, cem kültürü ve imece gibi toplumsal değerler, kooperatifçiliğin ortak üretim ve toplumsal sorumluluk anlayışıyla örtüşmektedir. Çalışmada Uluslararası Kooperatifler Birliği tarafından kabul edilen gönüllü üyelik, demokratik yönetim, ekonomik katılım, özerklik, eğitim, kooperatifler arası iş birliği ve toplumsal sorumluluk ilkeleri ile Anadolu Aleviliğinin barındırdığı toplumsal değerler arasında benzerlikler ortaya konulmuştur. Çalışmada ayrıca sosyal dayanışma kooperatiflerinin, Anadolu Alevi topluluklarında ekonomik dayanışmanın güçlendirilmesi, yerel üretimin desteklenmesi, kadın emeğinin görünür hale getirilmesi ve gençlerin üretim süreçlerine katılımının artırılması açısından önemli fırsatlar sunduğu; Anadolu Alevi topluluklarındaki dayanışma kültürünün modern kooperatifçilik anlayışıyla

[74] Arş. Gör. Dr. Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Finans ve Bankacılık Bölümü.
muhammedselcukkaya@hitit.edu.tr
Erzurum'da doğdu; ilk ve ortaöğrenimini Isparta'da tamamladı. Ege Üniversitesi Tekstil Mühendisliği ve Afyon Kocatepe Üniversitesi İşletme programlarında öğrenim gördü. 2007'de Afyon Kocatepe Üniversitesinde idari personel olarak çalışmaya başladı. 2011–2015 yıllarında Süleyman Demirel Üniversitesinde Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında araştırma görevlisi olarak görev yaptı ve İşletme Anabilim Dalında eğitim aldı. 2017'den bu yana Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Araştırmaları kooperatifçilik, finansal okuryazarlık, likidite yönetimi, finansal performans değerlendirmesi ve finansal tablo manipülasyonları üzerine yoğunlaşmaktadır.

bütünleştirilmesiyle yeni sosyal dayanışma kooperatif girişimlerinin meydana getirilebileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kooperatifçilik, Sosyal Dayanışma Kooperatifleri, Anadolu Aleviliği, toplumsal dayanışma, yerel kalkınma.

Ütopik Sosyalizm Bağlamında Alevi Ütopyası: Rıza Şehri

Mehmet Kanatlı[75]

Alevilerin tarihsel ve kültürel birikimine katkı sunan önemli eserlerden biri olan Menâkıbü'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr, yaygın adıyla Buyruk, içerisinde yer alan sekiz sayfalık bir bölüm aracılığıyla Rıza Şehri tasvirini günümüze ulaştırmaktadır. Alevi-Bektaşi inancında "İmam Cafer Buyruğu" olarak da bilinen bu eser, halk arasında doğrudan altıncı imam olan Cafer-i Sâdık'a atfedilse de araştırmacılar, eserin bizzat onun tarafından kaleme alınmadığı konusunda genel olarak görüş birliği içerisindedir. Buna göre eser, yüzyıllar boyunca sözlü gelenekte aktarılan öğretilerin farklı dönemlerde derlenerek yazıya geçirilmesi sonucunda oluşmuş bir külliyat niteliği taşımaktadır. (Çekmecelioğlu, 2026; Aydın, 2026) Bu doğrultuda, Menâkıbü'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr adlı eserin ilk kez Şah İsmail'in atalarından olan Şeyh Safî (1252–1334) tarafından derlendiği kabul edilmektedir. Eser içerisinde yer alan Rıza Şehri anlatısı yalnızca bir kent ütopyası olmayıp aynı zamanda ideal bir toplum düzeni içerisinde ideal insanın, yani insan-ı kâmilin yetiştirilmesini amaçlayan bir tasarıdır. (Özdemir, 2013: 4) Bu yönüyle Rıza Şehri, yalnızca mekânsal bir ütopya değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal bir idealin somutlaştığı bütüncül bir toplum modelidir.

Rıza Şehri ütopyası, siyasal düşünceler tarihi literatüründe yer alan çeşitli ütopyacı geleneklerle, özellikle de ütopik sosyalizm başlığı altında değerlendirilen toplum tasarımlarıyla birçok ortak özellik taşımaktadır. Esat Korkmaz'ın (2007: 3) da belirttiği üzere, Rıza Şehri Ütopyası'nın en belirgin özellikleri maddi gereksinimlerin ortaklaşa karşılanması, toplumsal ilişkilerin rızalık ilkesi temelinde düzenlenmesi ve insan-ı kâmilin yetişebileceği manevi bir toplumsal ortamın oluşturulmasıdır. Böyle bir toplum modelinde para dolaşımı bulunmaz; herkes yetenekleri doğrultusunda üretim sürecine katılır ve ortaya çıkan üründen ihtiyaçları ölçüsünde yararlanır. Rıza Şehri Ütopyası'nın ortaya çıkışından yaklaşık altı yüzyıl sonra şekillenen ve Karl Marx ile Friedrich Engels tarafından "bilimsel sosyalizmden" ayrıştırılmak amacıyla "ütopik sosyalizm" olarak tanımlanan erken dönem sosyalist düşüncede de benzer unsurların varlığı dikkat çekmektedir. Mülkiyet ilişkilerinin reddi, sınıfsız toplum ideali, toplumsal eşitlik ve ahlaki yetkinlik gibi temalar hem Rıza Şehri tasarımında hem de ütopik sosyalist düşünürlerin projelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, her iki

[75] Doç.Dr. Hitit Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
Mehmet Kanatlı, yüksek lisansını Manchester Üniversitesinde siyaset teorisi, doktorasını ODTÜ'de siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında tamamladı. Hitit Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları özgürlük, mülkiyet, faşizm, toplumsal düzen, hayvan hakları ve Marksist teori üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu alanlarda Türkçe ve İngilizce kitapları bulunmaktadır.

yaklaşımın da temel sınırlılığı, toplumsal dönüşümü büyük ölçüde yerel ve komünal ölçekte somutlaştırmalarıdır.

Ütopik sosyalist düşüncede -özellikle Charles Fourier'in geliştirdiği toplum modelinde- sınıfsal çatışma veya devrimci dönüşüm yerine, insan doğasına uygun biçimde tasarlanmış rasyonel ve ahlaki toplumsal örgütlenmeler savunulur. Ancak bu projelerin hayata geçirilmesi çoğu zaman ekonomik açıdan güçlü aktörlerin ya da hayırsever kapitalistlerin desteğine bağlanmıştır. Bu durum, kapitalist üretim ilişkilerinin ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin yapısal olarak sorgulanmasını sınırlandırmış; dolayısıyla söz konusu projelerin toplumsal dönüşüm kapasitesini zayıflatmıştır. (Kanatlı, 2022: 132-133)

Günümüz kapitalist üretim ilişkilerinin belirleyici olduğu toplumsal formasyonlar dikkate alındığında, benzer bir durumun Rıza Şehri Ütopyası'nın somutlaşması aşamasında da ortaya çıkmaktadır. Bir Alevi ütopyası olarak evrensel mesaj içermesine rağmen günümüz dünyasında bu projeyi hayata geçirmeye çalışan aktörler emek eksenli sınıf mücadelesi yerine yalnızca kimlik merkezli mücadele biçimlerine yönelmekte ya da toplumsal dönüşümü yerel ve komünal ölçekle sınırlandırarak daha kapsamlı bir toplumsal değişimin önünde engel oluşturmaktadır. Tarihsel olarak ütopyanın somutlaştırılmaya çalışıldığı dergâhların[76] ya da günümüzdeki Cemevlerinin yerel unsurlar olarak kalması bizlere günümüz Avrupa'sının çeşitli ülkelerinde -özellikle de İtalya'da- alternatif yaşam biçimleri oluşturmayı amaçlayan bazı girişimleri anımsatmaktadır. Ekonomik açıdan yüksek gelir gruplarına mensup bireyler tarafından finanse edilen Avrupa'daki bu projelerde, şehirlerden uzak bölgelerde komünal yaşam alanları kurulmaktadır. Ancak bu tür girişimler, dayanışmacı pratikler üretmelerine rağmen, mevcut toplumsal ve ekonomik yapıları dönüştürme kapasitesi bakımından sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla, Rıza Şehri'nin içerdiği eşitlik, dayanışma ve rızalık ilkelerinin günümüz koşullarında yeniden anlamlandırılabilmesi için bu ideallerin kapitalizmin ürettiği eşitsizlikler, toplumsal tahakküm biçimleri ve adaletsizlikler karşısında daha geniş bir toplumsal dönüşüm perspektifiyle ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak; İnsan-ı kâmil idealinin toplumsal düzeyde somutlaşabilmesi, yalnızca bireysel ahlaki gelişimle değil, aynı zamanda eşitlikçi ve özgürleştirici toplumsal koşulların inşasıyla mümkündür. Bu nedenle emek temelli bir toplumsal adalet perspektifi ile farklı kimliklerin taleplerini bir araya getiren bütüncül bir siyasal yaklaşım, Rıza Şehri'nin evrensel mesajının günümüz koşullarında yeniden yorumlanmasına önemli katkılar sunabilir. Bir başka ifade ile gerçek anlamda evrensel mesaj içeren Rıza Şehri Ütopyası'nı günümüzde somutlaştırabilmek için elzem olan şey; sadece kapitalizmin yarattığı adaletsizliklere reddiyeyi sınıfsal mücadele

[76] Rıza Şehri'nin tarihsel olarak somutlaştırılmaya çalışıldığı bazı dergâhlar şunlardır: Hacı Bektaş Veli Dergâhı, Kızıldeli ya da Seyit Ali Sultan adıyla anılan Yunanistan'ın Dimetoka bölgesindeki Kızıldeli Dergâhı, Antalya bölgesindeki "Abdal Musa Dergâhı" Kaygusuz Abdal'ın Memluklu (Kölemen) devletinin başşehri olan Kahire'de kurduğu "Kasrü'l Ayn Dergâhtır". Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Aydın, R. (2026). *Rıza Şehri*, Erişim Adresi: https://www.hacibektasdernegi.com/riza-sehri.html, Erişim Tarihi: 01/05/2026.

üzerinden yürütmek değildir. Benzer şekilde kapitalist üretim ilişkilerinin küresel ölçekte egemen olduğu günümüzde, Rıza Şehri'nin sunduğu eşitlik ve rızalık ilkelerinin yalnızca kültürel bir miras veya ahlaki bir öğreti olarak değerlendirilmesi de yeterli değildir. Elzem olan şey; insanın özgürleşmesi ve insan-ı kâmil idealinin toplumsal düzeyde gerçekleşmesidir ki bu durum da yalnızca bireysel bilinç dönüşümüyle değil, aynı zamanda sömürü, eşitsizlik ve tahakküm ilişkilerini yeniden üreten maddi koşulların ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Bu nedenle Rıza Şehri'nin güncel anlamı, kapitalizmin yarattığı toplumsal adaletsizliklere karşı geliştirilecek daha geniş ölçekli özgürleşme mücadeleleri içerisinde aranmalıdır. Bu bağlamda sınıf mücadelesi ile kimlik mücadelelerini birbirinin alternatifi olarak görmek yerine, farklı toplumsal kesimlerin özgürleşme taleplerini ortak bir toplumsal dönüşüm perspektifi içerisinde bir araya getirmek gerekmektedir. Aksi halde eşitlik ve rızalık ilkeleri belirli toplulukların – mesela Alevilerin- sınırları içerisinde kalan tikel deneyimler olmaktan öteye geçemeyecek, Rıza Şehri'nin evrensel ufku daralmaya devam edecektir.

Anahtar kelimeler: Rıza Şehri, rızalık, ütopya, Alevi ütopyası.

Çorum Kalkınmasında Ortaklık Kültürü ve Alevi Kimliği

Ceren Deniz[77]

Türkiye'nin yakın iktisadi ve siyasi tarihindeki en önemli tartışmalardan biri dini/mezhepsel aidiyetler ve bu eksendeki örgütlenmelerin Anadolu'nun ekonomik kalkınmasında ve Türkiye'nin demokratikleşmesindeki rolünü inceleyen 'Anadolu kaplanı' literatürüdür. 1990'larda başlayan ve 2010'lü yıllarda sönümlenen bu tartışma özellikle İslamcı siyasetin ve örgütlenme ağlarının geleneksel Anadolu şehirlerinde İslami burjuva sınıfı yaratmasına ve bu sınıfın siyaseten güçlenmesine yoğunlaşır. Çorum da 2000'li yıllarda özellikle unlu mamüller, tuğla ve kiremit makinası alanında ihracat değerlerini beş katına çıkarmış ve Anadolu kaplanı olarak anılmıştır. Ancak Çorum bu literatürün iddia ettiği özellikleri göstermemektedir. Örneğin 2015'e kadar Çorum'da bir MÜSİAD şubesi yoktur. 1980'deki darbe öncesinde yaşanan Çorum katliamı sebebiyle Aleviler ve Sünniler evlerini ve işyerlerini kapatıp ayrı mahallelere taşınmış, büyük maddi ve manevi kayıplar yaşamış, kent mekansal ve siyasal olarak mezhep temelli ikiye ayrılmıştır (Uçar 2009). Buna rağmen takip eden yıllarda Çorum'da İslamcı örgütlenme Anadolu kaplanı olarak anılan diğer şehirlerde örneğin Kayseri'nin (Cengiz 2013) ekonomik kalkınmasında üstlendiği benzer rolü üstlenmemiştir. Çorumlu ticaret ve sanayi çevresi kendi gelişmelerine 'Çorum modeli kalkınma' demektedir. Bu modelin en önemli özelliklerinden biri ise ortaklık kültürüdür. Peki, '80 sonrası toplumsal kesimler arasındaki güvenin yerle bir olduğu, daha sonra İslami örgütlenme ağlarının hızlı ekonomik transferi aynı yoğunlukta yaratmadığı Çorum'da ortaklık kültürü ve bahsi geçen ekonomik dinamizm nasıl ortaya çıkmış ve sürdürülmüştür? Aleviler hem 1980 öncesinde hem sonrasında bu süreçte nasıl yer almışlar veya al(a)mamışlardır?

[77] Dr. Max Planck Sosyal Antropoloji Enstitüsü Deneysel Ekonomik Antropoloji deniz@eth.mpg.de
Ceren Deniz 2008'de ODTÜ Sosyoloji bölümünden lisans, 2010'da Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'den yüksek lisans derecesini aldı. Doktorasını Almanya'da Martin Luther Üniversitesi Sosyal ve Kültürel Antropoloji bölümünde Çorum'da sanayileşme ve işçileşmenin tarihsel, bölgesel ve gündelik dinamikleri üzerine yazdığı tez ile 2021'de tamamladı. "Çevre Sermayesinin Oluşumu: Anadolu'da Değer Rejimleri ve Emeğin Gündelik İdaresi" başlıklı doktora tezi ve Ankara'da geri dönüşüm sektörünün neoliberalleşmesine karşı çöp toplayıcılarının ekonomik örgütlenmesi ve mücadelesi üzerine olan yüksek lisans tezi İngilizce monograf olarak yayımlandı. Martin Luther Üniversitesi ve Gera-Eisenach Yüksekokulu'nda ekonomik antropoloji ve Türkiye tarihi üzerine lisans ve yüksek lisans dersleri verdi. Deniz halen Almanya'da Max Planck Enstitüsü'nde doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Ilgi alanlari kalkınma/sosyal politika, kapitalist dönüşüm ve toplumsal hareketlilik ekseninde değişen toplumsal ve sınıfsal yapı, toplumsal değerler, temsiliyet ve aidiyet konularıdır. Devam eden araştırması Doğu Almanya'nın Halle (Saale) kentinde göçmen kadınların ekonomik katılımı için düzenlenen sosyal projelere odaklanmaktadır.

Bu sunuşta, 2015-2016 yıllarında Çorum'da yürüttüğüm saha araştırmasında 100'e yakın çoğu iş insanı, yönetici ve işçi ile yaptığım derinlemesine görüşmeler ve sahipleri iki ayrı kesimden iki işyerinde katılımcı gözlemle edindiğim bulgular ışığında birinci sorunun içinde ikinciye cevap arayacağım. Bu amaçla, 1950li yıllarda ortaya çıktığı anlatılan ortaklık kültürünün izini her iki kesimden sanayici ve iş insanlarının aile ve şirket tarihi anlatılarında süreceğim. 1970'lere kadar yaygın olan çok ortaklı şirketleri, 1980'de yaşanan olayların Alevilerin ekonomik gücü üzerinde yıkıcı etkisini, Özal Teşviklerinin bu bağlamda dengeleyici rolünü ve yeniden atılımı, yeni stratejileri ve dayanışmayı anlatacağım. 2000li yıllarda ise üretim süreçleri içinde tanışan Sünni ve Aleviler ve diğer kesimler arasında iş ortaklıkları başlamıştır ve sürmektedir. Oluşan güven ilişkileri ve karşılıklı ekonomik bağımlılıklar, yerel sanayileşmenin gelişmesinde belirleyici olmuştur. Ortaklık kültürünün bir diğer etkisi de şirketlerin camiada belli bir din/mezhep veya siyasetle ile anılmasının önüne geçmesidir. Bu sunuş bu bulgular ışığında hem Çorum'da ekonomik büyümenin Konya veya Kayseri örneği ile neden bağdaşmadığını Çorum'daki mezhep ve siyaset temelli toplumsal kimlikler ile açıklamakta, hem de bu süreçte Alevilerin farklı dönemlerde kent sanayiinin kalkınmasında oynadığı rolü ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Çorum, Anadolu kaplanı, ortaklık kültürü, mekansal ayrışma, toplumsal kimlik, İslamcı siyaset, Alevilik, Sünnilik

Çorum Olayları'nda Toplumsal Hafıza ve Anlatı Farklılıkları

Şevval Nazlı Özden[78]

Bu çalışma, 1980 yılında meydana gelen elli yedi vatandaşın hayatını kaybetmesiyle ve derinleşen toplumsal ayrışmalarla sonuçlanan Çorum olaylarını toplumsal hafıza ve anlatım farklılıklarını, sözlü tarih yöntemi kullanılarak incelemeyi amaçlamaktadır. Olaylara dair anlatıların, farklı toplumsal ve siyasal gruplar arasında nasıl şekillendiği araştırmanın temel odağıdır. Bu doğrultuda, toplumsal hafızanın değişken bir nitelik taşıdığı varsayılmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış olup, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ve kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, Çorum olaylarına dair farklı bakış açılarını ve gruplarını temsil eden bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılacak kişilere referans aracılığıyla ya da doğrudan ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu dönemin birincil şahitlerinden oluşmaktadır. Birincil şahitlerin yanı sıra ikincil şahitlerin anlatımlarında da yararlanılmıştır. Birincil ve ikincil şahitlerin kişisel deneyim, gözlem, duyum ve anlatıları araştırmaya katkı sunmuştur.

Görüşmelerdeki anlatılar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Buna ek olarak, literatür taraması da yapılarak literatürdeki mevcut Çorum olaylarına ilişkin akademik çalışmalar incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda yazılı ve sözlü anlatılar arasında birbirini tamamlayan ve zaman zaman farklılıkların da olduğu saptanmıştır. Bu durum, toplumsal hafızanın çok boyutlu yapısını ortaya koymakta ve farklı anlatıların literatürle birlikte bir arada değerlendirilmesinin önemini göstermektedir.

Elde edilen veriler, sözlü tarih yöntemi doğrultusunda değerlendirilmiş olup toplumsal hafızanın siyasi ve dini kimliklere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda anlatı farklılıkları sadece bireysel tecrübelerden değil aynı zamanda içinde bulundukları grupların etkisinden de kaynaklandığı görülmüştür.

Sonuç olarak bu çalışma, travmatik olayların anlaşılmasında sözlü görüşmelerinin önemli bir araç olduğunu ispatlamakta ve sözlü tarih çalışmalarına Çorum olayları üzerinden bir katkıda

[78] Yüksek Lisans Öğrencisi. Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi sevvalnazli87@gmail.com
Hitit Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Aynı bölümde yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir. Akademik çalışmaları sözlü tarih ve toplumsal hafıza üzerine yoğunlaşmaktadır. "Toplum Hafızasında Çorum Kıyımı: Sözlü Tarih Metodu ile Bir İnceleme" başlıklı tezinde, farklı gruplarla yaptığı yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla Çorum olaylarına ilişkin hafıza ve anlatı farklılıklarını incelemektedir. Araştırma ilgi alanları arasında dinî görüşlerin siyaset üzerindeki etkisi de bulunmaktadır.

bulunmayı amaçlamaktadır. Farklı anlatıların bir arada değerlendirilmesi, kitlesel şiddet eylemlerinin bütüncül ve farklı bakış açılarından anlaşılmasına imkân sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi-Sünni, Çorum Olayları, Sağ-Sol Çatışması, Sözlü Tarih, Toplumsal Hafıza

Almanya'da Aleviliğin Yeniden Tanımlandığı On Yılın Tarih-Yazımsal Arkeolojisi: Yurtseverler Birliği Dergisi (1982–1989)

Besim Can Zırh[79]

Bu çalışmanın temel amacı, 1990'ların başında Türkiye'de Alevilerin beklenmedik şekilde kazandığı görünürlüğü kavramsallaştırmak için kullanılan "Alevi Uyanışı" olgusunun, aslında Avrupa'daki Alevilerin 1970'lerin sonundan itibaren yaşadığı on yıllık bir dönüşümün ürünü olduğunu ortaya koymaktır. İşaret edilen olgunun bu tarihsel bağlamını incelemeye yönelik 2010'lardan itibaren artan yeni bir yönelim olduğu belirtilmelidir. Modern Alevilik Çalışmaları olarak anabileceğimiz bu yeni kuşak tartışmalara katkı sunmak amacıyla bu çalışma kapsamında1982 ila 1989 yılları arasında Berlin'de toplam 9dokuz sayı olarak çıkarılmış Yurtseverler Birliği dergisine tarihsel-yazımsal arkeoloji yaklaşımıyla odaklanılacaktır.

Dergi, 1980'lerden 1990'lara uzanan dönemde Aleviliğin görünürlüğünü artırmaya yönelik stratejilerin ortaya çıkışı ve gelişimini anlamak için bugüne kadar ulaşılmış en erken ve en kapsamlı kanıtı sunmasına karşın bugüne kadar herhangi bir çalışmaya konu edilmemiştir. Bu kapsamda derginin sayılarında Alevilikle ilgili söylemin nasıl evrildiği çalışmanın odağında yer alacaktır. Bu dönem boyunca Avrupa'daki Aleviler, köyden kente göç, kentli birinci kuşak Alevilerin yükselişi ve Türk-İslam sentezinin yeni devlet ideolojisi olarak benimsenmesi gibi toplumsal ve siyasi gelişmeler karşısında Aleviliği yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır. Çalışmanın temel bulgularına göre, Aleviliği kendine özgü bir inanç olarak tanıtmak stratejisi bu dönemde Avrupa'da Aleviliği tanımlamanın baskın yolu hâline gelmiştir. Bu yeni yönelim, Türkiye'de (12 Eylül Askeri Darbesi sonrasındaki) aynı dönemde Aleviliğin tanımlanması yönünde başlayan siyasi mücadelenin getirdiği birbirinden farklı ve birbiriyle çatışan Alevilik çerçeveleme yaklaşımlarıyla belirgin bir tezat oluşturmaktadır.

[79] Dr. Öğretim Üyesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji besimcan@gmail.com
Besim Can Zırh, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Ankara) Sosyoloji Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 2002 yılında ODTÜ – Sosyoloji (BA) ve 2005 yılında ODTÜ – Siyaset Bilimi (MSc) bölümlerinden mezun olmuştur. Doktorasını 2012 yılında University College London kurumunda sosyal antropoloji alanında almıştır. Doktora tezi, Alevilerin göç deneyimlerine ve ulus-ötesi ağlarına cenaze pratikleri örneğinde odaklanmıştır. Berlin, Köln, Londra ve Oslo'daki Alevi örgütleriyle iki yıl süren çok-alanlı etnografik saha çalışması yürütmüştür. Araştırma alanları arasında diaspora siyaseti, hemşeri dernekleri ve kentsel çalışmalar yer almaktadır. *Sosyoloji Derneği* (1991) ve *Göç Araştırmaları Derneği* (2017) yönetim kurulu üyesidir. 2012 yılında ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde göreve başladıktan sonra Aegean, Augsburg, Bielefeld, Duisburg-Essen, Erivan Devlet, Panteion, St. Thomas üniversitelerinde farklı süreler için ziyaretçi araştırmacı ya da öğretim üyesi olarak bulunmuştur.

Bu çerçevede 1990 yılında Türkiye'de yayımlanan "Alevi Manifestosu" ve bir yıl önce Almanya'da düzenlenen ilk Alevi Kültür Haftası, Uyanış'ın başlangıç noktaları olarak değil, önceden oluşmuş bir bağlamın sonucu olarak değerlendirilmelidir. Avrupa ve Türkiye'de yaşanan siyasal ve toplumsal dönüşümler sonucu Dergi, Aleviliği sol siyasi söylem çerçevesinde örtük biçimde dile getiren ilk yedi sayıdan, Aleviliği açıkça merkeze alan ve haklar temelli talepleri ön plana çıkaran son iki sayıya doğru belirgin bir söylemsel dönüşüm yaşanmıştır. 1982'de sol siyasi söylemle kurulan ve Aleviliğe yalnızca dolaylı biçimde atıfta bulunan dergi, 1989'a gelindiğinde Aleviliği adıyla açıkça sahiplenen ve kimliğe dayalı haklar talep eden bir yayın organına dönüşmüştür.

Makale, 1993 Sivas Katliamı'nın ardından hız kazanan ulus-ötesi Alevi hareketinin, farklı yerellerde bağımsız ve kendiliğinden gelişen siyasal seferberliğinin on yıllık birikim sürecinde şekillendiğini ve bu süreçte Avrupa'daki Alevi örgütlenmesinin belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Yurtseverler Birliği dergisi, günümüz ulus-ötesi Alevi siyasetinin temelini oluşturan söylemsel dönüşümün erken bir kanıtı ve en önemli belgelerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevilik; Alevi Uyanışı; görünürlük antropolojisi; ulus-ötesi göç; tarih-yazımsal arkeoloji.

Anadolu Aleviliğini Yeniden Düşünmek: Hafıza, Kimlik ve "Can" Kavramı Üzerinden Doğa-Kadın ve Etik Sorumluluk

Zeliha Altuntaş[80]

Bu çalışma, Dr. Hüseyin Akpınar'ın İslim Köyü Örneğinde Anadolu Aleviliği adlı eserinden hareketle, hafıza, kimlik ve "can" kavramını kadın, animist öğeler ve etik sorumluluk bağlamında eleştirel bir perspektifle incelemektedir. Anadolu Aleviliğini yalnızca tarihsel bir inanç geleneği olarak değil; insan, toplum ve doğa arasındaki ilişkileri rızalık ve eşitlik temelinde yeniden kuran alternatif bir yaşam felsefesi olarak değerlendirmektedir. Bu yönüyle Alevilik, modernitenin ürettiği yabancılaşma, toplumsal çözülme ve etik kırılmalar karşısında rızalık ve eşitlik temelinde şekillenen bir yaşam ufku sunmaktadır.

Alevi öğretisinin kurucu kavramlarından biri olan "can", insanı doğadan ve diğer canlılardan üstün gören antroposentrik anlayışlara karşı; canlılar arası karşılıklı bağlılık, eşitlik ve rızalık temelinde şekillenen bir varoluş anlayışını ifade etmektedir. Bu çerçevede insan-doğa ilişkisi, animist öğeler ve doğa-içkinlik perspektifleri aracılığıyla yeniden yorumlanmakta; doğa, edilgen bir nesne değil, canlı ve ilişkisel bir varlık alanı olarak kavranmaktadır.

Kuramsal düzlemde metin, dinin kökeni ve toplumsal işlevine ilişkin Edward Burnett Tylor ve Émile Durkheim'ın yaklaşımlarını; modernitenin yarattığı çözülme süreçlerini ise Ferdinand Tönnies'in cemaat–cemiyet ayrımı ve Max Weber'in rasyonelleşme analizleri üzerinden değerlendirmektedir. Bu tartışma, Tayfun Atay'ın senkretizm yaklaşımı, Judith Butler'ın performatif öznellik kuramı ve Merchant ile Shiva'nın temsil ettiği ekofeminist yaklaşımlar

[80] Bağımsız Araştırmacı, zelihazararsiz93@gmail.com.
Zeliha Altuntaş, Kırşehir doğumlu olup Almanya'da yaşamaktadır. İktisat alanındaki lisans eğitiminin ardından Fachhochschule des Mittelstands (FHM), Bielefeld'de DaF/DaZ alanını tamamlamıştır. Ayrıca Bielefeld'de yetişkin eğitimi, pedagojik metodoloji ve didaktik ile eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması alanlarında pedagojik eğitim almıştır. Almanya'da özel bir akademide Dozentin olarak Almanca ve politika dersleri vermektedir. Uyum kursları öncesinde seviye tespit sınavları yapmakta ve göç alanında tercümanlık yapmaktadır. Göçmenlerin iş hayatına katılımı, dil bariyerleri, mesleki dil ve toplumsal uyum alanlarında çalışmalar yürütmektedir. Dialog-Bildungsinstitut, Kassel bünyesinde BSK eğitimini tamamlamış; "Bedeutung berufsbezogener Deutschkenntnisse für Migrant:innen im Arbeitsleben" başlıklı *Abschlussarbeit* hazırlamıştır. Ethno-Medizinisches Zentrum e.V., Hannover bünyesinde Universität Bremen ve Duale Hochschule Baden-Württemberg ile gerçekleştirilen proje, eğitim ve seminer çalışmalarında yer almaktadır. Göç, toplumsal cinsiyet, kadına yönelik şiddet, kadın sünneti (FGM/C), transkültürel şiddet önleme ve göç-şiddet ilişkisi alanlarında çalışmalar yürütmekte ve seminerler vermektedir. Duisburg-Essen Üniversitesi'nde Critical Media Studies / Kritische Medienanalyse alanında eğitim almıştır. Alevilerin Sesi Dergisi'nde üç yıl koordinatör, Yol TV'de program yapımcısı olarak görev yapmıştır. Bianet, Sendika.Org, Haber 240 ve Felsefeciler Derneği platformlarında köşe yazıları yayımlanmıştır.

aracılığıyla derinleştirilmektedir. Bu perspektif, Aleviliğin doğayla uyumlu etik yapısını, doğa ve kadın üzerindeki tahakküm biçimlerine karşı yaşamın bütünselliğini esas alan can-merkezli bir yaşam anlayışı olarak değerlendirmektedir. Bu yönüyle can kavramı, kadın ve erkeği ontolojik olarak eşitleyen bir ilişkisellik zemini sunmakta ve toplumsal cinsiyet temelli hiyerarşilere yönelik eleştirel bir bakış geliştirmektedir.

Cem ritüeli, rızalık ilkesine dayanan katılımcı bir toplumsal örgütlenme modeli olarak ele alınmaktadır (Akpınar, 2026). Sanat, sözlü kültür ve ritüel pratikler aracılığıyla kolektif hafızayı taşıyan ve toplumsal eleştiri üreten bir alan olarak işlev görmektedir. Deyişler, nefesler ve cem ritüeli, Alevi topluluklarının tarihsel hafızasını taşıyan ve Kızılbaş-Alevi kimliğinin sürekliliğini sağlayan temel kültürel pratikler arasında yer almaktadır.

Cem içerisinde yer alan "meydan açma" pratiği, bireyin kolektif karşısında bir yüzleşme sürecine girmesini mümkün kılan kamusal bir karşılaşma alanı oluşturmaktadır. Bu pratik, sorumluluğu öznenin ilişkisel varoluşu içerisinde üreterek disiplinci iktidar biçimlerine alternatif bir toplumsal alan açmakta; Michel Foucault'nun disiplinci iktidar eleştirisi, Judith Butler'ın kırılgan yaşamlar yaklaşımı ve Achille Mbembe'nin nekropolitika kavramsallaştırması birlikte düşünüldüğünde yaşamı koruyan ve eşitleyen bir toplumsallık imkânına işaret etmektedir. Alevilerin gündelik yaşamda karşılaşma, selamlaşma ve rızalık anlarında ellerini yüreklerinin üzerine götürmeleri ise duygudaşlık, içsel sorumluluk ve karşılıklı bağlılığın bedensel bir ifadesi olarak anlam kazanmaktadır.

Sonuç olarak metin, Anadolu Aleviliğinin modernitenin yarattığı ekolojik krizler, toplumsal eşitsizlikler ve etik çözülmeler karşısında; doğa ile karşılıklı bağlılık, rızalık, duygudaşlık ve eşitlik temelinde alternatif bir yaşam ufku sunduğunu ileri sürmektedir. Bu yönüyle Alevilik, yalnızca geçmişe ait bir inanç sistemi değil, günümüz dünyasında yeniden düşünülmesi gereken canlı ve kurucu bir düşünsel imkân olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Anadolu Aleviliği, can kavramı, hafıza, toplumsal bellek, doğa-içkinlik, etik ontoloji, rızalık, Ekofeminizm, toplumsal cinsiyet eşitliği.

Heterodox Islam and Religious Freedom in Greek Thrace

Vanessa R. De Obaldia[81]

In April 2021, the first officially recognized (by the Greek State) Alevi-Bektashi house of worship (cemevi) in Greece was opened in the village of Megalo Dereio (known in Turkish as Büyük Derbent), an area of northwest Evros where people of different languages and religions have coexisted harmoniously for centuries. This cemevi was founded and operates with an official license from the Greek Ministry of Education, Religious Affairs and Sports, which was also granted due to the special interest shown by (at the time) Deputy Minister Angelos Syrigos. This space is not limited to simply functioning as a place of worship, since at the same time it provides a series of social services to the local community and to the wider region.

The article begins with the presentation of the history behind the establishment of this cemevi, proceeding to a more specific reference to the political and legal procedures for obtaining official recognition. The article also presents the reactions that have existed since the recognition, both at local and regional level, while an investigation is also attempted of the possible legal and political implications for the other existing houses of worship that operate in the area without recognition, but also for those that will be established in the future. The article closes with a reference to the institutions and other bodies that appear to be associated with these cemevis as well as to the status of Alevism-Bektashism itself in Greece, the official recognition of the Bektashi-Alevi Muslims of Thrace as a "Religious Legal Entity" in 2025.

Keywords: cem house, Alevi-Bektashi, Thrace, Megalo Dereio, official recognition

[81] Dr. Assistant Professor in Intercultural and Minority Education at the Department of Education Sciences in Early Childhood, Democritus University of Thrace; Dr (Ph.D.) in Ottoman History and Middle Eastern Studies.

I. Uluslararası Alevilik Çalışmaları Kongresi
(5-6 Haziran 2026 Çorum)

ISBN 978-625-00-5612-7